

PANTHEON-KIADÁS

ESTÉTÓL- HAJNALIG

REGÉNY

IRTA

FERENCZI SÁRI

BUDAPESTI, 1922

A PANTHEON IRODALMI INTÉZET R.-T. K

Minden jog — a felelőségek joga is
fenntartva.

Copyright by Pantheon Publishing
Co, Ltd. in Budapest 1922.

Jósika Miklós : *Emlékiratok*, I. kötet 69. lapján :

„Igy elmondván körülbelül mindazt, mi az olvasót, ha nem érdekelte is, talán helyenként megráztatta, más kamráját nyitom meg ódon visszaemlékezéscinnek, s abból nem egy feledett dolgot jegyzek itt fel, melyek, ha egyébre nem használnak, talán anyagul szolgálhatnak valami szerencsétlen pályatársamnak a jövő században, ha könyvem addig él, s az emberek még regényeket olvasnak.“

Minden jog — a fordítás joga is
fenntartva.

Copyright by Pantheon Publishing
Co, Ltd. in Budapest 1922.

Jósika Miklós : *Emlékiratok*, I. kötet 69. lapján :

„Igy elmondván körülbelül mindazt, mi az olvasót, ha nem érdekelte is, talán helyenként mulattatta, más kamráját nyitom meg ódon visszaemlékezéseimnek, s abból nem egy feledett dolgot jegyzek itt fel, melyek, ha egyébre nem használnak, talán anyagul szolgálhatnak valami szerencsétlen pályatársamnak a jövő században, ha könyvem addig él, s az emberek még regényeket olvasnak.“

ELSŐ RÉSZ.

I.

Egy kis hajtókocsi ment végig a Grabenen. A bakon Sándor orosz cár ült.

Háboru lesz megint. Napoleon elhagyta Elba szigetét, már Párisban van. Mikor Cannesnál partra szállt, azt mondta: „a kongresszusnak vége!” és a kongresszusnak vége lett. A Ferenc császár habsburgajka lebiggyent és sápadt homloka még magasabbra nyult be a hajába. A porosz király a németek istenét hívta segítségül és Sándor cár népszerű férfiszépségét sétáltatta Bécs utcáin.

Az uralkodóknak szükségük volt megint népeikre.

— Egész hadseregem felséged rendelkezésére áll, — mondta a cár Ferenc császárnak, mikor a gonosz hírt megtudták.

A császárvárosban mindenütt zászló s virág, bevásárlás, könnyek és bucsuzás.

Az üzletek soha annyi haszontalanságon nem adtak tul. Mindenki izgatott, mindenki szaladgál és kínjában vásárol az utolsó garasáért is.

Husz év óta mindig háboru van. Az emberek 1815-ben már nagyon jól tudták, mi a háboru, és mégis mentek, mégis készek voltak feláldozni fiaikat, vagyonukat, életüket. Az asszonyoknak még mindig maradtak virágaik a harcosok útjára és még voltak el nem sírt könnyeik.

Ami pedig a legcsudálatosabb, akadt olyan is, aki nemcsak izgatott volt, nemcsak kiabált, mert jólesett saját hangját is meghallania a világ zajában, hanem örült neki igazán, hogy megint háboru lesz.

hogy mehet veszélyes kalandokba, hogy a holnap bizonytalan, és ezáltal felelőtlenül lehet élvezni a mátk.

Jósika Miklós báró aznap reggel jött meg szabadságáról Erdélyből és az ezredét már nem találta Bécsben. Csak az ő zászlóalja lézengett még az üres laktanyában, de másnap hajnalban indulnak ők is, hogy Linzben utolérjék a többieket. Bucsuzni jött be a városba. Gyönyörködött a nyüzsgésben, megállt a kirakatok előtt, amelyek még tele voltak a kongresszus kedvéért beszerzett sok drága külföldi áruval. Ami pénz még maradt a zsebében, azt mind elvásárolta, hogy ezzel is pontot tegyen mindaz után, ami addig volt. Ő is tudta, mi a háboru. Tizenhét éves kora óta majdnem mindig háboruban volt. Most huszonkét éves és már kapitány. A harctéren szerezte a rangját és a kiüntetéseit. Jogos volt hát a büszkesége, amellyel az izgatott emberek arcába nézett.

A nőkre mosolygott is. A nők persze nőbbek voltak, mint valaha és emlékeket ajándékoztak a harcosoknak reggeltől estig: szentképet, csudatevő érmeket, zsebkendőt, csókot — kinek, amije volt.

Egy terhes asszonnyal találkozott Jósika. Tanácstalan, imbolygó léptekkel jött feléje, vagy tiz apró olvasót lógatva a mutatóujján. Jósika a fiatal emberek szent borzalmával akart kitérni, de az asszony megállította.

— Bocsásson meg, — kérte, — de ön olyan fiatal.

— Nem baj! — mondta Jósika bölcsen.

Az asszony egy kis gyöngyház-olvasót nyujtott feléje:

— Vegye el, ez szerencsét hoz.

Jósika habozott.

— Ó kérem, terhes asszonytól különösen szerencsét hoz, — magyarázta az asszony buzgón, — én tudom, már kipróbáltam.

Jósika elvette az olvasót és a kardjára akasztotta, az asszony lemondón, anyásan mosolygott, aztán tovább ment.

„Különös, — gondolta Jósika, — egy köszönő szónál többet nem várhat az embertől és mégis . . .“

Azért jó érzés volt, hogy valakinek, úgy látszik, fontos az életbenmaradása, mert hát ami Náni barátnőjét illeti, az most sír ugyan, de holnap már bizonyosan más barát után néz.

Náni sír! Mégis sietnie kell hozzá, mert elég szép a szeme arra, hogy érdemes legyen lecsókolni róla a könnyeket.

Befordult a Grabenre, ott volt csak nagy a tolongás! Lelépett a járdáról a kocsiutra, hogy gyorsabban jusson előre. Akkor ért éppen oda a cár. Jósika tisztelgett és a cár meglátván őt, azonnal megállította lovait.

A cár ma mindenkit észrevett, aki népszerűségének szolgálatában állott. Erről a kocsizásról holnap egy egész sereg kedves adomát kell mesélniök az ujságoknak, hogy etessék vele a közhangulatot.

— Ön a Colloredo-gyalogezredben szolgál, ugy-e? — kérdezte a cár hangosan és az utcán megállt a forgalom.

— Igen, felséges uram! — felelte Jósika és nem bánta, hogy mindenki őt nézi.

— De nem marad itt?

— Nem, felséges uram, holnap hajnalban indulunk.

— Köszöntse az ezredesét, — szólt most a cár, — ismerem még az 1812-iki hadjáratból. Padubinnál nagyon kitüntette magát, sok embert vesztett. Köszöntse — et bonne chance!

A cár továbbhajtott, szőke fejét még öntudatosabban tartotta és eltűnt a bámulók szeme elől.

De Jósika ott maradt nekik! Egy kis koldusgyerek azonnal a közelébe tolakodott:

— Csak egy krajcárkát, herceg úr! — könyörgött.

A fiakkereskocsisok lekapták kalapjukat:

— Den Wagen Herr General, Excellenz, kaiserliche Hoheit!

— Ó az! — Ez a fiatal! — Kapitány! — mutogatták egymásnak a járókelők. — Milyen szép fiu! — suttogták a nők.

Jósika büszkén ment tovább az utján. Fejét hátraszegte, nem nézett sem jobbra, sem balra. Új egyenruha volt rajta. Tudta, hogy barna hajához, szürke szeméhez nagyon jól illik a sárgahajtókás hófehér kollett, tudta, hogy csinos, karsu fiu, aki holnap háboruba megy, most pedig a kis Nánihoz készül bucsuzni és még egyet, utolsót mulatni a pajtásaival. Milyen szép is az élet!

A Tuchlaubenen bement egy üzletbe és egy dohoz bonbont vett Náninak.

Amint megint kilépett az utcára, vagy tiz fiatal leány állt az ajtó előtt:

— Ó az!... jön!... jön!... Vigyázzatok!

Jósika megajándékozta a társaságot egy mossollyal, aztán tovább akart menni, de a leányok elállták az útját. Vihogtak, csárogtak:

— Miezert, te beszélsz... Szólj már... Most szabad... Háboru van!

Jósika kibontotta csomagját és egy cukrot dugott az egyik szájába.

— Jaj, nekem is!... Én is!... Csak egyet emlékbe, — könyörögtek kórusban és egyszerre nyujtották a kezüket.

Jósika szorgosan bontogatta bonbonját.

— A papírt nekem!... — kérte egy kis kövér szőke.

— Mindenemet odaadom, — nevetett Jósika. — Csak a szívemet nem, az már másé.

— Milyen kár! — zengett egyszerre tiz kis torokból.

— Én is sajnálom. De ha most gyorsan elengednek, akkor szaladok és visszakérem.

— Jé! — Igazán?

— Várjanak meg! — tréfált Jósika és el-sietett.

Befordult a Bognergasseba, ahol Nánija lakott. Náni az ablaknál várta és amint meglátta, leszaladt eléje a kapuba.

— Niki! — sikitotta és a karjába omlott.

Ma szabad volt, ma mindenki nyilvánithatta érzelmeit ott és úgy, amint akarta.

Aztán egyszerre eszébe jutott Náninak, hogy tulajdonképen haragszik:

— Miért jöttél ilyen későn?

Jósika rejtélyes arcot vágott.

— Miért? Valld be, miért? — duzzogott Náni.

— Egy szép leány volt nálam.

Náni ezt már nem is bírta elhinni.

— Ki?

— Egy szép leány! Franciskának hívják.

— Nem igaz! — mondta Náni, de már sírt is.

— Nyugodj meg, Náni. Nem szeret engem!

Náni egyszerre a Jósika nyakán csüngött:

— De én annál jobban!

— Akkor ne sirj! Vedd gyorsan a kalapodat és gyere, a fiuk várnak, — mondta Jósika.

— Nem jössz fel? — kérte Náni.

— Nem! Akkor igen soká fog tartani a dolog! Sietnünk kell. Ma este nagy multság lesz.

Náni engedelmesen ment, de a kapualjából mégegyszer visszajött:

— Hova megyünk?

— Majd meglátod.

— De a ruha... csak háziban vagyok.

— Gyönyörű vagy, ennivaló vagy, a legszebb vagy! — hízelt Jósika.

Náni csak ezt akarta hallani és máris repült fel a lépcsőn.

Az Oesterreichische Krone különszobájában hosszú asztal volt terítve a tiszteknek.

Nem volt hivatalos bucsuvacsora, a zászlóalj nőtlen tisztjei rendezték a saját örömeikre. Már mindnyájan együtt voltak, mikor Jósika megérkezett Nánival.

— Hallom, a cár beszélt veled! — fogadta Bethlen János Jósikát.

— A szép cár! — lelkesedett kórusban a jelenlevő négy tárkaruhás leány.

— Milyen érdekes, — szólalt meg Samu, a Jósika zászlós öccse. — Most már több a szemetekben, mi, mert a cár méltóztatott őt felkenni szávaival?

— Honnan tudjátok? — kérdezte Jósika.

— Na hallod, egész Bécs csak erről beszél, — gunyolódott Samu.

Náni megállt a nagy darab fiu előtt:

— Én nem hagyom Nikit bántani. Utálatos ember, — nyelvelt haragosan.

Samu öلبe kapta a csepp szökét és elhelyezte egy széken:

— Üljön le drága, csillapodjék, mindjárt leharapom a Miklós orrát, vagy inkább a tiedet.

— Gyülölöm! — mondta Náni. — Pedig ugyis szomorú vagyok.

Sírásra készen a keblébe nyult a zsebkendője után, de egyszerre felderült az arca és egy rózsaszín csomagot kotorászott elő:

— Niki, majdnem elfelejtettem átadni, valamit hoztam neked emlékül.

A lábát felhúzta és egy fehér selyem zsebkendőt terített a térdére:

— Én himeztem! — dicsekedett boldogan.

Vécsey István föléje hajolt, két hosszú sovány keze közé kapta a Náni fejét és ingerkedve mondta:

— Látszik!

— Utálatos ember! — duzzogott Náni.

Lindner százados elkapta a zsebkendőt:

— A zászlónk ! — mondta, egy villára tűzte és beleállította egy borosüvegbe. — Az utálatos emberek zászlója. Ezzel ijesztjük el az ellenséget ! Most pedig vacsorázunk, aztán iszunk. De csak mérsékelten, mert holnap marsch, marsch. Aki nem tud a lábán állni, azt kénytelenek leszünk az ágyukhoz kötni.

— Igazán ? — kérdezte a Bethlen János barónája.

A szomszédja egy csókot cuppantott feléje :

— Eszem a szádat ! — S hozzátette magyarul :
— Milyen buta vagy !

— Was sagt er ? — érdeklődött a kis bécsi.

— Hogy milyen megértő lélek lakozik benned,
— világoztotta fel Lindner németül.

A tiszték nevettek, örültek ennek a mindig jól beváló fogásnak, csak Samu evett hallgatagon. A szomszédnője, egy pisze, kövérkés énekesnő, aki az ezred szineibe volt öltözve és fehér atlasz ruhájának sárga hajtókájára a babája uniformis-gombjait varatta disznek, biztató mosollyal kérdezte :

— Ön is örül, hogy háboruba megy ?

A tizenkilenc éves Samunak komoly arca felderült :

— Nem ! — felelte nyugodtan.

— Miért ? Még nem is volt ?

— Nem !

— Érdekes ! Fél ?

— Nem ! — Samu egy megvető pillantást vetett a kövér hullámzó keblére. — Kegyed azt nem érti, még ezek sem értik, — mondta és tisztársaira mutatott.

— Akkor miért megy ? — kérdezte kihívóan a leány, aki látta, hogy szoknyája hiába surlódik a fiatal legény fehér posztójához.

— Igaza van, miért ? — felelte Samu röviden.

Az énekesnő most jobbra fordította keblét, a kis Gál felé. Az is zászlós, az is fiatal ! Nem olyan

szép, mint az a másik, sötétszemü, de legalább szelid, és szeplős arca lángvörös lesz, ha csak ránéz.

— Ugy-e ön örül, hogy háboruba mehet? — ismételte meg kérdését.

— Oh nagyon! — felelte a kis Gál és szeme tanácstalanul, reménykedve járt az asztal körül mulató tisztéken.

A kövér ebből azt következtette, hogy neki is örül. Gyorsan meghámozott tehát egy almát és a Gál tányérjára tette, aztán megveregette az arcát, úgy biztatta:

— Egyék, csak egyék, derék kis fiu!

— Persze, hogy derék fiu, de ne csak egyék, hanem igyék is! — kiabált Lindner és újra töltött Gálnak.

— Éljen Málesi! Éljen! — kiáltották a tiszték. — Vigyük el magunkkal.

Málesi keblére kulesolta kezét és pirosra vált arccal lelkesedett:

— Azt hiszik, hogy félnék!

— Tudom, hogy nem ijedsz te meg egy ármádiától sem! — mondta a barátja, aki a nyilvánosság előtt restelte kicsit a babáját.

A kövér Lindner felállt a székére és meglobogtatva a Náni zsebkendőjét, szónokolni kezdett:

— Jól van, lányom, szóval velünk jössz. Van legalább még valamink, amivel elijesztjük a franciákat.

Nevettek, ittak, kiabáltak. Náni Jósikához hajolt, vállára tette fejét és ábrándosan kérdezte:

— Mit hozol nekem Párisból?

Jósika halálos komolysággal válaszolt:

— Napoleont!

Náni duzzogva hagyta ott, de alig állt fel, máris megbánta, mert azonnal ketten veszekedtek a helyéért. Jósika kihuzta a kis ibolyaesokrot egy zöldruhás színésznő övéből. A lány kacéran mosolygott:

— Emlékül! — suttogta érzelmesen.

— Emlékül! — ismételte Jósika és a Náni ölébe dobta.

A leány a virágai után kapott, de Náni már begyömöszölte ruhája kivágásába.

— Az enyém. Az én emlékem.

— Emlék, ha csak emlék kell, nesze drágám! — és Bethlen egy villát tüzött a zöld ruhás leánynak már boglyas kontyába.

A kövér énekesnő a kis Gálhoz hajolt:

— Ön nem ad nekem semmit emlékül? — turbékolta.

— Ein Pussert! — ajánlotta az egyik tiszt.

Gál, akinek sápadt, szeplős orra piros lett a sok bortól, gyámoltalanul körülnézett. Mi lesz most?

A szomszédja meglökte és a kis Gál odaesett a szőke kinálkozó keblére. A leány felfogta karjában és gyönyörűséggel simított végig a haján.

— Jaj mamám! — nyögte Gál ittasan.

Lindner feléjük köszöntötte poharát:

— Ime, uraim, itt látható életnagyságban szűz Mária a gyermek Jézussal!

— Jézus! — sóhajtott Gál.

— Igyál! — mondta Lindner.

Gál engedelmesen nyult a pohara után. Ha a kapitány úr parancsolja, akkor innia kell.

Samu kivette a poharat a kezéből:

— Elég volt már, te buta, — mondta haragosan. — Miklós, ne itassátok ezt a fiut. Mi lesz holnap?

Lindner a Samu poharát is teletöltötte:

— Nincs holnap, holnap háboruba megyünk! Jobb lesz, ha te is iszol, ti még nem voltatok háboruban, ez a ti keresztelők. Málesi a keresztmama!

— Kérlek, kapitány úr! — kezdte Samu, de aztán elhallgatott, látván, hogy itt már kárbavész a komoly szó. Kedvetlenül vonult félre a részeg „keresztelés“ elől. Senki se vette észre, ugyis zavarólag hatott a társaságban. A szája körül az érett vonás, mintha restelné fiatalságát és ha nagy, még majd-

nem kamaszos kezével barna hajába kapott, csúbb volt, mintha mindjárt ki is tépné a gyámoltalanselymes fürtöket.

Miklós haja valamivel világosabb volt, sűrűbb és keményebb. Az egész, látszólag olyan könnyelmű, sima ember, valahogyan szilárdabb, mint ez a nagy darab, erőszakos, vad fiú.

Hogy tudott nevetni és örülni ez a Jósika Miklós! Nem csinált nagy zajt, de csak úgy áradt belőle az életkedv. Ő volt a társaság közponija, a szerencse édes gyermeke. Szép, fiatal, bátor, okos, huszonkétéves és kapitány. Persze jobban tisztelték a pajtásai, mintha negyven éves lett volna.

A multság egyre zajosabb lett. Amint fogyott a bor, lassankint mindenki magábavonult és saját kitűnő megjegyzésein mulatott. De igazán részegek csak Lindner és a kis Gál voltak, meg a zöldruhás, aki hajában most már három villával a forte pianót kínoztta. Gál kábultan aludt a szőke vendéglátó kebelén. A gyertyák lassan leégtek, a mozgásban, nevetésben imbolygott a lángjuk, és nagy sárga foltok cseppentek az abroszra. A szép Bethlen fehér kollettje is kapott a viaszból s ez elvette kedvét a mulatságtól és az egész háborútól. A jó kis Náni egy darab selyempapírt terített a szerencsétlen pecsétre és a gyertyalángnál megmelegített kanalával próbálta kivasalni.

A tálaló felett a faburkolatban egyet ütött az óra.

— Kettőkor mennünk kell! — mondta Jósika.

— Tartson beszédet! — dadogta Lindner.

Jósika nevetett:

— Én tartsak beszédet?

Lindner az asztalra könyökölve, kövér, bizonytalanul táncoló ujjával a falra mutatott, a Ferenc császár képére:

— Nem . . . nem . . . dehogy — nyögte ki elcsúkló hangon. — Ő . . . őfelsége szóljon a nép-

Én addig innen el nem megyek, míg le nem jön onnan és nem tart beszédet.

— Mellképes beszédet! — mondta Vécsey.

— Képtelen beszédet! — folytatta egy hadnagy.

— Jőjjön le, einz-zwei, le vele! — kiabálta

Lindner.

— Miért akarod detronizálni az öreget? — tréfált Vécsey, aztán odament Jósikához. — Miklós, talán jó lenne menni, még baj lesz ebből.

Náni meghallotta:

— Nem, nem, — sikitotta és átölelte Jósikát.

De az szépen lefejtette válláról a karját. Sárga homloku, óvatos barátja drágább volt neki ennél a kis leánynál.

— Samu, — szólt oda az öccsének, — nyisd ki az ablakot.

Samu félrehuzta a vörös bársony függönyöket és kitérte az ablakokat a hűvös áprilisi éjszakának.

A leányok összeborzongtak és Náni sírni kezdett:

— Ha elmentek, akkor már nem szép a háboru. Én egyedül maradok itt . . . Nikit meg megölik a franciák és akkor meg kell nekem is halni . . . Nem akarok meghalni . . . Jaj istenem . . . jaj istenem . . . De ha megsebesülsz, én ápollak.

A leányok kórusban sírtak vele.

— Hogyne, természetesen, — nyugtatta Jósika Nánit. — Bevarratok egy cédulát a uniformisomba, az lesz rajta: vigyetek Nánihoz. Ezt még Napoleon is respektálni fogja.

— De igazán? — szipogta Náni.

— Igazán!

Lindner közben kihuzta a Náni zsebkendőjét a porosüvegből. Az üveg feldőlt, a bor kiömlött, a karjára és a zsebkendőre. Lindner észre sem vette és zszadt arcát végig törölte az ázott kendővel.

Vécsey megpróbálta őt felemelni a székéről.

— Kapitány úr, gyere, mennünk kell.

Lindner belekapaszkodott az asztalba:

— Nem megyek, nem megyek, míg le nem jön és nem tart beszédet. A császárt akarom!

Vécsey a füléhez hajolt:

— Jön! Azt izente, hogy mi csak menjünk, mindjárt utánunk siet, csak még egy kicsit uralkodik.

— Jön! — ismételte Lindner és megpróbált felállni. — De aztán jöjjön is! De . . . — magyarázta a képnek, — te be ne csapj!

Vécsey hosszú, sovány ujjával gondterhesen simított végig sárga homlokán:

— Előbb haza kell kísérni a leányokat!

— Mi kísérünk el titeket egészen a kaszárnyáig, — jelentette ki Náni.

— Gyerünk a kaszárnyába! A kaszárnyába! — sikitotta a zöldruhás.

Gált leszedték a szőke kebléről, aki kissé már hervadt virágját nyujtotta a fiúnak.

Gál elvette a rózsát és megsókolta:

— Menyasszonyomnak tekintem kegyedet! — jelentette ki halálos komolysággal.

A leányok visitani kezdtek a gyönyörüségtől és mindenik hozta a virágait. Gál sorba csókolta a sok fonyadt ibolyát, gyöngyvirágot és egyre ismételte:

— Menyasszonyomnak tekintem, menyasszonyomnak tekintem, menyasszonyom . . .

Samu karonfogta, kiegyenesítette, amennyire lehetett:

— Gyere haza, Laci.

— Haza . . . háboruba . . . menyasszonyom . . . — morfondirozott Gál.

— De aztán jöjjön a felség és beszéljen! — kiabálta Lindner.

Nagynehezen elhelyezték egy kocsiban, de alig nyomták le, máris fel akart ugrani:

— Nem fog utolérni! — ordította keservesen.

— Lovon jön! — mondta Vécsey komolyan.

A fiakkerek végig hajtottak az alvó városon, ki a Schottentoron át, a széles Alstergassera.

... külvárosban közkatonákkal találkoztak, akik
... tén a laktanya felé igyekeztek. Ma mindenki ka-
... ott kimaradásra engedélyt.

A merre elhaladtak, nevetéstől, vig kiabálástól
lett hangos az utca.

— Ja, der Krieg! — sóhajtották a polgárok,
ijedten ugorva ki ágyukból, de volt, aki már fel
sem ébredt, csak úgy nyögte álmában: — Háboru,
háboru!

II.

Franciaország határát lépték át. Nagy meleg
volt. A katonák hallgatagon mérték fel lépteikkel
a fehér országútat. Délután négy óra, és reggel
óta nem ittak. Az élet minden reménysége: egy
korty víz! Az ilyen követelő testi vágy megöli a
gondolatokat, elhallgattatja a lelket, beteljesedése
életet ígér és amilyen bizonyosan benne van a meg-
váltás abban az egy szóban: víz!, olyan vad a
kivánság is utána.

A Jósika Fanni lova is lehajtott fejjel bandu-
kolt a katonák után. Máskor fel és alá szokott
ugrándozni, de most elvesztette uralmát a teste
felett.

Jósika ritkán ült rajta, kapitányi jussát nem
igen használta ki. A katonái gyalog mentek, nem
vitte hát őt se rá a lelke, hogy lovon járjon.

Porzott az országút. Mint felhuzott óraművek,
emelkedtek taktusban a lábak és vitték a hőség-
aszalta embereket, akik már csak a menésben éltek.

— Felülhetek kicsit Fánrira? — kérdezte
Samu a bátyjától.

— Nem sajnálnád azt a szegény lovat?

Samu erőszakosat rántott a vállán és a fáradt-
ságán is áttört indulata:

— Sajnálja a kapitány úr azt az állatot; de
minket ugyan ki sajnál? Megdögölhetünk, akár a
kutyák.

— Samu, ne heveskedjél! — szólalt meg Bethlen János. — Ne adj rossz példát az embereidnek.

A Samu izzadt, poros arca csupa élet lett egyszerre. Sohasem volt elég fáradt ahhoz, hogy ne maradjon ereje indulatba jönni:

— Lásd be, főhadnagy úr, hogy örület ez az egész hadjárat. Mi közünk nekünk hozzá, hogy ki ül a francia trónon? A XVIII. Lajos hája nem éri meg a mi sok verejtékünket. Nem mindenki bírja, van, aki belepusztul.

Az idősebb Jósika most figyelmesen nézett rá. Érdeklődése igyekezett a szemén át belátni az agyába, de mivel az öccse dacosan elkapta pillantását, tréfára akarta fordítani a dolgot:

— Hogy mire jó a hadjárat, Samu úr? Nyilván nem tudod, hogy a vadállatokat is nélkülözésekkel szelidítik.

Bethlen nevetett, Vécsey is nevetett, Samu meg még dühösebb lett és felelni is akart, de szerencsére elhallgattatta Fanni. A barna kanca vidáman ügetett el a katonák mellett.

Mindenki felemelte, fáradt fejét és arra nézett, amerre az okos állatot vitte az ösztöne.

— Erdő! — mondták és egyszerre gyorsabak lettek lépteik. Megint tudtak parancsolni lábuknak, az agyuk is dolgozni kezdett: Erdő! Hüvös árnyék!... Talán forrás?... Inni fogunk!

A sorok felbomlottak. Aki jobban bírta, az ment elől. És mert mindenki előre igyekezett, meggyorsult a tempó, a csüggedt türesemből egyszerre harc lett a nap és hőség ellen.

— Hova lett Samu? — kérdezte Bethlen János.

— Bizonyosan megharagudott, — mondta Jósika.

Most más foglalta el. Az első katonák már az erdőhöz értek. Kis, piszkos, békanyálas pocsolya volt a fák alatt, abba mártogatták kendőiket és rakták halántékukra a piszkos rongyokat.

— Nehogy igyanak belőle a disznók! Még képesek rá, a fene ott egye meg őket. — A szelid Vécseyt is ingerültre fűtötte az istentelen hőség.

A Jósika legénye bemártotta zsebkendőjét a pocsolyába és megkínálta vele gazdáját, de Jósika nem fogadta el. Bethlen János azonban, leküzdve undorát, az ármádia legkényesebb fejére terítette a langyos borogatást:

— Miért nem próbálsz meg, Miklós?

— Tudod, hogy nem szoktam parfümözni a hajamat.

— Megint regényes vagy, — mondta Bethlen.

Jósika elfordult, de amint elfordult, menten nagyot kiáltott:

— Samu! — és már szaladt is vissza az országútra, ahol lihegve, kidülledt szemmel közeledett az öccse, hátán cipelve a kis Gált.

Gált eszméletlenül tették le az erdőszélen az árnyékba. Samu reszkető térddel állt mellette és megvető szájalommal nézett le a fehér arcra, melyen csak a nagy, sárga szeplők világítottak.

— Ezt elhagyjátok valahol, — mondta ridegen, aztán felvette fegyverét és tovább indult, mintha egyáltalán nem érdekelné többé a gyenge legény.

— Samu, nem ülsz le egy kicsit? — szólt utána Miklós szerényen.

Samu vissza se nézett, csak halkán, dühösen morogta:

— Ennek kértem Fánnit.

A pocsolyát kimártogatták, a kis Gált is felmosták. Iszapos, mocskos arccal, bizonytalanul ült a Fanni hátán.

Az őrnagy már előre lovagolt a fák között. Tovább hát! A néhány percre magukhoz tért, öntudatra ébredt lábakat megint bele kell törni a marsba és menni engedelmesen, töprengés nélkül.

— Min gondolkozol, Jósika? — kérdezte egy idő múlva Bethlen.

— Samun, magamon, ha akarod, rajtad.

— Érdekes. És mily eredményre jutottál ?

— Ne vess, János : komolyra ! Megyünk itt csapatostul, mint a birkák. Szomjasak vagyunk, aludni szeretnénk és elfeledjük, hogy emberek vagyunk. Néha-néha egy-egy elejtett szóban előkerül valami belőlünk, de nem aszerint ítéljük meg egymást. Szégyenlem magam, hogy nem adtam oda Fánnit, mikor Samu kérte.

— Mintha ez Gállal történt volna először. Nap-szúrást kaptál, öregem. — Bethlen levette csákóját, végigsimitott a haján. De az a szép haj undok és ragadós volt a pocsolya vizétől. — Pffuj ! — mondta őszinte undorral. — Mit szólna a kis Náni, ha most látna minket ? Nagyon szeretett téged az a lány. Nem tudtam elhódítani tőled.

Jósika nem szólt.

— Nem akarsz Nániról beszélni ? — csudálkozott Bethlen.

— Nem !

— Ejnye, de rokokó vagy ma.

Bethlen otthagya barátját. Jósika pedig ment. Léptei egyforma kimértségében lassan elaludtak gondolatai és álmodó érzései hoztak elébe változó képeket. A francia határszéli erdő mesélt, de nem idegen nyelven. Csodálatosképen ezek a zúgó fák tudták mindazt, amit a bilaki, a szurduki, az ófenesi erdők.

Ma véletlenül bepillantott a Samu lelkébe és ez, mint kivetett háló, felszínre hozta az egész messzi gyermekkort. A kis szürke lova : „Csak — annyi !“ „Korzikai !“ — mondta büszkén az apja. Az apját akkor öreg úrnak nézte, akitől félt ; ma tudja már, hogy szép, fiatal férfi volt, akit a nők nagyon szerettek és aki szerette az asszonyokat és a kártyát. Milyen szép is lenne a mai fejével visszatalálni a rég elmúltakhoz és látni őket embereknek, élőknak, örvendőknak, szomorkodóknak. Öt éves volt, mikor szelid, fehérarcu anyja meghalt.

„Emlékszel rá?” — kérdezték a fák. „Egy vadgalambszinü à la viganó ruhájára emlékszem még. „S magadra emlékszel-e?” „Magamra?” Az átizzadt katona-mundérból egy kis fiu lépett elő és Jósika néhány pillanatra látta magát: rózsaszinü mentécskéje volt a kis Miklósnak, vadalmaszin nadrágja ezüstszinórral, és sarkantyus csizmája. Kedves anyja meg balra igazítja fekete selyem csákóját, melyet kihívón vágott jobbfülére.

Jósika levette nehéz, poros csákóját, mintha temetőben járna. Mert az a rózsaszinmentés kis fiu nem él már, csak valahol az ő szive zugában, úgy, amint a testvérei: Rozália, Zsuzsanna, Imre, a kis Samu is csak nagyranőtt testben vannak valahol, de úgy, amint akkor voltak körülötte, nem láthatja meg őket többé már soha.

Milyen jelentéktelenné lett most az egész földi út, míg itt az erdőn keresztül ment, az egész, nagy mindenség árnyékában. Még az arca is eltávozott a rendes arcától, befelé fordult a lelke felé és letörlődött róla az életkedv. Mohó, piros szája puha lett, szemében kialudt a fény, mintha elvakult volna a távolság keresve és a közelség megszűnt számára.

Vécsey hozzálépett. Szóba akart elegyedni, de szelid tartózkodása olyan nehezen kérdezett.

A szeplőit törülgette kínjában, miközben szót keresett, amellyel visszahívja maga mellé kedves, vig pajtását, akinek egészséges, szép fiatalságára olyan nagy szüksége volt az ő bizonytalanságának.

— Ejnye, Miklós, — szólalt meg végre, — talán téged is halálsejtések gyötörnek? Most az nagy divat. A franciák egész tudományt csinálnak belőle. Ne gondoldj rá, neked nem történik bajod, nem történhetik, mert akkor mi lenne belőlem. Neked kell vigyáznod mindkettőnkre.

Jósikát megkapta a meleg hang, annyi komolyság volt a tréfálásában. Egyszerre érezte, hogy van valaki, aki ragaszkodik hozzá, akinek szüksége van rá itt a francia erdőben.

Olyan megnyugtató ember volt ez a Vécsey! Jósikára legalább megnyugtatóan hatott már maga az okos csunyasága is. Jól esett ránéznie sápadt homlokára, nagy vörös orrára, amelynek hegye mindig fehér volt, úgy, amint a nyakát szintén fehérén hagyta a legégetőbb napfény is. Soványan, hosszan nyúlt ki ez a vékony yak a sárga hajtókéből.

Jósika elmosolyodott, amint a barátja aggódó szemébe nézett, amelyben szívjóság és valami kimondhatatlan, humoros szomorúság tükröződött.

— Te nyilván azt hiszed, — nevetett, — hogy ha én egyszer gondolkozom, akkor bizonyosan meg is halok?

— Sőt éppen az ellenkezőjét állítom, — mondta Vécsey. — De hát, öregem, mi lesz számodra a világból, ha te már nem vagy jókedvű? Csak nem kívánod, hogy én viseljek délcegen, vidáman háborut. Az kissé Don Quijote-szerűen hatna.

— Azt hiszem, nagyon szomjasak vagyunk mi mind a ketten, — jegyezte meg felelet helyett Jósika.

— Bizony, Miklós, minek is tagadnám. Az embereink is mind úgy lihegnek, mint a döglődő libák a vásári melegben.

— Hát én már sok mindent próbáltam, — Jósika kelletlenül ejtegette a szókat, — de az ilyen szomjuság a legrosszabb. Az olasz harctéren, mikor a dragonyosoknál szolgáltam, de nagyokat éhezünk, és Galiciában tizenkettőben mekkorákat fáztunk! Emberemlékezet óta nem volt olyan gonosz tél. És én az egész téli marsnak kis katonaköpenyemben mentem eléje, a hideg síssakkal fejemen, rendes csizmáimban. Elgondolhatod, milyen szép multság volt, minden harcias lelkesedésem dacára. Volt egy öreg szolgám, Biervogel . . . De nézd csak, öreg, kiérünk az erdőből.

Az erdő csakugyan terpeszkedve ritkult a

mező felé és a gyérülő lombok közül már az alkonyat nézett alá.

— Chatenoi nem lehet messze, — mondta Vécsey.

— Nem, — felelte Jósika. — De addig is csak kell valami majorfélét érnünk, hogy ihassunk végre.

Szénézett. Fanni melléje ügetett és nedves fejét gazdája vállára tette. A kis Gált már régen leszedte katonavirtusa a nyeregből és elszántan baktatva vonszolta magát tovább az út szélén.

Jósika felült a lóra.

— Előre megyek víz után nézni, — szolt vissza biztatólag.

Víz! A varázsige tovább ment szájról-szájra, minden száraz nyelven üditőn fordult meg az ígéret.

Az erdőszélen az őrnagy messziről intett már Jósikának :

— Jó, hogy jön, — én már régen előre barangoltam, hátha valami majort vagy vadászlakot találhatnék.

Jósika melléje lovagolt.

— Nézze, — és Haugvitz egy domboldalra mutatott, melynek aljában kis helység tornya látszott. — Az ott Chatenoi, két óra múlva ott leszünk. De nézzen most jobbra, látja azt a magas léckerítést, az egy major lehet, ott bizonyosan kutat is találunk. Ha letérünk a mezei utra, alig teszünk egy kis kerülőt, de viszont ihatunk. Én előre megyek, jöjjenek utánam.

Jósika visszatért hírt vinni és az őrnagy ellovagolt.

A kapu nyitva volt a major előtt. Az udvarban egy köpcös, szélesvállu francia fát hasogatott.

— Kaphatnék egy ital vizet, barátom? — kérdezte az őrnagy.

— Nincsen! — felelte a francia durván és gyűlölettel nézett végig az idegen tisztén.

— Nincs víz a kutban ?

— Nincs ! Ha mondom, nincs. — A harag feltört szivéből, aztán megmarkolva fejszójét, nekirottott a gyanutlan őrnagynak.

Ebben a pillanatban ért Jósika a kapuhoz. Fanni visszahőkölt, Jósika pedig ösztönszerűleg kirántotta kardját. Mögötte felhangzott a dobszó és a francia elhajítva fejszójét, futásnak credt.

Átvette nehéz testét a magas kerítésen és szaladt a mezőn át.

— Köszönöm, Jósika, — mondta az őrnagy, egykedvűséget parancsolva magára.

— Fogjátok meg ! — ordította Jósika. — Fogjátok meg a gazembert ! — Aztán megfordította lovát, és megkerülve az udvart, a francia után nyargalt.

A francia jól szaladt, mint egy megriasztott nyúl, úgy vitte az életét.

Néhányan a katonák közül, fáradtságuk dacára, utána iramodtak.

Mire Jósika kardja lapjával leütötte az embert, már körül is fogták őt és vitték vissza a majorba.

A francia kemény csapást kapott fejére, de azért, amint magához tért, felugrott és dühösen ordította az őrnagy felé :

— Faites moi fusiller ! Vive l'empereur !

— Le nem lövötlek, de a huszonöt botodat megkapod, gazember, — mondta Haugvitz.

Jósika megdöbbsent. Szeme rátapadt a francia megszépült, vad arcára. A durva vonások még jobban kiélesedtek és mégis földöntúli, már nem is emberi, megható kifejezést adott nekik az élettél való teljes leszámolás. Ez az egyszerű paraszt most egy eszme volt, melyért kész volt meghalni is.

— Ne bántásatok ! Hagyjátok futni ! — kiáltotta Jósika, megalázkodásra készen a nagy emberi megnyilvánulás előtt.

Vécsey a barátjához sietett :

— Mi az, mi történt veled ?

—Napszúrást kapott, — mondta Bethlen, — már délután megállapítottam.

A franciára rámérték az első ütéseket. Jósika a kerítéshez dőlve nézte.

— Gyere, hívta Vécsey. — Gyere, igyál inkább.

Jósika nem mozdult, nem tudta levenni szemét arról a vonagló emberről, akiben valami fel-emelő lakott, amit durva csapásokkal páholtak agyon az ő katonái.

— Elég, — mondta az őrnagy és a francia elvászorgott, elcipelve az életét, amelyet ő nagy érzésnek akart ajándékba adni és amelyet, mint hitvány alamizsnát, vágta vissza neki.

A katonák nekiestek a kútnak. Majd kiitták az egészet. Aztán pergett a dob és tovább mentek, most már énekelve, a pihenést ígérő alkonyatban.

Samu csendesen nézte végig az egész előbbi jelenetet, de amint elindultak, menten a bátyjához csatlakozott és elgondolkozva ballagott mellette.

— Miklós, magadhoz tértél-e már? — kérdezte Bethlen János. — Úgy visitottál az imént, mint egy ideges kisasszonyka.

— Gyalázat! — mondta Jósika.

— Na, már engedj meg, a francia gyilkosságot akart elkövetni. Majdnem elvesztettük egyik legjobb törzsisztünket. Huszonöt bot enyhe büntetés!

— Annak a makacs, büszke embernek több volt a halálnál.

— Bűdös paraszt, — mondta Bethlen főúri göggel.

— Paraszt vagy nem paraszt, mi a francia nép lelkét ütöttük benne.

— Ő meg a mi őrnagyunkat akarta leütni.

Most Samu szólt közbe ingerülten:

— Miért jött ide az őrnagy?

— Szegény fiam, te is meghibbantál.

— Nem hinném, — felelte gyorsan Samu és most már Miklós felé fordult. — Mi közünk nekünk a franciákhoz? Ha ők Napoleont akarják

császáruknak, hát legyen Napoleon a császár. És ne mondjátok, hogy csak ez a paraszt mondja. Mert inkább úgy áll a dolog, hogy csak ez a paraszt meri megmondani. A nagyoktól nem tudhatjuk meg. Azok ott Párisban reggel XVIII. Lajosra esküsznek, délben Napoleoné a szivük, és ha a nap úgy nyugszik le, este újra egy Bourbon az istenük. Szóval, aki éppen hatalmon van. Talán más lenne az országok sorsa, ha megkérdeznék egy kicsit a népet is.

— Mely forradalmi nyilatkozat, — próbált Bethlen tovább gunyolódni. A friss viz felvillanyozta és most már megint öntudatosan fordította szép, korlátolt fejét az élet felé :

— Szerinted tehát jobb lett volna, ha az isteni nép leüti az őrnagyunkat ?

— Úgy beszélsz, mint egy asszony ! — mondta Miklós, mielőtt Samu felelhetett volna.

Bethlen csak félvállról szólt vissza :

— Nem baj ! Mondhatom, hogy a legkedvesebb dolgokat mindig asszonyoktól hallottam. Neked is csak ők hiányoznak, meg egy kis puskapor-szag. Az utóbbiban alkalmasint nemsokára részünk lesz. Mára éppen azért jó volna valami kellemes beszállásolás, de nagyon ronda fészeknek nézem ezt a Chatenoit. — Egyszerre nevetni kezdett : — Nini, már jönnek is elénk a fehérruhás szüzek ! — És Bethlen egy csapat gágogva szerterebenő libára mutatott, melyeket egy pásztorleány terelt a mezőn át a falu felé.

Már közel voltak az első házak.

*

Jósikát és Vécseyt a molnárnál szállásolták el. Keskeny ágyak a fal mellett, fehér függönyök, himzett szentképek. A szekrényekből levendulaillat árad.

— Te, itt máskor leányok laknak, — szaglászott Vécsey. — Alighanem megbánja Bethlen, hogy a kastélyba kívánczozott.

Jósika az asztalhoz telepedett. Tej, kalács, gyümölcs. Mohón evett, csak miután az étel elfogyott, volt hajlandó ismét szóra nyitni száját.

— Milyen tiszta és csinos minden. Ha az ember átlépi hazánk határait, új fogalmakhoz kell szoknia. Ez a molnár kissé más formájú, mint Béré Lupuc Szurdukon. Valódi uriember, nem találod? És úgy látom, grófi módon él.

— Vajjon milyenek a leányok? — vetette fel a kérdést Vécsey.

— Milyen leányok?

— Hát a leányok, akiknek a szobáját elfoglaltuk. Miklós, szerelem-szagot érzek.

— Akkor jó lesz megmosdani, mert így semmi sem lesz a szerelemből. Aztán te, ha már ezek a jó emberek meghívtak vacsorára, szólhatnánk Samu-nak is.

— Értem, kapitány úr, — mondta Vécsey. — Úgy sem tudjuk, meddig élünk, élünk hát jól, amíg lehet.

Jósika ingerült arccal fordult vissza a tükörtől.

— Miért beszélsz ilyeneket? Nem szeretem!

— Mi van ma veled, Miklós? — kérdezte aggodva Vécsey, aztán ment, hogy Samu után nézzen.

Jósika egyedül maradt és míg szépítgette magát, bosszankodva gondolt vissza minden szóra, amit délután mondott. Nem értette, valami különös hangulat beszélt belőle, amely megfojtotta akarateréjét. Arra nem is gondolt, hogy esetleg még valaki lakhatik benne azon kívül a Jósikán kívül, akit ismert és aki olyan kötelességtudón illeszkedett bele a katonaélet programjába, a megszabott fogalmak határai közé szorítva érzéseit, gondolatait, reményeit.

— Katona akarok lenni! — mondta tizenhét éves korában. — Katona vagyok! — ismételte azóta büszkén, hogy kívánsága teljesült.

Aki pedig katona, az engedelmeskedik kérdés nélkül, harcol bátran; ha kell, meghal jajszó nélkül

és nem tesz úgy, mint egy kényes kisasszonyka, mert körülbelül ilyennek minősítette most már ő is délutáni viselkedését.

Alulról tányércsörgés hangzott fel és halk dalolás. Egyhangu nótaszó, amilyen az asszony-munkát szokta kísérni.

A francia leányok már teritenek, bizonyosan fiatalok és szépek. Mire való fiát a töprengés, mikor az élet egyszerű élvezeteivel vár reá? Nem a legfontosabb-e, hogy van tiszta inge, hogy szolgája fényesre tisztította csizmáját, hogy a haja dús és barna, hogy csinos fiu és tetszik a nőknek?

Vajjon milyenek ezek a nők?

Vécsey és Samu berontottak a szobába:

— Te, láttuk az egyiket!

— Na, milyen?

Samu a kefe után nyult és munkához látott, közben meg magyarázott:

— Hogy milyen? Nem lehet azt olyan hamar leírni, de mondhatom, egészen más, mint a Béré Lupuc leánya Szurdokon.

— Te is Béré Lupucra emlékezel, — nevetett Jósika.

— Én nem ismerem fata Lupucát, — mondta Vécsey a mosdótálból, — de ez a kis francia szép, annyi szent. Reménylem, nem Napoleon hive?

— Elhóditjuk tőle, — jelentette ki Samu, tovább pomádézva haját. — Miklós, te válasszad a másikat. Ez az enyém, a mienk, — tette hozzá, Vécseyre mutatva. — A másiknak csak a nevét tudjuk. Jennynek hívják, hallottuk, mikor az anyja szólította. Szegény Bethlen, holnap még nagyobb kalandot kell hazudnia, mint rendszeren, hogy lépést tartson velünk. Miklós, adj kölesön egy zsebkendőt.

— Jó, jó, — mondta Miklós és már ment le a lépcsőn.

— Most lelegeli, mire jövünk, — kiáltotta Samu és egy törülközőbe öltözve, az ablakhoz sza-

ladt. De semmit sem látott. Egy fülemile szólt a bokrok között. A juniusi éjszaka lassan terjeszkedett, elfoglalva a kertet, a házat.

Szép, fehér abrosz várta őket a családi asztalon, kispolgári jólét, biztonság. A chatenoi molnár tovább örökhette buzáját, nem törődött vele a forradalom, nem akadályozta meg benne Napoleon, nem állította meg XVIII. Lajos sem a malmát és az annyi vihart látott ember, nyugodtan fogadta az idegen tiszteket is. Nem volt Napoleon híve, örült, hogy az ellene harcolók jöttek házához és nem a visszatért császár katonái.

Furcsa idők! Délután egy paraszt le akarta ütni az őrnagyot, mert abban járt, hogy megakadályozza Napoleon uralmának tartósságát és este monsieur Ponton nagy vacsorát adott a tiszteknek.

Erre gondolt Vécsey is és a molnárhoz fordult:

— Vajjon az egész falu Napoleon ellensége? — kérdezte, szokása szerint, sovány ujjával megvakarva magas homlokát.

Ponton nevetni kezdett:

— Dehogy is, uram! A házak sem egy-szinűek, miért lennének hát a szivek egyformák?

Samu letette poharát és egyszerre tűzbe jött:

— Elég szégyen, mert ha nem lennének különböző színűek a szivek, többet mondok, ha nem lenne itt tarka minden szív, ugy most nem járnak idegen katonák az országot.

Madame Ponton nagyon megrémült, dús körszakállá, az öregedő francia nők nemzeti viselete, szinte beleőszült félelmébe. Nem is annyira az osztrák hadseregtől félt ő, olyan messze nem gondolt, a haragos Samu ellenséges hangja ijesztette meg. Összekulcsolt kézzel nézett rá:

— De, ugy-e, ön nem bánt minket, kedves uram?

Samu vállat vont:

— Mi közöm nekem az egészhez?

Miklós elfordult Jennytől, akivel halk beszélgetésbe volt elmerülve :

— Samu, te nagyon jól tudod. Azért vagy itt hogy Napoleon ellen harcolj. — Meg akarta nyugtatni az öccsét, hogy ki ne zavarja őt derüs hangulatából és el ne terelje figyelmét Jennytől, ak mindenesetre megérdemelte, legalább egy estére kizárólagos érdeklődését. Tréfára próbálta fordítani a dolgot : — Mégis csak igaz, — jegyezte meg, — hogy a terített asztal mellett az emberek szerencsére kevesebbet beszélnek, mint esznek, de, sajnos, többet beszélnek, mint gondolkodnak.

Jenny elkacagta magát és Samura meg az apjára nézett. Ez persze mindkettőt ingerelte.

— Igen... — mondta az öreg Ponton.

— Nem... — vágott szavába Samu.

Az öreg sértve érezte magát a megszakításért :

— Én nem hagyom a Bourbonokat. Nekem nincs tarka szívem, nekem fehér szívem van. Én a forradalom alatt is az ő hívük voltam : Vive le roi ! — Az öreg felemelte poharát.

Vécsey udvariasan nyult a magáé után és már majdnem koccintásba fult az egész vita, amit a vérig sértett Samu nem tűrhetett.

— A Bourbonok elvesztették játszójukat, — kötött bele újra Pontonba.

A molnár hirtelen letette poharát, amiért hálás is lehetett Samunak, mert ugyis igen sokat ivott :

— Először elsodorta őket a forradalom, aztán utjukat állta Napoleon.

— Elsodorta a népakarat és utjukat állta egy óriás ! — folytatta a vitát Samu. — Napoleon császár volt és császár ismét. Mi kell még ?

Ponton előkelőre igazgatta száját, mielőtt kivágta a számára semmitmondó, de éppen azért annál becsesebb döntő érvet :

— Napoleon parvenu !

— Úgy ? Parvenu ? — gunyolódott Samu. — Engedjen meg...

— Engedjen meg és bocsásson meg. — Samu csudálkozva nézett arra, aki szólt. Jenny kicsit elpirult, kicsit kínosan merev lett az arca a bátorsága adta zavartól, de azért tovább beszélt: — Nézze, minek vitatkoznak, miért nem egyezkednek inkább? Önnek igaza van, Napoleon nagy ember, fel is vágatott a hegyre, de talán éppen az volt a baj, hogy igen magasra. A völgyből jött és a csúcson már nem tudott lélegzeni. Az a turistákkal is megtörténik, némelyek orrvérzést is kapnak. Nekem mesélték és madame Léonore-nál is tanultuk.

Már kacéran ingerkedő volt a hangja, arcáról eltűnt a komolyságtól ráerőszakolt feszültség, száját félrehuzta, kacagásra készen, éppen csak a jeladásra várva.

A derü ki is tört. A minden ellentétet elsimitó, bortáplálta nevetés még Samut is elragadta.

Ponton mamának arcáról is eltűnt az aggodás:

— Hozzatok cseresznyét, leányok, — rendelkezett, — a tornácon áll kinn két kosárral.

Jenny és Laure felugrottak és engedelmesen szaladtak a tornácre. Jósika utánuk ment és segített a tálra rakni a cseresznyét, de mikor Jenny is vissza akart menni huga után az ebédlőbe, elkapta a kezét és visszahuzta a tornác lépcsőjéig:

— Nézze, milyen szép az este, mademoiselle Jenny.

— Jöjjön cseresznyét enni, — felelte a leány és kacérkodva indult a szoba felé.

Jósika szó nélkül lement a kertbe, néhány lépést tett a rózsafák között, aztán visszanezett. Jenny még mindig ott állt, ahol elhagyta. Az ebédlőből jövő gyertyafény és a hold világa küzdöttek könnyü alakjáért.

Belülről nevetés hangzott. Az ajtóban Vécsey enyelgett Laure-ral. A száját tátogatva kerülgette, mindenáron le akarván harapni a fülére akasztott piros cseresznyét.

— Jenny! — szólt Jósika hizelegve, halkán.
— Jöjjön, együnk a fáról cseresznyét.

— Nem lehet, — felelte Jenny kacérkodva, de már a lépcső felé ment. Aztán elszántan kiszakította magát a szülői ház világából és egyszerre lenn volt a holdfényes kertben, amely végre egyszer regényt és kalandot ígért.

Jósika gyorsan karonfogta és beljebb vezette a fák közé. Jenny kötelességtudón csevegni kezdett, a fejleményeket várva:

— Hol tanult meg olyan jól franciául? — kérdezte.

— Sajnos, mademoiselle Jenny, nem tudok olyan jól, mintha madame Lénore-hoz jártam volna iskolába, de sok nevelőm között volt egy francia is. Lenoir Dubignon baron d'Armandnak hívták. Még jól emlékszem rá, alacsony, száraz emberke volt. Azt állította, hogy mint Napoleon ezredese résztvett az egyiptomi hadjáratban és hogy anyai ágról rokona a Beauharnais-családnak. Akkor ez nekem is nagyon imponált és büszke voltam rá, de ma már persze nem értem, hogy a francia császár sógora miért jött három vásott fiu mellé nevelőnek Erdélybe?

— Hova ment nevelőnek?

— Erdélybe, Transsilvániába, Jenny kisaszszony.

— Érdekes, — mondta Jenny és a fák árnyékát egyszerre furcsa térképeknek látta, amelyeken komolyan összeráncolt homlokkal kutatott valami idegen hely után. De hiábavaló volt, mert olyan messzire még a madame Lénore tudománya sem ér el.

— Hát ön nem bécsi? — kérdezte, hangsúlyozva az idegen város nevét.

— Nem, drága Jenny, magyar vagyok!

— Magyar! — Jenny mélyen, majdnem énekelve ejtette ki a szót, melyet először vett ajkára, érzésével keresvén már a fogalmat hozzá. Fiatál

szive a távoli országot ígésző, csábitó, kicsit megzavaró valaminek dobogta, mert számára ebben a percben s tán örök időig, Jósika Miklós báró jelentette az egész magyarságot. Idegen világ, ellenséges, amelyet meg kell hódítani és Jenny újra az eszét hívta segítségül :

— Napoleon is volt Magyarországon, ugy-e ?
 — kérdezte, de büszkén, majdnem állitva, és kihuzta ujjait a Jósika kezéből. — Olvastam a „Moniteur“-ben.

— Volt, kis Jenny. Pozsonyban volt. Kegyed nem szeretne Magyarországra menni ?

— Oh igen, nagyon ! — mondta Jenny. — Én egyáltalán nagyon szeretnék utazni, látni. Itt olyan egyhangu, unalmas.

— Hát miért van itt ?

— Hova mehetnék ?

— Bizonyosan a királyfit várja, aki megszabadítja ! — gúnyolódott Jósika és felemelte kezét, hogy megsimítsa a Jenny haját, de a mozdulatot megállította a leány tekintete. Szenvedélyes készséggel fénylett feléje a szeme párja, kalandkereső éhséggel, sorsrendelte megadással. Végtelenül megható volt ez a vidámságra formált kerek, kis arc, amely most olyan komoly és áhítatos volt.

Jósika szinte bosszankodva ejtette ki a simogatást kezéből. Ezt nem így gondolta. Mi történt vele, hogy egyszerre jobban érdekli a Jenny sorsa, multja, vágyai, mint saját szórakoztató kalandja ? Ma először fojtja bele a hazugan ígérő, szerelmes szót valami eddig ismeretlen, gyengéd szájalom.

— Pedig az enyém, az enyém egészen ! — gondolta és szeme végigjárta a fehér alakot.

Szokatlanul erős fényü volt a teli hold. Minden megnőtt, elmosódott, szinte elfolyt a lágyan omló világításban : a kert, a francia leány, Jósika, az egész élmény. Igen, az ő számára ez az óra, ez a muló kedv nem is állja ki a napfényt, de a Jenny szive megőrzi majd örökké ezt az egyetlen éjszakát.

Nem szabad! Milyen kár, hogy nem szabad, hogy nem tudja már megtenni azt, amit gondolkodás nélkül tett meg annyiszor.

— Jöjjön Jenny, menjünk a többiekhez.

— Miért? — A leány hangja csalódott volt, mert őt most megakasztották élte vasárnapi útjában.

Jósika Samura gondolt, míg Jennyt nézte. Mi lesz ebből a leányból is? Ha én nem, hát más, de én nem. Csak ennyit tudott. Komolyan kezdett beszélni hozzá:

— Nagyon sokat tanultam én ma, kis Jenny.

— Mit? — kérdezte szórakozottan a leány.

— Hogy az embernek nem szabad mindent megtennie, amit szeretne, hogy az élet komoly dolog és sok, sok minden van körülöttünk, amit nem látunk meg, amíg csak rohanunk előre útunkon, saját örömeink felé. Pedig, míg másokat észre nem veszünk, addig nem ismerkedünk meg magunkkal sem. Én ma először láttam egy kicsit magamat.

— És kedvesnek találta, ugy-e? — kérdezte Jenny ingerkedve. — Én is ma láttam önt először.

— S talán utoljára! — Jósika kegyetlen akart lenni.

— Nem! — tört ki a leányból. — Nem!

— De hiszen mennem kell, ha az ezred indul, én sem maradhatok.

Jenny hozzásimult. Fehéren, a holddal, az egész nyári éjszakával:

— Hát vége lehet ennek a szép álomnak?

— Jenny! — hangzott a ház felől. — Miklós!
— A Vécsey hangja volt.

A leány hirtelen a Jósika nyaka köré fonta karját. Jósika egy pillanatig még küzdött magával, de aztán gyengéden lefejtve a Jenny ölelését, elszántan a ház felé indult. Tulajdonképpen nagyon bosszankodott magára.

Éjfél után két óra volt. Négy órakor már indulásra szólta a trombita.

III.

A tábortüzek maradványai füstölögtek. Katonák heverték az erdőszélen. Háborus szokás szerint lopták a szép nyári napot. Az ellustult, eldurvult emberek undort kelthetnének, de mögöttük ott áll a szörnyű rém: holnap, vagy talán még ma meghalhatnak és azért meghatottan fejet hajt elöttük mindenki. Örüljön a mező, hogy durva bakancsaik letapossák és hogy sárga hajtókás fehér kolettjeik elevenen virágozzák be a juniust, mert Schledtstadtt falai alatt szólnak az ágyuk.

Jósika zászlóalja, a második az ezredben, még nem volt tűzben. Talán nem is kerül rá a sor, mert a kis határvár, Napoleon hű őrségével, nem állhat már soká ellent.

Jósika a fűben feküdt a százada közelében, egy elhagyott parasztház öreg vadgesztenyefája alatt és egy katicabogarat sétáltatott tenyerén. Enyhe nyári szél fujt, csak annyi éppen, hogy a gesztenyefa ujjas levelei csendesen ellegyezték feje felől a hőséget. Chatenoi templom tornya odalátszott, alig voltak három óra járásnyira a falutól. Jósika boszszankodott, hogy miért nincs kicsit odább, ahol a harc folyik. Megint felülkerekedett benne a katonás virtus. Két nap óta elmélkedve, kalandozó gondolatai megpihentek vigasztaló, könnyen átlátható fogalmak között: Kötelesség! Bátorság! Kitüntetés! — Ugy, mint tizennégyben Olaszországban, mikor a harctéren soronkívül főhadnagy lett.

Akkor még dragonyos volt. A franciák megtizedelték őket, a százada bomlott sorokban, eszeveszetteen futott vissza, mikor ő, a kis hadnagy, megsarkantyuzta lovát és visszavitte a századot a csatába.

— Bravó, Jósika! Sie sind Oberleutenant! — mondta az ezredes.

A parasztház udvarán egy elhagyott kakas kukorékol, őt nem zavarta a háboru.

Jósika felnézett. Belátta az egész csatateret.

Ágyulövésnyire voltak csak a harcól és száz eszten-deje nem osztották még olyan messzire a halált, mint máma.

A vártól balra, velük majdnem egy irányban, egy domb tetején Lichtenstein Alajos herceg állt vezérkarával. A sok aranypaszománt messze fénylett a napsugárban.

A vár alatt már összefolyt a kép. A katonák fehér kollettjei nyüzsgő foltokban világítottak. Egy-egy ház égett a várost környékező kertekben. Az ütegek körül szüntelenül sűrű felhőben gomolygott a füst, melynek sötétjében megvillant egy-egy lövés fénye.

Ott-ott valahol várt Jósikára a győzelem s a velejáró diadalmas, öntudatot hozó érzés.

Gondolatban már reggel óta az olasz harctéren járt, ahová emlékeit az ágyuszó kísérte és ott kereste azt a könnyelmű, gyermek Jósikát, akit úglátszik elvesztett a francia határon.

A katicabogár közben békésen végigsétált a mutatóujja hegyéig, kicsit megemelte szárnyait, mintha el akarna repülni, de aztán meggondolta a dolgot és megint visszaindult a csuklója felé.

Jósika keze meg-megrándult, ha hangosabb lett a tüzelés, a belevegyülő emberi ordítás, a fájdalom és diadalüvöltésből elegyedett nehéz moraj, az a sokat emlegetett harcizaj, amelynek annyi titkos árnyalata van a reá beállított fül számára. Egy-egy sebesült vagy hőségétől elkábult katona kivált a gomolygó tömegből és vánszorogva támolygott hátra, míg fehér kollettje a sárga hajtókéval bele nem bukott a velük egyszínű margitvirágok közé. A tábornoki domb és a csatater között tiszték nyargaltak ide-oda; színes egyenruhájukban, fehér bőbitás magas csákójukkal olyanok voltak, mint valami vidám játékszerek.

Jósika nem akarta látni, nem akart észrevenni semmit. Elparancsolta szemét onnan, ahonnan kizárták. Úgy kísérte utjában a kis baboshátú boga-

rat, mintha a világon rajta kívül semmi sem érdekelné.

— Miklós !

Jósika felnézett, a réten át az öccse jött feléje. Szokása ellenére lassan. Mert Samu mindig gyorsan járt, sietett, ha ment, sietett, ha evett, sietve is aludt, minden neszre fölébredt, beszélt álmában, ide-oda forgolódott és örökké a nappal kelt. Ha nyugodtan, kimérten tett bármit is, akkor természetete ellen cselekedett. Ez pedig mindig olyankor történt, ha még a rendesnél is jobban hajszolta valami érzés, amellyel nem tarthatott lépést és azért vasakaratával megállította egész valóját.

Jósika jól ismerte már őt, tudta, hogy valami súlyos mondanivaló hozza feléje, hogy a szive kergeti, de éppen azért soká fog tartani, míg könnyit a lelkén.

— Mit akarsz, öreg ? — kérdezte Miklós és megint a katicabogárra nézett.

Samu melléje ért, megállt, egy pillanatig várt, aztán türelmetlenül lefricskázta a kis állatot a bátyja kezéről.

— Mit játszol itt, mint egy iskolásfiu ?

Samu ledobta magát a fűbe, Miklós elmosolyodott és a tehetetlenül hátán fetregő bogarat szépen gyengéden ráhelyezte egy fűszálra.

— Ostoba dög, — szólt Samu ingerülten. — Mit nézel rajta már egy fél óra óta ? Háboru van és te egy bogárra bámészkodol.

— Tudod mit, éppen ebből a szempontból néztem. — Miklós nyugalmat erőltetett magára, pedig látta az öccsén, hogy valami rossz hírt tartogat számára, mert minden szónál, amit kimondott, egyet rándított kemény száján. Azért tovább beszélt, mert tudta, hogy az egyenes kérdés ugysem vezet célra. — Látod, milyen békésen sétál tovább ez az apró féreg. Mi nyugtalanok vagyunk, ő milyen parányi hozzánk képest és mégis számára semmit sem jelent, a mi óriásinak tetsző küzdelmünk. Vajjon igazában

és egészen felülről nézve, mi vagyunk nagyobbak, vagy ő?

— Ilyen vagy te, — vágott szavába Samu, görcsösen összeszorított öklével gesztikulálva, — mindig találsz valamit, ami állítólag elfoglal, csak hogy szabadulj attól, ami esetleg kellemetlen számodra. Egy buta bogár érdekel, mikor a pajtásaid harcolnak.

— Én is inkább szeretnék harcolni, mint itt a fűben feküdni.

— Te, mindig csak te. És ezzel el van intézve a dolog. Nem gondolod, hogy némelyik nem is olyan szívesen harcol talán, hogy van, aki fél. Vécsey . . .

— Vécsey nem fél! — vágta vissza Miklós, meg akarván védeni barátját attól, amit férfias és katona gondolkodása megvetendőnek talált.

Samu lenézőn vállat vont:

— Olyan sápadt volt ma reggel a nyomorult!

— Éppen azért bátrabb mindnyájunknál. Mi érdem van annak a bátorságában, aki nem tud félni? Nehéz csak a félénknek, akinek előbb le kell küzdenie önmagát, hogy aztán szemhunyorítás nélkül menjen előre, ha kell, mint a legbátrabb. Vécsey is menni fog!

Samu felugrott, a nagy darab erőszakos fiuból most kitört emberszerető, gyengéd aggodása:

— Bethlent az ezredes elküldte valahova egy hirrel, Vécsey vezeti a századát. Mindig a halálról beszélt, az utolsó napokban, és mi itt vagyunk.

Most már Miklós is felállt. Egy pillanatig gondolkozott, aztán kitépve jegyzőkönyvéből egy lapot, gyorsan írt rá néhány sort.

— Majdnem elfelejtettem, valamit jelentenem kell az ezredesnek, — szólt oda hirtelen, aztán elszaladt.

— Nem igaz, nem igaz! Előre akarod küldetni magadat! — kiabált az öccse és utána iramodott.

A két fiu szaladt a mezőn át, el a Miklós százada előtt.

Az országút felé rohantak, amely a vezérkari domb alatt haladt el a vártól Chatenoi irányában.

Miklós átugrotta az országút melletti árkot, aztán egyszerre váratlanul megállt. A porfelhőből, amely a vár felől hömpölygött, lovak váltak ki, sok aranypaszománt, egy zöld tollbokréta, ragyogó csá-kódisz, piros gallér, a fekete sasrend kék szalagja, a Mária Terézia-rend — maga Lichtenstein Alajos herceg, altábornagy ökegyelmessége.

Jósika feszes tartásban nyelle a port és türelmetlenül várta, hogy elvonuljanak a hatalmasok. Azonban valami egészen váratlan dolog történt: a herceg kegyeskedett észrevenni a kis kapitányt.

Ökegyelmessége nagyon haragos volt, az indulat életet kergetett arcába, amely rendesen a borbélykirakatok viasz figuráinak semmitmondó, szabályos merevségével fehérlett és rózsállott ki a magas, vörös gallérból. A szokatlan indulat, mely meglepte előkelő mozdulatlanságra nevelt vonásait, torzra rángatta a szép viaszembert.

— Ez az ön százada, kapitány úr? — recsegte türelmetlenül Jósika felé és a katonákra mutatott, akik az erdőszélen heverték.

Ekkor már Samu is odaért:

— Mit járatod a pofádat? Mi most sietünk, — dohogott magában.

A herceg pillantása a katonákról Chatenoi felé irányult, aztán gyorsan visszatért Jósikára és miután agyában megméltóztatott állapítani a három dolog szoros kapcsolatát, már osztotta is erre vonatkozó parancsait:

— Chatenoiiban a Benyovszky-ezred egy része garázdálkodik, a lakosság hozzám fordult panaszával. Kapitány, ön azonnal megszállja századával a falut, és ha estére egyetlen marodeur nyugtalanítja ott az embereket, főbe lövetem!

A lakonikus parancs után a herceg azonnal levette szemét Jósikáról és kísérete felé fordult, de vezérkara helyeslő tisztelettel bólogatott:

— Igen, igen, a herceg a gyors elhatározás, a tettek embere, — bicegték az izzadt fejek, lengték a tollak.

— Vissza a harcba! — vezényelte ökegyelmessége és megfordította lovát. Az egyenruhák, a paszomántok, a rendjelek szétváltak és utat nyitottak a hercegnek, akinek egy pillanatra még látszott zöld tolla, vörös gallérja, de aztán eltűnt a sűrűsödő porfelhőben, amely visszakísérte a biztos dombtetőre.

— No, ez megint beleköpött a terveinkbe, — mondta Samu. — Most mit fogsz csinálni?

Miklós a homlokát törülgette:

— Kellemetlen ügy, sőt nagyon kellemetlen! No de parancs, parancs! — s már indult is az embereihez.

— Veled megyek! — jelentette ki Samu.

— Muszáj is, fiam! — mondta Miklós.

— Nem azért megyek, mert muszáj, hanem, mert akarok! — Aztán ráordította egész tehetetlen mérgét a nyugalalmukból kelletlenül felvackoló katonákra. — Na, lesz vagy sem? Úgy nyuládoztok, mint a rossz puliszka!

Vissza hát Chatenoiba, amelyet csak két napja hagytak el! Gyorsan meneteltek a falu felé. Fánni kipihent fürgeséggel ugrált a század után. A katonák dala egyre hangosabb lett, amint messzebb kerültek a harctól és a nyári por és nyári nap fehér felhőjében elbujtak a halál elől.

Samu bosszankodva vizsgálgatta hátyja arcát. Miért nem haragos? Miért nem káromkodik? Miért nyugszik bele ilyen könnyen abba, amit a sors egy ostobán hatalmaskodó parancsnok képében útjába kényszerít? Bele akart kötni egykedvűségébe:

— Mit írtál az ezredesnek? Most már megmutathatod.

Miklós átnyújtotta a cédulát, amelyen arra

kérte ezredesét, hogy küldje őt előre, felváltani Vé-
cseyt, akiről tudja, hogy már napok óta beteg.

Samu elolvasta, egy gyors oldalpillantással
megsimogatta bátyja arcát, de aztán darabokra
tépte a kis papirlapot, és elszórta az út mellett :

— Most már tárgytalan, — mondta tettett ri-
degséggel, amelyben benne volt egész meghatott
zavara.

Várta, hogy a bátyja szóljon valamit, de Mik-
lós csendesen füttyürészve ment mellette. Szóval
már egészen beleélte magát abba, hogy oláh legé-
nyekkel megy civakodni? Samunak érthetetlen
volt ez a sűrűvérü nyugalom. Most megint nem lá-
tott mást a bátyjában, mint az élet szerencsejátéko-
sát, akinck rendesen jó kártyát oszt a sors, főütő-
nek a coeurdámával. Persze, — gondolta és már
ki is mondta, amit gondolt :

— Persze, most örülsz, hogy viszontlátod
Jennyt.

— Micsoda? — csodálkozott Miklós, csak las-
san ébredve a leány emlékére. — Légy nyugodt,
ahogy én a Ponton úr óvatosságát ismerem, már
rég nincsenek ők a faluban.

A két Jósika hallgatva ballagott az országúton,
míg a falu határán a legénység váratlan röhögése
cselekvésre nem szólította őket.

Alig voltak ötven méternyire az első háztól. A
ház előtt néhány részeg katona egy visító asszony-
ról szedte le a ruhát s abba aztán szaporán öltöz-
tették fel egyik társukat.

— Ezek, úgy látszik, nagyban mulatnak, —
mondta Miklós és futólépést vezényelve sietett a
ház felé.

A Benyovszky-katonák csakugyan teljes ere-
jükből igyekeztek szórakozni és házról-házra
menve kellett őket egyrészt a boros-, meg pálinkás-
palackok, másrészt a rémült asszonynép mellől ki-
parancsolni.

Jósika emberei kiméletlenül dolgoztak. Ahol a szó nem használt, ott puskaaggal.

A lakosság az utcákon szaladgált, nem akarta hinni, hogy nem újabb ellenséggel van dolga. Az ide is elhangzó ágyuszó egyre növelte félelmüket. Az utolsó napok kizaklatták őket egyhanguan folyó életükből és most nehéz volt visszaterelni őket nyugalmaik medrébe.

Az asszonyok menekülni igyekeztek és síkongva, jajgatva tülekedtek a katonákkal. A férfiak bottal, fejszével hadonáztak; akinek fegyvere volt, az találmra belelődözött a tömegbe.

A Pontonék háza elhagyottnak látszott. Jósika gyorsan elhaladt előtte. A kert végében, az útra kihajló cseresznyefán gyerekek lógtak, felhasználták a zürzavart a fosztogatásra.

Jósika haragosan szólt rá az irgalmatlanul tépázó kölykökre. Azok megrémülve menekültek, legázolva a virágokat, összetiporva a rózsafákat és velük egy darabka holdfényes multat. Hogy meg is változott a békés falu képe, mióta az első katona betette ide lábát. A férfiak megtanultak gyűlölni, a gyerekek pusztítani, a leányok sírni. Hányan sírhatnak még Jennyn kívül? És vajjon Jenny busul-e még?

Jósika meghatódott a gondolatra, amely eddig még soha egyetlen rövidéletű kalandja után sem foglalkoztatta.

Tétlenül állva maradt a Pontonék kertje alatt és minden másról megfeledkezett, mintha az a leánysírás fontosabb lenne az egész háborunál.

Egyszerre aztán eszébe jutott Samu. Szétnézett, nem látta az öccsét. Hol lehet? Egy katonája a Pontonék háza felé mutatott:

— Arra ment a zászlós úr.

— Gyertek utánam, — szólt oda Jósika két emberének és visszasietett a ház felé.

Samu nagyszerűen dolgozott. Jogos felháborodásán kívül, háborus elkeseredését is igyekezett

kipüffölni az oláh legények hátán. Ő mindent látott, mindent hallott és amit a Pontonék kertje alatt hallott, az visszavitte a ház felé. Észrevétlenül jutott el a pincéig, ahonnan részeg zsivaj, utálatos, üvöltő éneklés hangzott fel.

Berugta az ajtót és egyszerre állattá züllött, bűdös oláh legények voltak előtte, akik utálatos ösztönü, részeg gyönyörűségükben egymást csókolgatták a Ponton úr féltett boroshordói között:

— Sze treászke, ku szinetátye! — röhögtek dőlingézve.

Samu, mint erdélyi, jól értette őket és utálatát is velük szemben onnan hozta magával:

— Dutye la draku! Disznók! — kiáltotta feljök.

A katonák felriadtak ittás önfeledtségükből. A nyitott ajtóban, a józan napfényen egy tiszt állt és parancsolt. Tántorogva kapkodtak eldobott fegyverük után, mikor az egyik közülük észbekapva, részeg merészséggel biztatta társait:

— Egyedül van!

— Üssük le! — ordították kórusba és neki mentek Samunak.

Samu, félelmet nem ismerő dühében, kardot rántott, elzárta a pince bejáratát és kardja lapjával mért ütéseket a közeledőkre. Egy oláht fején talált és az ijedtében visszagurult a hordók közé.

A többi, mint egy tántorgó csorda, most már fékeveszetten rontott neki Samunak. Még egy perc és ott végzi életét a hordó alatt nyögő oláh mellett. Akkor ért oda Miklós, megragadta Samu karját és visszarántotta, miközben katonái puskát szegeztek az oláhokra.

— Disznók! — ismételte Samu, miközben visszadugta kardját hüvelyébe.

Samu restelte kalandját. Szégyenérzete még fokozta haragját az oláhok ellen:

— Le kellene mind ütni őket.

— Jó, jó, hát üssed le őket! Egy kis verés nem

t nekik, de úgy hiszem, azért te is csak kardlap-
pal dolgoztál.

— Láttad ?

— Nem ! Csak a végére értem.

— Még ma megverek egy párat, — morgott
Samu, mikor az útra értek.

— Ugyan, ugyan ! Mi is francia borral itat-
juk őket, hogy bátrabban harcoljanak, nem esoda,
ha aztán a gyönyörűségükre is akarnak inni egy-
szer abból a borból. Lényegében egyre megy, csak
az emberek olyan keveset adnak a lényegre. Ha te
a vár alatt, a harcban szálltál volna ilyen bátran
szembe egy csapat francia katonával, hős lennél
és érdemkeresztet kapnál. Pedig így is, úgy is azt
az egyetlen egy életedet viszed a vásárra és mégis...

— Most csak nevetséges vagyok ! — Samu
haragosan rágta az ajkát.

— Az én szememben nem vagy nevetséges, —
nyugtatta Miklós. — Csak én láttam, én pedig nem
mondom el senkinek. Legfeljebb kárba veszett do-
log, és ugyanezt a bátorságot jobbra használhattad
volna.

— Úgy használom, ahogy tudom ! — mondta
Samu és otthagya a bátyját, akivel ma nem lehe-
tett civakodni.

Alkonyatra egyetlen Benyovszky-katona sem
volt már a faluban. Jósika emberei a faluszélen
tanyáztak és újabb parancsra várva, ismét elmerül-
tek buta tespedésükbe. Az asszonyok és lányok,
akik délután féltek tőlük, lassan kiszállingóztak
hozzájuk és enni-innivalót hoztak megmentőiknek.
Mindazt, amit néhány órája visongva mentettek,
most hancurozva önként adták oda. Tarka szok-
nyák vegyültek a szürke nadrágok és fehér kollet-
tek közé.

Jósika nyugtalanul járt fel és alá. Egy nap
volt mögötte és az este számadásra hívta. Samura
gondolt, úgy, amint a Pontonék pincéje előtt látta.
Nem tudta felejteni elszánt, magából kikelt arcát,

nagy, nyílt szemét, amely szinte megvető indulattal fénylette ki magából egész életét. Hova fog elforgácsolódni ennek a fiúnak esze, szive, lelke? Örökké elveszti egyensúlyát, oda megy, hova az indulat rángatja és a legméltatlanabb alkalmakkor jelenik meg lényének minden bátor szépsége, hogy elveszzen nyomtalanul.

Hiába, — állapította meg magában — az életben csak az egyoldalú jellemek tudnak minden körülmény között érvényesülni; a Samu-féle embereknel véletlenül múlik az egész.

Aztán az ágyuszó megint csak Schlettstadt felé fordította figyelmét. Türelmetlenül várta a harc kimenetelét, melytől még messzebb száműzték. Eddig bántotta a dolog a hiuságát is, de ez az érzés lassan elveszett. Már nem kívánta meggondolás nélkül a golyók közé vezetni katonáit, mint reggel. Mióta délután a halál határán látta Samut, az ezrednek nagy egysége emberekre szakadt, akik mind külön beleszóltak az ő jövőjébe.

Miért szerette mégis a harcot. Miért? Megmondani nem tudta volna, de ma még a halálig menő mérkőzésekben érezte át legbiztosabban önmagát. Ösztönszerűleg élt benne az indus tanítás, hogy az igazi brahman a lovagból lesz. Küzdelem nélkül nincs megismerés, a bölcsesség békéjére csak az ért meg, aki mint vitéz bátran harcolt.

Soká tépelődött, de eredményre nem talált. Végül makacsul megállapodva a legközelebb fekvőnél, azon törte fejét, miként juthatna hamarosan egy kis löporszaghoz és golyózúgáshoz.

Hirtelen jött az elhatározás: jó, a többiek ne menjenek, de ő megy! A vezényletet átadta egyik főhadnagyának és mielőtt még önkényes cselekedetének végső következményeit átgondolta volna, már a Fanni hátán ült és a vár felé vágatott.

Akadálytalanul jutott el a dombig, amelyen a vezérkar táborozott. A domb aljában volt elhelyezve a hátvéd. A katonák ott álltak harcra készen

„das Gewehr beim Fuss“. Mellettük a patak partján néhány nyírfa között az ambulanc sátra fehérlett. Olykor egy-egy sebesültet vezettek feléje, vagy a hőség ájultjait hozták fegyverekből rögtönzött hordágyakon. Az irgalmas sebesültszállítók nem nagyon siettek visszatérni a harcba, de a kötöző körül felállított őrség visszakergette őket.

A dombbal szemben, kicsit jobbra tőle, egyre hevesebben folyt a tüzelés. Arra tartott Jósika, a kis magaslaton levő vár felé, amelyen még Napoleon zászlói lengtek, oda, ahol legsűrűbb volt az ágyúfüst és leghevesebb a puskaropogás.

Egyre nehezebben jutott előre. Eldobott fegyverek heverték mindenfelé, sebesültekbe hullott bele, akik elvonszolták magukat a lőtávoból, égő házakat kellett megkerülnie, kerítéseken átugrania. Fanni egészséges állatösztone igyekezett szembe szállni gazdája könnyelműségével, de Jósika ma irgalmatlanul hajszolta kedves lovát. Vécseyt kellett megtalálnia mindenáron.

Már a harcoló katonák vonala közé jutott. Leszállt Fanniról és óvatosan vezette előre.

A vár aljában, a cseresznyés-kertek között, rohamra indult egy csapat és elkeveredett a két-ségbeesetten harcoló vörössapkás chasseurökkel. A francia őrség utolsó kísérletül még egyszer megszólaltatta összes ágyúit.

Egy katona káromkodva bukott fel mellette, tövestül rántva magára a kidőlt kertkerítés mögött viritó vörös-sárga mályvákat.

A virágok mögül egy ijedt fiuarc bukkant fel Jósika előtt és feléje tátotta rémült száját, melyet nyitva feledett az utolsó kiáltás. Jósika az elváltozott vonások mögött az ismerőst kereste. A kis Gál volt.

— Jósika kapitány úr! — nyögte védelmet keresve.

Ebben a percben egy golyó sivitott el közöt-

tük. Gál rémületében egy fának esett. Jósika melléje ugrott, megrázta erősen :

— Térj magadhoz, hiszen nincs semmi bajod.

Gál szeme a föllebvalója arcára tapadt, ijedtsége más irányba terelődött, de még nagyobb lett és összekoccanó fogai közül kitört a kiáltás :

— Vécsey főhadnagy elesett !

— Nem igaz ! — kiáltotta Jósika, aztán csendesen kérdezte : — Hol van ?

Gál felemelte remegő kardját és egy nyíresre mutatott :

— Oda vitték !

Oda ! Nem messze ! Nehány lépés csupán, vagy hosszú vándorlás a bánat országában. Valamit meg kell értenie, ami érthetetlennek tűnik fel : Vécsey elesett ! meghalt ! nincs többé !

Jósika ott állt halott barátja előtt. Nem messze tőle a harc folyt, és a lemenő nap minden szépségét ráborította a mezőre. Átragyogta a felkavart port, hogy aranyfüstbe vesztek a termőfák, a leégett házak romjai, a harcoló katonák. De hiába kacérkodott pirulva, az oktanul marakodó embereket nem tudta meghódítani békés pompája.

Egy napsugár-kéve a Vécsey nyitott szemébe hullott.

Jósika letérdelt barátja mellé a fűbe és lezárta a vádló szempárt, melynek halott meredtsége látni tanította őt.

— István ! — mondta halkán. — István ! — mondta hangosabban, hogy az égis hallatszék, vagy még messzebbre, le egészen a lelke mélyéig.

Csak a nevét tudta ebben a percben, de a két szótagba belefojtotta nagy szomorúságát és egész gyűlölködő keserüségét.

Vécsey a torkába kapta a lövést. Egy nagy vörös vérfolt feketedett színtelen arcán, melyet olyan rossz szobrász-napján formált a természet.

Bethlen mindig mondogatta volt :

— Be rosszul áll ennek a sápadt Vécseynek az a sárga hajtóka.

No most a halál segített rajta, vörös hajtóka-val mehet Vécsey István a másvilágra.

Jósika feltette kedves pajtását a Fánni hátára és elindult mellette oda, ahova még elkísérhette: a chatenoi temetőbe.

A harc csendesebb lett, a franciák vonultak vissza a vár felé, tisztult a csatatér, de Jósika csak ment csendesen a réten át, nem látott és nem gondolkozott.

Az egészen szomorú ember számára nincs tépelődés megszűnik a gondolkodás és a sors mégis a nagy csapások árán sajtolja ki az emberekből az élet igazságait.

Az országúton még lassabban tudott haladni Jósika. Most már mindenki sietett a vár felé.

A vezérkari dombról Lichtenstein herceg nyargalt le kíséretével és vágatva közeledtek a Jósika őrnagya és ezredese is. Mi történhetett, hogy a háború bálványai leszálltak trónjukról? Jósika megfordult, — a váron fehér zászló lengett, a franciák megadták magukat. A Napoleon véres multjának dicsőségéből meghalt valami a mai ágyutűzben is. Mert a hazugságra és erőszakra hazugság és erőszak a felelet, míg az ember ember lesz.

Jósika Miklós ma életében először elfelejtett tisztelni őrnagyának és az ezredes úrnak. De a halottaknak megvan az a csudálatos hatalmuk, hogy el tudják terelni a figyelmet az élőkről.

Báró Récseyt is megállította a Fánni meredt lovasa.

— Báró Vécsey István főhadnagy, — jelentette az őrnagy föllebbvalójának.

Récsey lekapta csákóját, megilletődve nézte a halottat, aki onnan jött, ahol ő nem járt és ahova ő most fog diadalmasan bevonulni, ennek az életnek az árán:

— Kár érte, már kapitánynak volt kinevezve,

— állapította meg, miután emlékezetében sikerült rátalálnia a Vécsey István nevére és levéve saját vitézségi érdemkeresztjét, a halott mellére helyezte.

Ezzel a gesztussal elintézte Vécsey István hősi halálát! Jósikához fordult:

— És ön, kapitány úr?

— A századom Chatenoi alatt van, — felelte Jósika.

— Akkor ön hogy van itt? — kérdezte most Haugvitz.

— A barátomat temetem, őrnagy úr, — és Jósika Vécseyre mutatott, akinek most már kinyilott a szája és eltorzult feje vállára csuklott.

Az urak igyekeztek a látványtól menekülni és Récsey elejét vette a tovább kutató kérdéseknek:

— Vonuljanak utánunk a várba — mondta és tovább lovagolt a diadal felé, Lichtenstein nyomában.

Jósika egészen világosan tudta, hogy ma valami összeomlott benne.

Levezette Fannit az országútról a rétre és úgy ment tovább Chatenoi felé.

Zenezóval vonultak mellettük a csapatok, ő pedig ment temetni Vécsey Istvánt és vele együtt Jósika Miklós kapitány katona-jövőjét.

*

Éjjel tizenegy óra volt, mire Jósika Schlettstadtba ért. Egyenesen a városházára sietett, ahol a parancsnokság volt.

Nagy embertömeg vette körül a házat. Előtte a téren csapatok tanyáztak, lovak voltak kötve a kut köré, melynek kőszobrát levitte egy ágyugolyó.

A tiszték a városházán álldogáltak és kenyeret meg húst igyekeztek szerezni embereiknek, akik szállás nélkül, vacsora nélkül voltak a harc után.

Nem volt elég hely, sem elég élelem a kis városban. A polgárok egyik deputációt a másik után

küldték a városházára könyörgéssel és magyarázatokkal.

Soká tartott, míg Jósika az ezredese elé ért. Récsey igen jó hangulatban volt, mint aki megint egyszer megtette kötelességét, úgy, amint az előírás parancsolja.

— Na, lieber Jósika, megjöttek? — kérdezte. — Szép nap volt, — folytatta aztán derülten. — Csak tíz embert vesztettünk és egy lisztet. Szegény Vécsey! — tette hozzá Jósikára való tekintettel, mert az ő mellén már ott volt az eltemetett érdemkereszt helyett egy másik.

— Komédiás! — gondolta Jósika, de maga is megijedt attól, ami eddig még sohasem jutott eszébe és gyorsan jelentésébe fogott.

Az utcáról hirtelen felhangzó zaj szakította félbe. Az ezredes is az ablak felé fordult.

Katonáéknál minden zajnak megvan a megszabott mértéke s minden tiszt tudja, hogy milyen fokon túl kell figyelnie.

— Ugyan, kedves Jósika, nézze meg mi történt, — mondta Récsey.

A katonák a térről mind a városház elé tódultak, egy civilruhás franciát tuszkolva előre.

A kapualjában a Lichtensteintől kijövő polgári küldöttségbe ütköztek, amely ijedten huzódott a fal mellé. Az örök igyekeztek visszatartani a befelé tolongó katonákat, de nem bírtak velük. A tömegből pedig nevetés, káromkodás és kérdő kiáltások hangzottak:

— Ki az?

— Mit akar?

— Mit mond?

A franciának szünetlenül járt a szája, rémülten magyarázott, utazótáskáját rázogatta. Háromgalléros utiköpenyének bő szárnyai lobogtak a szélben. Minduntalan mellét verte a tisztesség gesztusával, de hosszú francia tirádáiból a katonák nem értettek semmit, csak egyes szavak jutottak el az értelmükig:

— Napoleon . . . Páris . . . Waterloo !

Jósika megjelent az emeletre vezető lépcsőn. Magasabban volt és ez tekintélyt adott neki. Parancsszava elhangzott, a kapualjában csend lett :

— Ki ez az ember ? — kérdezte.

A francia kiszabadította magát üldözői markából :

— Egy jámbor utas, — kezdett magyarázni. — Párisból jöttem, Strassburgba igyekeztem, de a város szélén elfogtak. Kereskedő vagyok, nekem semmi közöm a háboruhoz. Vive le roi ! Napoleon lemondott ! Párisban van ! Waterloonál megverte XVIII-ik Lajos . . .

Aki megértette, az nevetni kezdett :

— Nem igaz ! . . . Bolond ! . . . Hazudik !

Jósika sebtiben kihallgatta.

— Vezessétek a herceg elé ! — rendelkezett aztán.

A kapualjában szorongó schlettstadti polgárok kétségbeesett erővel törtek maguknak utat a katonák között. Napoleont megverték ? . . . A császár lemondott ? . . . Hát megint félrevezették őket, megbuktak, harcuknak nem lesz jutalma. Mi történik velük, mi lesz a várossal ? S vitték a hirt haza, a családjuknak, a barátaiknak, mentek háromszinű kokárdát égetni és fehér zászlót varratni az asszonyokkal, hogy készen legyen, ha visszatérnek a Bourbonok.

Lichtenstein már semmi értelmeset sem tudott kisajtolni a franciából, akit lassan egészen megzavart a félelem.

Napoleont megverték . . . Párisban nagy a zürzavar . . . Jó maga inkább eljött onnan gyorsan . . . Mert ugyan mi köze neki az egészhez ! A katonaság Napoleont élte, meg a fiát . . . De ő nem, ő esküszik, hogy nem . . . A polgárság egy része XVIII-ik Lajost . . . Némelyek az orleánsi herceget és a régi forradalmárok a köztársaságot . . . Neki mindez mindegy ! Ő jámbor kereskedő. Utítás-

kájából szalagokat, selyemmintákat borított ki a földre. Legszívesebben megkínálta volna velük a herceget és kínjában folyton járt a szája :

— Nézze uram ezt az árut. Milyen ez a virágos kelme. Én reális kereskedő vagyok, én nem hazudom. Ha mondom, hogy megverték Napoleont, akkor megverték . . . Elhihetik, még nem csaptam be senkit.

— Ostoba beszéd, — határozta el Lichtenstein. — Őrizetbe kell venni. Ki tudja, mi célja van annak, hogy ezeket a rémhíreket terjesztik. Nekünk most pihenésre van szükségünk.

A herceg álmos volt, nyugodni vágyott, azért legegyszerűbbnek találta, ha semmit sem lész el a csevegő selymesnek. Kósza pletyka ne zavarja meg győztes hadvezéri álmát.

A városház udvarán megfujták a takarodót. Mindenki elhelyezkedett, ahogy tudott. Lassan csend lett. Csak az őrség volt ébren és Jósika Miklós, aki szolgálatban volt hajnalig.

Nem bánta, úgy sem lett volna nyugta az elmúlt nap után, amelyen több történt vele, mint egész életében eddig.

A lépcsőn, folyosókon, székeken kuporogva, szalmán végigdőlve, aludtak a pajtásai. Hosszan elnézte őket és még nagyobb lett bánata. Soha, soha többé nem feketik ilyen nyugodtan közöttük, mert mindig ott fog virrasztani mellette a Vécsey István kedves, vádló, sárga arca.

Lement a pincébe, hova a francia őrség tisztjeinek egy részét zárták be. Fáradtan dőlt egy pillanatra a nehéz ajtónak és akkor egyszerre szavak váltak ki a csendes beszélgetésből, amely eddig csak mint egyhangú mormogás jutott el hozzá.

— Napoleon ! . . . A, császár ! . . . Győzni fog ! . . .

Ezek ott benn még semmit sem tudtak a rémhírekből, amelyeket a francia kereskedő hozott.

A császár ! . . . Győzni fog ! — Jósikát meg-

ragadta az a szent áhitat, amellyel mondták. Az ajtóhoz szoritotta fülét, most már hallgatódzott.

Az egyik fogoly mesélni kezdett :

— Én már Lyontól fogva kísértem a császárt, mikor visszatért Elba szigetéről. Milyen út volt az ! Egy csepp vér sok, annyi sem folyt, mindenütt úgy fogadták, mint a megváltót. Mintha maga a francia föld kiáltotta volna :

— Vive l'empereur !

Jósika nagyot, nehezet sóhajtott. Már napok óta csak elvettek tőle és nem adtak semmit cserébe. Meglopott szívének ez a francia hit volt első tápláléka. Hazug hit, elvakult, de erős és felemelő. Nem Napoleon volt nagy, ezek a foglyok voltak nagyok és százszor boldogok. Mindegy, hogy az ember kit imád, ha odaadással tudja tenni, akkor a tévedések is megszépítik.

— Napoleonnak győzni kell ! — A pince folyosóján messze csengett egy fiatal hang. — Akinek egy szavára annyian vagyunk készek meghalni, az ellen hiába szövetkezik Európa.

Ha így halt volna meg Vécsey ! Ha egész életével fogadta volna azt a halálhozó, gyilkos golyót. De hol volt az ő élete ? Valahol Erdélyben, messze Schlettstadtói . . . Meghalt, mert a Ferenc császár politikája úgy parancsolta, meghalt, mert nem férfias dolog gyávának lenni. Elpusztult egy nyári délután a cseresznyefák alatt, egy kis katonai komédiában. Mert ez a várostrom a tiz halottjával nem volt több komédiánál.

Jósika úgy sompolygott el az ajtótól, mintha megverték volna. Fáradt volt és nagyon szomorú.

Tisztársai mélyen aludtak. Bethlen János szép feje lecsúszott a szék támlájáról és nehezen lélegzett, gyámoltalanul, mint a kis gyermek, aki az anyja kezére vár. Jósika helyreigazította barátja fejét. Bethlen egyet sóhajtott álmában, mélyen, megnyugtatón és boldog öntudatlansággal aludt tovább, mint akinek nincs gondja, baja a világon semmi.

Milyen jó neki! — gondolta Jósika és akkor egyszerre úgy érezte, hogy ha Bethlennek jó, akkor neki is jó. Most szomorú, az csak természetes, de a reggeli trombitaszó, amely ezeket felkölti, ébredést hoz az ő számára is. Ha majd rózsásra mosakodik Bethlen János, akkor hetykére keféli a bajuszát ő is és a friss víz katonát csinál belőle megint.

A legsúlyosabb gondok között virrasztó éjszakának is megvan a maga reménysége a hajnalban. A sötétség mindig feléje fordul megváltásra várva.

De azon az éjszakán az ébredés hamarabb megjött a reggelnél. Egy hírnök hozta vágató lovon két óra tájban. Bele volt gémberedve a nyeregbe, mikor a városház elé ért. Mire Jósikát hívták, már leszedték a lóról a fiatal huszártisztet, aki most a falnak esve állt és felváltva nyújtogatta lábait, hogy ismét járásra tanítsa őket. A lóva habzó szájjal reszketett egy percig, aztán térdre esett és elnyult a kövezeten.

Az idegen tiszt mellére szoritotta kezét, mintha azáltal rendre parancsolhatná ugráló szivét. Sápadt arcát Jósika felé fordította, de eltartott egy ideig, amig képes volt szót kihozni :

— Schwarzenberg Károly hercegtől jövök. Híreket hoztam, azonnal beszélnem kell Lichtenstein őkegyelmességével.

Jósika felvezette az emeletre.

— Három napja útban vagyok, — mondta a huszár, mikor már a második lépcsőfoknál a korlátba kellett kapaszkodnia.

A herceget felköltötték. Gyorsan ébredt, amint a Schwarzenberg nevét hallotta. Az még nálánál is nagyobb úr, fővezér!

A huszár Waterlootól jött. Napoleont megverték az egyesült csapatok. Véres csata volt. A franciák harmincezer embert vesztek. Napoleon menekülni volt kénytelen. Az uralmának vége.

Hát mégis igaz volt, amit a szalagos francia

mesélt! Csak a hivatalos hír késett, úgy, mint rendszeren, és amin néhány órája még nevettek, az most megállította mindnyájuk szivverését.

Jósika a francia tisztekre gondolt. Katonaszive megdobbant a győzelmi hírré. Előre hát, Páris felé! A waterlooi csata! Bár ott lehetett volna! Mindegy, azért van benne része neki is, ő is a győztes hadsereghez tartozik, ő is szenvedett, nélkülözött azért a diadalért — és Vécsey István meghalt érte.

Igyekezett kihúzni fáradt tagjait és szétnézett a szobában. Egyetlen gyertya égett az asztalon. Lichtenstein arcát kereste a félhomályban. Mit fog most mondani? Szerette volna, ha ebben a percben ő is meg tudna halni valakinek egy szavára. De a herceg álmos tekintete tanácstalanul imbolygott az idegen tisztről az adjutánsára és Jósikára. Aztán, mintha egyszerre megértett volna mindent, szép viasz arca elkedvetlenedett:

— Tulajdonképen, — mondta — akkor az egész mai ostrom kárbaveszett. A vár most már ugyanis megadta volna magát. — Nagyon bosszantotta, hogy érdemei ilyenformán eltörpültek, de nem kinozta magát sokáig, hamarosan megtalálta a vigaszt, amelyet hajlandó volt közölni is.

Éjfél után két órakor, kissé hanyag toilettben ökegyelmessége sokkal leereszkedőbb volt, mint rendszeren:

— Mindegy, na! — jegyezte meg könnyedén. — Nem volt sok veszteségünk sem emberben, sem hadianyagban. Holnap tovább vonulhatunk. Kapitány úr, — fordult Jósikához, — azonnal értesítse Récsey ezredest.

Jósika ebben a percben meg tudta volna fogni ezt az üres fejű, hiú embert. Ettől várt ő mentő szót, vigaszt, segítséget? Most már vége mindennek!

„Mindegy, na!“ — ezért esett el hát Vécsey István!

MÁSODIK RÉSZ.

IV.

Jósika visszatérve Bécsbe, nem akart ráismerni lakására az Alser-laktanyában, ahol pedig oly sok kedves, derült órát töltött. Az utcákon bolyongva azt a Bécset kereste, amelyben olyan vidám, gondtalan tudott lenni valamikor.

Utolsó háborus emléke Schlettstadt ostroma volt. A paszomántos kalapból, melyet magával akart hozni a hadjáratból, semmi sem lett, nem gazdagította hőstett katonai multját, ellenben elvesztette legjobb barátját s cserébe érte sok keserű tapasztalatot kapott, melyeknek értékét még nem ismerte.

Őszre fordult a nyár, mikor ismét hazatértek. A diadalmas bevonulás Párisba nem valósult meg. Mire ők odáig vergődtek, régen learatták előlük a győzelmet. XVIII-ik Lajos újra elfoglalta trónját, amelyről Napoleon most már igazán végleg lemondott. De nekik mindebből csak a hírek jutottak és a hosszú, nehéz menetelés a nyári melegben.

Chaumon volt a zászlóalj utolsó francia állomása. Vége, nincs tovább. Vakációt kaptak néhány hétre, aztán mehetnek vissza oda, ahonnan jöttek. Ebbe még sem lehet belenyugodni és Jósika szabadságot kért, hogy Párisba mehessen. Bethlen János is elkísérte. Látta hát Párist! De ez a nagy esemény is, melyet annyira várt, másként valósult meg, mint képzelte.

Emlékezett az apja barátaira, ha Párisról beszéltek. Az öreg erdélyi mágnások még hosszú évek multán is felvillanó szemmel kacsintottak

egymásra, ha ottani tartózkodásukról beszéltek, és aggkorára is huncut hire volt annak, aki ott járt.

— Hát még Páris! . . . Persze, Páris! . . . Páris egészen más! . . . — mondták katonapajtásai, kiket odavetett a régibb háboru.

— Párisi . . . Úgy, mint Párisban! . . . Párisi parfüm, párisi ruha! . . . — így ajánlották a kongresszus alatt az izgató varázsigevel, illatukat, pirosítójukat a nők és ebbe a disz-oklevélbe burkolták tulzott mezitelenségüket.

Élvezet, asszony, multság, önfeledt elmerülés a nyugat varázsába, ami nem új, nem ismeretlen, hanem csak az otthoni élet mérhetetlen fokozása!

Igy várta Jósika Párisát felesigázott kíváncsisággal. Fiatalsága, pénze, szépsége mind jog arra, hogy elmerüljön az ígért gyönyörökbe. De nem lehetett, mert már nem tudta a fiatalság boldog felületességével élvezni az életet.

Szeme megnyílt, nagyitóvá látott és úgy vetített lelkébe mindent. Embereket látott Párisban is, olyanokat, mint bárhol másutt, gyarlóságot és végül történelmet.

Látta a francia királyságnak tehetetlenre hízott, járásra képtelen szimbólumát XVIII-ik Lajosban, amint végig kocsizott a város utcáin, sulya alatt roskadó hintájában, pusztá megjelenésével próbálván élesztgetni a hervadt Bourbon-liliomokat.

Látta az arcot, ruhát, köpenyt cserélt embereket, akik megint a „Vive Henri IV“-t énekelték az operában, ahol néhány hete még Napoleont ünnepelelték.

Hogy lehet, hogy nem szégyenlik magukat, mikor pedig az utcák szegletén még mindenfelé ott voltak a császárra emlékeztető N-betűk és még sok helyütt háromszinű lobogók foszlányával játszott a szél?

Ők nem szégyenlelték magukat, de Jósika nem

tudta hogyan és miért, egyszerre közösséget érzett azzal, ami történik.

— Ha itt vagyok, ha most élek, kényszerülve bár, de tűröm, ami körülöttem folyik, akkor beletartozom én is!

Milyen nehéz is a sorsa annak, aki megértőnek született, kinek számára nincs gögös félreállítás, aki nem tud elszakadni az emberiségtől, mert felelősséggel tölti el minden jelenség és magában keresi mindennek megfejtését. Ami egyszer van, amit kortársai tesznek, azt tehetné ő is, mert lehetőségét magába szívja a levegővel, amely élteni.

Az ilyen megértőnek sorsa azonban örökös töprengés és keresés.

Jósika is egyszerre csak észrevette, hogy nincs kilátás előtte és ez nyugtalanná tette. Azért erőszakosan igyekezett visszakényszeríteni magát régi életébe, amelynek emléke olyan szép volt.

A bécsi élet pedig befogadta, de csak mint idegent, mint a társaság a betelakodott jövevényét. Jósika saját életének zavaró vendége lett. Kényelmetlen érzéssel élte le napjait, de viszont még a rendesnél is nagyobb buzgalommal, mert abban kereste a menekvést.

Reggel, amig az idő engedte, négy órakor kelt, aztán kivonult a semmringi gyakorlótérre. Pontosabb, kötelességtudóbb tiszt nem volt nála az ezredben, egyik dicséretet a másik után kapta. Katonái szerették, pajtásainak kedvence volt, de ha délből hazatért és ledobta magát a diványára, csak a fáradtságot érezte, a jól végzett munka boldog tudata nem töltötte el. Mást, többet kívánt, — de a legkisebb mulasztás árnyéka is napokig gyötörte.

„Katona vagyok“ — makaesul ismételte. Katona volt most, a béke napjaiban, egyszerű polgári foglalkozás lett, egy bizonyos mennyiségű haszontalan kötelességét szállítva. Jósika tudta, hogy ennek a hivatásnak jogot csak a háboru ad

és ő már nem vágyott háboruba. Vécseyre emlékezett, Samura gondolt és megtanulta az aggodást.

Vasárnaponként, ha nem volt szolgálat, felült Fánnijára és bekalandozta Bécs környékét.

Ha aztán valahol a fák alatt hevert, hangosan vert a szive elszorult mellében és gyorsabban kellett lélekzenie.

Csak a természet volt előtte, Bécs környékének szeliden hegyes vidéke, az átlátszó, józanul, sugarasan haldokló ősz, az élesen körvonalazott szemhatár, a sárguló fák és benne a honvágó Erdély után, ahol komolyabb a levegő és málább, szomorubb, csendesebb a táj . . . Az a Jósika, aki a mödlingi völgyben töprengett, odagyökerezett a távoli hazába és mégis övé volt ez a vidék is, mert be tudta szívni magába. Övé volt minden ember, akinek meglátással a szemébe nézett, övé minden, amit komolyabban tudott érteni, mint mások.

Este pedig vad nyargalással vitte haza Fánni, hogy elnyelje megint a mindennapi élet.

Egy novemberi estén az eső már korán délután hazakergette. Három szobája volt az Alserlaktanyában és a lakása már kivilágítva várta. Az ajtóban Bethlen János fogadta :

— Na, csakhogy jössz. A szolgádat már elküldtük vacsoráért. Reménylem, nincs kifogásod ellene? Itt van Lindner, meg Zobel, a kis Gál és Erdődy.

Beléptek a nagy szobába, amely valóságos terem volt. Sok mulatságot látott már ez az üres hombár. Alkalmas volt vívásra, táncra, — és be szépen hangzott itt az ének, meg a Lindner kapitány fuvolája !

Jósika lerázta sapkájáról az esőt és rögtön dudolni kezdte, amit Lindner játszott. A Rossini *Tancred* című operájának nagy áriáját. Aztán egyszerűre gömbölyüre tárta karját, nyakát hátraszegte

és úgy fujta komikus, erőltetett trillákban az i tanti palpiti dalt.

— Egy pár vánkost hozzatok, tömjétek ki, — kiabált Bethlen, — csak a kebel hiányzik és szakasztott olyan, mint Burgondio kisasszony.

Jósikának örömet szerzett sikere. Ezt a produkciót sohasem próbálta még, de megfelelő belépő volt a társaságba. Mikor aztán leült, már teljesen otthonosan érezte magát. Kuntze egy pohár pálinkát adott neki, hogy még jobban beleérjék a mulatásba. Bethlen kacagott, de erőltetetten. Nem is illett hozzá a hangos nevetés, elhúzta szép orrát a helyéből, ahova jókedvében formálta az Isten és nagy dióbarna szeméből elkergette azt a hóditó mélabút, amelyet magával hozott már a bölcsőből.

Jósika hirtelen feléje fordult:

— Jó, jó, — mondta, — ezt értem, de azt nem értem, hogy a szent vasárnap estén miért vagy te férfi-társaságban?

Lindner letette a fuvolát, hogy elkaphassa a szót a Kuntze szájából és mert az csak hadnagy volt, ő meg kapitány, övé lett a zsákmány. Gál már előre röhögött, úgy kísérte a kis gömbölyű Lindner minden szavát:

— Miért? Jósika nevetni fogsz! Mert fél. Most már minden nőtől fél, úgy megijedt a szép Buchwieser Amáliától.

— János és Buchwieser? Mióta? Bethlen, miért titkoltad? Mikor hóditottad meg? A törékeny Elvira a *Schuld*-ből. Na de ilyet!

— „Einen Finger dürft ich rühren — um Elviren heim zu führen“, — szavallta nekibátorodva Gál.

— Oh az ilyen bonne fortune-ök gyakran mauvaise fortune-öknek bizonyulnak, — igyekezett ismét szerephez jutni Lindner.

— Hagyjátok már, — tiltakozott Bethlen, — majd elmondom Miklósnak én.

— Nem, arról szó sem lehet, — Lindnert nem

lehetett elhallgattatni. — Akár hiszed, akár nem, János megunta Buchwiesert, mert igen drámai volt és azért a szó szoros értelmében beteget jelentett. Tegnap aztán, én éppen nála voltam, egyszerre csak kopogtak és belépett Buchwieser. Hátravetette fátyolát, könnyel borította el ragyogó szemét, megremegettette hangját — vesd össze *Schuld*, második felvonás — még a kulissza is sirt, már mint én, olyan megható volt és azt mondta: „Keresztényi kötelességemnek érzem a beteget meglátogatni.“ Erre én persze távoztam, ő maradt. Bethlen beteg lett igazán, vagy kigyógyult végleg, nem tudom bizonyosan, elég az hozzá, hogy most nem mer sem otthon maradni, sem színházba menni, sem egészségesnek lenni, sem haldokolni és azért itt van.

— „Erklärung mir graf Erindur diesen Zwie-spalt der Natur“ — idézett most már Jósika is a népszerű darabból.

Bethlen idegesen közbevágott:

— Rokokó vagy! Torkig vagyok! Unom! Különben nem is igaz! — és több effélet, amit megbosszantott iskolásfiúk szoktak mondani.

— Szegény Buchwieser! — sóhajtott Kuntze.

Erdődy a haragos Bethlenre mutatott, aki tulajdonosan hiú volt ahhoz, semhogy gúnyolódást bírt volna tűrni. — Nevezzük őt Don Juannak, Lovelace-nak, vagy talán Valmontnak ezentul! — mondta. — Mert hiszen János barátunk megint szerelmes.

— Hát azért unta meg Buchwieser Amália drámai szenvedélyét? Persze! És ki rabolta el a szívét jelenleg? Ó mondd, ha tudod. Asszony? Hajadon? Tisztességes személy? Színház? Művészet? Vagy polgári nő? — Mindenkinek volt kérdezni valója.

— Nem igaz — szólt közbe Bethlen.

— Kállay Erzsébet, — mondta Erdődy, — tizenöt éves, feddhetetlen mult, most jött az anyjával Bécsbe.

— Melyik Kállay leánya? — érdeklődött Jósika.

— Kállay Leóé. Az asszony elválva él a férjétől. A leány nagyon szép. Bánffy Pál is udvarol neki és úgy látszik több szerenéséje van, mint Bethlennek. Pali szép fiu is, klasszikus vonások, szobrászi arcél, kék szem, barna fürtök. Csak 21 éves és verseket is ír. Szegény János!

Bethlen már egész piros volt a haragtól, Jósika megsajnálta és védelmére kelt:

— Hagyjátok, ne haragítsátok tovább. János még képes vért ontani contra Buchwieser, vagy pro Kállay.

— Na jó, nem beszélünk róla többet, — mondta Erdődy, — de azt a kis Kállay Lizit azért te is megnézhetnéd, Miklós.

Jósika felállt és átölelte Bethlent:

— Minek áruljunk mi egy szérün, ugy-e Jancsi? Különben sem szeretem a nőket, akik így affichirozzák hirnevüket. Nem vagyok hajlandó én is a Kállay-kisasszony diadalkocsiját húzni. Most pedig engedelmetekkel átöltözöm.

A hálószobája küszöbén meglepetten állt meg Jósika. Az asztala mellett, amelyen rengeteg könyv hevert, regény és tudomány egymás hegyén-hátán, úgy, amint az Armbruster-kölesönkönyvtárból hazacipelte, Samu ült és írt.

Amint az ajtót nyilni hallotta, összegyürte írásait és zsebrevágta. Aztán taláalomra kivett egy könyvet a csomóból:

— Lafontaine! Ilyen siralmas, érzelmős regényeket olvasol? — Ezzel köszöntötte a bátyját.

— Szervusz Samu! — mondta Miklós. — Örvendek, ha egyébként jól érzed magad nálam.

— Szervusz! — Samu egy másik könyv után nyult. — *Don Quijote!* Ez már más. Ez nekem is tetszik.

— Te tudsz spanyolul? — kérdezte Miklós, miközben vetkezni kezdett.

— Tudok! Azt hitted, hogy csak te tudsz?

— Miért vagy ilyen ingerült? — Miklóst el-
fogta a testvéri gyengédség. Nagyon szerette az
becsét, szinte saját lényé kiegészítőjének érezte.
A tettvágy és nyugtalanság, amely belőle nem tu-
lított kitörni, mert fogva tartotta veleszületett józan
esze, a féket és törvényt nem ismerő Samuban
alált életre.

A két Jósika egymásra nézett. Hogy hasonli-
ottak! Csak árnyalati különbségek voltak közöt-
ük. Amihez az egyik szabadon utat engedett, hogy
ermészetéből az arcára rajzolódjék, azt a másik
ondosan elrejtette és lelkébe ásta el. Ez a parányi
érés aztán előre meghatározta egész sorsukat.

Samu különben magasabb volt, vállasabb,
lós kisebb, de hajlékonyabb. Jól rajzolt arca
bolyübb, a színe rózsásabb, jövőt ígérőbb, mint
au aszkétásan sápadt, barna bőre. Miklós telt,
en piros szája körül zavartalanul nőtt fel az
hó, élveteg, ábrándos vonás, amelyben valami
gyes, őskeleti szomorúság volt, még ha a leg-
osabb kacagásra húzta is el. Ha pedig mosoly-
akkor az egész szívével és lelkével ajándé-
a meg azt, aki szemébe nézett.

Samunál ugyanez a szem sötét volt, nehéz
möldöke alatt tartózkodó pillantású, gyanakvó
ndenkivel, az egész világgal szemben. Szép szája
oré kemény vonást parancsolt, erőszakos volt
nég saját ajkával szemben is, behuzta, a fogával
tartotta féken azt az élő pirosságot.

Miklós a korán anyátlan maradt idősebb fiu
dajkáló szeretetével nézte a kisebbiket. Samu ki-
huzta vállát a keze alól. Nem tudta a gyöngédséget
törni, — pedig úgy vágyott utána. Ha megható-
dott, akkor szégyelte magát, gorombának kellett
lennie, az pedig utólag nagyon fájt.

— Mit akarsz tőlem? — kérdezte és a könyve
tán nyult.

— Az előbb írtál! Mit írtál? — faggatta a bátyja.

— Apánknak írtam.

— Milyen kedves tőled.

Az öreg Jósikának Samu volt a kedvence, a legfiatalabb öt gyermeke közül. Szerette, már amennyire az ifjuságában örömeiket hajhászó, vénkorában csalódásokba keseredett mágnás szive egyáltalán szeretni tudott.

Samu nevetett és egy pillanatra őszintén gyerekes lett az arca :

— Na nem fog neki örülni az öreg úr. Aztán megint elkomolyodott : — Nem akarok tovább katonáskođni, elég volt.

Jósika hirtelen elfordult a lükörtől, amelybe éppen elmerülni készült.

— És ezt meg akarod írni az öregnek ?

— Már meg is írtam. Rozáliának is írtam, beszéljen ő is apánkkal. Neki nagy befolyása van rá.

Miklós arra az ófenesi viharra gondolt, amelyet az ő bécsi szobájában vetnek. Samu arca szomorú volt és elszánt, de Miklós mégis megkísérelte a lebeszélést :

— Ne küldd el azt a levelet.

— De elküldöm, szabad ember vagyok elvégre is.

— Aztán mit akarsz csinálni ?

— Még nem tudom. Utazni szeretnék, embereket látni, kedvem szerint élni és nem parancsszóra ugrálni, mint a vásári majom. Érezni akarok, halni, tudni, tapasztalni.

Miklós tréfára próbálta fordítani a dolgot, pedig megdöbbsent attól az érett vágytól, amely az öccse arcán ragyogott. Hogy kiábrándítsa őt, — de önmagát is, — kicsinylő hangsúllyal csak ennyit mondott :

— Don Quijote !

Samu két öklébe nyomta kemény fejét :

— Te ezt nem érted. Bizonyosan a kóbor lo-

Vagy regényének szépségét sem érted, ha megvetéssel vágod a fejemhez. Én néha úgy érzem, hogy fel kell robbanom. Megpróbáltam mindent, megpróbáltam írni is, komolyat, tréfásat, verset, prózát, de az én életem még nem elég hozzá, hazudni pedig nem tudok. Nem bírom tovább, nem bírom. Más arcokat akarok látni, Meguntam ezt az egész üres, léha népséget. Te is elveszel, ha közöttük maradsz. Azt hiszed, elég, ha mindenfélét össze-vissza olvasol? Én Istenem, nem érzed, hogy, amit Voltaire írt, meg Goethe mond, az a te szivedből is jön? De te becsukod a szivedet és alszol, alszol. Hát élet ez a katonaelet? Van köze ehhez az emberségednek, a meggyőződésednek, a lelkiismeretednek? Buta játék, csak éppen halállal is végződhetik. Te jól tudod, hogy nem vagyok gyáva és nem félek semmitől, tudnék verekedni szívvvel, lélekkel, ha én kívánnám, de parancsszóra nem. Én nem tudok örülni neki, hogy Napoleon Szent Ilona szigetén van. Elfut a méreg, ha a sok gúnyképet látom, amelyen kis semmik, kis piszkok kifigurázzák azt, aki nagy volt és akinek a szenvedését érzem.

Miklós az ablakhoz ment és kinézett a kaszánya udvarára. A szemben levő nagy épület-tömbön túl Bécs fénye szegte be a felhős eget. Holnap reggel gyakorlat, délután megbeszélés, este talán színház, esetleg egy nő. És mégsem lehet igazat adni Samunak. Védelmet kell őt és védeni ellene önmagát. Leküzdötte résztvevő nyugtalanágát és a rideg vitatkozás hangján szólt hozzá:

— Te Napoleont véded? Azok szerint, amiket mondtál, mint tömeggyilkostól és zsarnoktól, el kellene fordulnod tőle. Napoleon elsősorban katoná volt.

Samu felugrott, a bátyja vállára tette kezét és erőszakkal maga felé fordította:

— Bölcsességgel jössz és logikával? Oh, a logikusnak mindig igaza van, csak előbb el kell kerülnie a szemet, melyben érzés és emberi megértés

lakik. Ha úgy nézném Napoleont, mint te, akkor úgy is látnám, de én másként nézem. Nem tökéletes Isten, sem ádáz gonosztevő. Nem az Olimpusról kell hozni a mértéket, amellyel méred. Ember Érted? Ember! Különb ember, mint te meg én, meg mint Ferenc császár maga. Több, nagyobb és bátrabb! És ha harcolt, hát harcolt, mert született hadvezér volt és nem osztrák generális. A háborút nem ő kezdte, azok a szabadság háborúi voltak az európai zsarnok uralkodók ellen, akik persze megtámadták a fiatal köztársaságot. A harc megvolt már, mikor ő a seregek élére állt, ő csak diadalra vitte. Császári trónja a szabadság küzdelmén épült fel. Az volt éppen a parvenü-vonás benne, hogy császár lett és hogy uralkodói voltát egyenjogusítani akarta a többi uralkodókéval. Rögeszméje lett a háboru, amely naggyá tette, hogy végül romlásba döntse. Keserves tanulság. Most módjában van megbánni, hogy addig küzdött, míg a királyi szűz, Mária Lujza került az ágyába. Mondd, igazán nem érted mindezt? Vagy csak azért fordultál el tőlem, mert félsz, hogy a szivedből szólok? Te tulságoosan alkalmazkodó vagy, mindjárt beleilleszkezel a formába, mint a sütésre kész tészta, és ropogósan, ennivalóan kerülsz minden asztalra . . . Hallod, hogy mulatnak a barátaid? — tette hozzá aztán egészen más hangon. Most már huzódott vissza a házába, mint a félénk csiga, irtózva tőle, hogy megérinthetik könnyelműen kidugott szarvát.

A másik szobából nagy zsvaj hangzott be, tányérsörömpölés, nevetés, a férfitársaság szinte rőfögő derüje, amely asszony-történeteket és ugynevezett zamatos anekdotákat szokott kísérni.

Miklós elkapta Samu kezét és visszahuzta magához őt:

— Mondd, te még sohase gondoltál arra, hogy nincs a világon talán senki, aki úgy értene, szeretne és féltene, mint én? És ha igen, akkor miért nincs több bizalmad hozzám és miért bánlasz ok-

talánul? Neked is igazad van, Napoleonnak is igaza volt, apánknak is igaza van, de azoknak a mulató fiuknak is igazuk van. Éppen azért olyan nehéz a kérdés. Ha én igyekezem beletalálni magam a sorsomba és megértéssel közeledni azokhoz, akik körülöttem vannak, talán ez is több a puha tehetetlenségénél. Én szeretem ezeket a fiukat, minnek is tagadnám, szeretem és nem érzem őket rosszabbaknak magamnál. A világ nem Voltaire-ekből áll, sem Napoleonokból, Samu. Kérlek, ne küldd el azt a levelet, a saját érdekedben ne küldd el. Összekülönbözik az öreggel és neked fog fájni azután. Az öreg nem regényes, tudhatod.

Samu tagadhatatlanul meghatódott, de a levélre való emlékezés ismét ingerültté tette és a két érzés között vergődve, kelletlenül felelt:

— Ha ma nem küldöm el, elküldöm holnap, vagy nem küldöm el egyáltalán, de akkor . . .

— Jó, hát ma ne küldd el, aztán majd meglátjuk. — Miklósnek ennyi egyelőre elég volt. — Most pedig gyere a vendégeimhez, — szólt vidám biztatással.

— Kérlek, ne zavartassad magad! — mondta Samu és visszaült az asztal mellé. — Csak menj, én itt maradok. Bája értem jön nemsokára, megvagyunk hívva a jövődöbelijéhez.

— Ki az?

— Istenem, valami gazdag bankárleánynak udvarol, meg akar házasodni és virágzó iparállamot csinálni hazánkból.

— Mult héten még tengerész akart lenni a barátod, úgy tudom, — jegyezte meg Miklós, már a kilincsre téve kezét.

Samu élénkebb lett a gúnyos hangra:

— Én is azt hiszem, hogy ebből a dologból nem lesz semmi, de azért ne bántsad Báját, ő legalább mindig akar valamit, van képzelete és vállalkozó szelleme. Bája . . .

— Igen rossz hatással van rád, — fejezte be Miklós és otthagya az öccsét.

Ki nem állhatta ezt Báját. Szájhősnek tartotta, üres hengegőnek. Bántotta, hogy olyan nagy hatással van Samura, akit megnyert életkedvével és elsősorban mindig kész regényes terveivel.

A nagyszobában folyt a mulatság. A legény már elhozta a vendéglőből a vacsorát. Lindner szolgált fel egy Isten tudja honnan kerített női szoknyában és Kuntze udvarolt a szakácsnénak, persze nem éppen finom modorban.

Hát nem szép ez is? — gondolta Jósika, de aztán lassan rájött, hogy csak mint nézőt érdekli a dolog és ma nem tud résztvenni benne. Azt azonban szívesen fogadta, hogy Lindner igyekezett számára is megmenteni valami ennivalót. Alig fogott hozzá az evéshez, jött Bája. Ösztönszerű ellenkezéssel fogadta az alacsony, élénk fiút. Azonban elenszenve egyszerre utálattá lett, mikor Bája mögött feltűnt a buldogg pofájú Scheuer, az egyetlen tiszt az ezredben, akit igazán nem szenvedhetett.

— Egyszer leütöm, Isten bizony leütöm, — gondolta, valahányszor látta. Scheuer nagy zajjal rontott be a szobába és gyomrából nevetett már az ajtóban. Sötét ostobaságában nem ismert semmiféle elfogultságot. Szögletes, darabos testét, amelyen a feje olyan volt, mint egy odabajított vörös kocka, igen szépnek, sőt hódítónak találta. Mindig nevetett, ezáltal örökösen nyitva volt a szája és fedetlenek előreálló, ragadozó fogai.

Ivott, mindig mámoros volt — vagy éppen rézség, ami napokra leszedte lábáról. Pedig szivbajt szerzett már a sok italtól és az orvosok megjósolták, hogy rosszul fogja végezni.

— Milyen nagyszerű anekdotát hallottam, fiuk. Ismeritek? — kiabálta, amint belépett.

— Ismerjük! — mondta Lindner nyugodtan.

— Még sohasem hallottunk tőled egyetlen új élet sem.

— Nem ismeritek ! — jelentette ki Scheuer.

— Hallgassatok csak ide. De Ligne herceg . . .

n jól ismertem. A kongresszus alatt halt meg.

e, — Éppen olyan jól ismertük a herceget, mint
— szolt közbe Lindner — mi is láttuk őt az
itcán.

Erre nevettek persze, de Scheuer nem bagyta
annyiba :

— Hallgassátok hát a történetet, a herceg egy-
szer a lépcsőházban találkozott Villier kapi-
tánnyal . . .

Lindner hirtelen átvette a szót :

— És azt mondta neki : Uram.

ták — Szarvakat raktam a homlokára, — folytat-
ták kórusban a többiek. — Mire a kapitány . . .

Scheuer szavak után kapkodott :

— Hogyan, hát ismeritek ?

Lindner tovább kínoztá áldozatát :

— Nem ezt kérdezte a kapitány hanem azt :

Hogyan, herceg ? Mire a herceg nyugodtan fe-
lelte :

— Nőmtől jövök ! — üvöltötte a kórus.

A nevetés lecsendesedvén, Scheuer a rendes-
nél még egy fokkal vörösebben kiabálta magához
a figyelmet.

— Jó, hát ha ezt tudjátok, hallottam egy mási-
kát is . . .

Nem bírom ki, — gondolta Jósika. Csendesen
felállt, vette a köpenyét és észrevétlenül otthagya
a társaságot. Nagyot lélekzett, amint a hideg eső
megcsapta az arcát. No, most hova ? Egy vállat
szeretett volna, amelyre ráhajtsa fejét, puhát, mele-
get kívánt és nőre gondolt. Nem egy nőre, hanem
a nőre, a jóra, kedvesre, gyengédre, a férfisorsol
enyhitőre. Hol van ? Aztán odament merő szokás-
ból, ahol bizonyosan tudhatta, hogy nem találja
meg azt, amit keresett.

V.

A kongresszus után a bécsi éjszakák ismét csendesre polgáriasodtak. Megint kevesebb gyertya égett és a fiakkeresek jövedelme kisebb lett. Eltávolztak az idegen fejedelmek. Miután Napoleon végre Szent Ilona-szigetén biztos száműzetésben volt, az uralkodók is nyugodtan visszaültek trónjukra. Velük mentek a diplomatáik, a hercegek, grófok, bárók és nélkülözhetetlen zsidó bankárjaik.

A kongresszus emlékül hagyta Bécsnek a sok párisi árut, a párisi divatot, néhány könnyelmű hölgyecskét, egy csomó csalódott szívet, nagy államadósságot, a velejáró drágaságot és az alsó néposztály nyomorát.

De ki törődött a néppel? Mig szükség volt rá, a háborúk alatt, ígéretekkel etették. „Die Völker gelten jetzt auch was“, — mondogatta volt Ferenc császár.

Most már szerencsére nem kellett számolni velük és a sok beváltatlan ígélet nem zavarta a császár lelkiismeretét. Megint nyugodtan alhatott! Veszedelmes veje ártalmatlanná volt téve, a kis Napoleon Metternich herceg felügyelete alatt élt mellette és Mária Lujza Neipperg gróf karjában elfeledte, hogy valaha francia császárné volt. A Ferenc császár hosszú koponyája megszabadult az európai gondoktól és az öreg Habsburg-gyerek népszerű, pepecselő életét játszhatta tovább liebes Wienjében.

A francia forradalom óta először volt megint béke, rend és nyugalom. A hadsereg ólomkatonákká csendesedett, amelyeket csak fejedelmi mulattatásra vesznek elő dobozaikból néha, hogy harcot mimeljenek, ha a császár szórakozni akar.

Ferenc császár megvolt elégedve az étellel Hálósobájának nehéz függönyei mögött, üvege hintájának párnái között, a schönbrunni nagy fé alatt nem érezte azt a szabad szelet, amely a fra

cia forradalom vihara óta mindig fűjt, mintha az elnyomottak lélekzéshez szokott tüdejéből jönne. A nemzeti ketrecekben, melyekben az uralkodók bezárva tartották népeiket, felébredt az emberiség.

Rousseau nem élt hiába és nem császároknak irtak Wieland, Herder, Schiller és Goethe. Mit törődött a császár velük? Mi köze volt neki Kazinczyhoz, Berzsenyihez, Kisfaludy Sándorhoz? Igazán nem sokat jelentett számára, hogy volt már pays latin Bécsben is. Ugyan ki fél ezektől az éhenkórász kócosoktól és kit érdekel, hogy a Lothringer-sörház irodalmi törzsasztalánál virrasztanak, míg a császár alszik?

Miért üldögéltek ott ezek az írók, kritikusok, öreg, szereplést megunt színészek? Miért járt közük olyan szívesen Jósika Miklós báró, a császár szép katonája? Aki nappal nem dolgozik, az a napot lopja, aki éjjel nem alszik, az saját magát lopja meg. Virrasztottak, mert szükségét érezték annak, hogy meglopják oktalan vágyaktól terhes szívüket, melyet másként nem bírtak volna tovább cipelni.

Akkoriban az irodalmi törzsasztalok még öntudatlanok voltak, még nem sejtették, hogy egykor a történetírónak éppen úgy figyelembe kell venni majd őket, mint a nagy csatákat és a diplomataik tárgyalásait.

Akik a Lothringer-sörházban pörkölt vesét ettek és Kaiserbiert ittak nagy kannákból, egy percig sem hitték, hogy a kultúra, a jövő, az ébredés apostolait etetik és itatják.

Az arisztokrata gőg hiányzott belőlük. Még nem volt multjuk és nem voltak őseik.

Másként mindenben hasonlított ez az irodalmi asztaltársaság későbbi ivadékaihoz. Mindenki egyszerre beszélt, senki sem hallgatta meg a másikat, mert mindenkit alapjában véve csak saját véleménye érdekelt. Azért mégis csak egymás között érezték jól magukat. Az együttlét

alkalmat és okot adott a beszédre. Az embernek pedig a saját hangja zenéje mellett születnek legszébb gondolatai.

Jósika csendesen lépett be a vendéglőbe, lecsatolta kardját, egy pohár sört rendelt, aztán észrevétlenül akart az asztal mellé telepedni, de nem sikerült neki.

Gazdag volt, báró és kapitány, amit mindig éreztek vele abban a tulzott szivességben és hangosságban, mellyel fogadták.

Itt is idegen volt és eltartott egy ideig, míg megint mindenki beszélni kezdett.

Az öreg Lang színházi történeteket mesélt és ifju sikereit élte át újra. Minden este idejött előadás után a Burg-színházból, ahol a hetvenéves, híres komédiás nagy Péter cárt játszotta, csaló fiatalságra kényszerítve öreg csontjait. Ámitania kellett a színpadon, ámitania társaságban. Csak a Lothringer-sörház asztalánál lehetett kedvére öreg és kereshette a multban azt, akil már csak behlazudott a jelenébe. Parókáját letette a kalapjával együtt, gyakran még hamis fogait is zsebre vágta és selypítve mesélt magának itt, ahol senki sem hallgatta meg őt, aki megszokta, hogy százak és ezrek lessék szavát.

„Az emberek társaságra vágnak és önmagukkal érzik magukat legjobban. Itt másokkal vannak és mégis egyedül, azért járnak olyan szívesen ide“, — gondolta Jósika és szinte szégyellte, hogy odahallgatott, míg az öreg beszélt, mintha titkait lesné el. Titkokat, terveket, álmokat meglesni, azt lehetett ennél az asztalnál. A pörkölt vese mellett ezek kerültek terítékre és jobban izlettek Jósikának a koreszmárosné főztijénél.

Szerették ebben a körben is, ahol ő szolgáltatta a csemegét, mert ő volt a megértő, az elismerő.

— Bizony szép férfi voltam, mind arcra, mind alakra — motyogta az öreg Lang.

— Azt elhiszem, még most is az a színpadon.

— mondta Jósika. — Én láttam a híres Talmát is Párisban. Azt hiszem, önök egyidősek lehetnek, de ő bizony már nagyon siralmas Péter cár lenne.

— Oh kérem, Talma . . . — Az öreg egy újabb fejezetbe kezdett, de Jósika már nem hallgatott oda. Hirtelen keletkezett hangos vita foglalta le figyelmét.

— Hol van Liebl? — kérdezte egy fiatal költő, aki talán csak azért jött, hogy a szerkesztő úrral találkozzék.

— Egyhamar nem mutatkozik — mondta Bauernfeld, a kritikus. — Most megjárta a nagy handabanda mester. Valami fiatal kópé, akit alkalmasint lerántott (erre mozgolódás támadt), egy költeményt küldött a Liebl lapjába, melyben őt a kritikusok királyának nevezi. Liebl boldog volt, tegnap már meg is jelent a költemény az új számban. Ma aztán figyelmeztettem őt a vers első betűire és képzelhetitek, milyen dühös volt, mikor összeolvastán őket az sült ki: „O du Erzesel Liebl!”

Ebből a történetből egy félórai veszekedés támadt. Akit Liebl elismert, akinek műveit kiadta, az védelmére kelt, akiket Liebl valaha megbántott, azok kárörvendő hahotával fogadták az esetet.

— Liebl megérdemli — heveskedett Bauernfeld és kezét, amellyel gesztikulálás közben belecsapott zsiros tányérjába, odatörölte félrecsuszott nyakkendőjéhez. — Liebl még a Grillparzer *Ahnfrau*-ját is lerántotta. Hab i nit Recht, kapitány úr? — fordult Jósikához.

— Megvallom, az *Ahnfrau* nekem sem tetszett — mondta Jósika. — Hiába sírtak annyit a kedves bécsi hölgyek annak az érzelgős zsvány Jaromirnak a sorsán. Azért Jaromir üres alak, sokat beszélő és semmit sem levő.

Bauernfeld nem ért rá válaszolni, mert elő kellett vennie jegyzőkönyvét, amelybe gyorsan

beleírta a Jósika utolsó megjegyzését. Mint kritikus e téren szenvedélyes gyűjtő volt.

Persze, mire ezzel elkészült, már rég elfordult tőle az érdeklődés és változott a téma. Sok fontos kérdés várt megtárgyalásra, rengeteg vélemény vágyott napvilágra. Egy nevet, egy szót kellett csak kiejteni és kórusban tartották róla a legszebb előadásokat. Közben újra sört rendeltek és egyik a másiktól, másik az egyiktől kért kölcsön. A Kotzebue utánczójának természetyszerűleg le kellett rántania irodalmi eszményképét, hogy eltereljen magáról minden gyanút. Az is fontos kérdés volt, hogy a gyermek-balletben táncoló Elsler Fánniból lesz-e valaha olyan művésznő, mint a Brugnoli?

Erre aztán itt is, mint mindig és mindenütt, elérkeztek a nőkhöz.

Minden igazi nő táncosnő — kezdte egy vöröshaju zeneszerző és hosszú ujjai idestova ugráltak a tarka abroszon. — Egyszer, két éve, Budán voltam, egy kis leánnyal találkoztam a templom előtt... Általában szép nap volt, délután egy asszony járt a szállásomon, este egy színésznő . . . Micsoda nők!

Werner, a fiatal költő, nagy szerelmi ditirambusok írója, lehunyta szemét, hátraszegte fejét, arca egészen vörös volt. Látszott, hogy átadja magát az érzésnek, amely a szívében élt, az egész teste csak érzés volt. A levegő megtelt fantomokkal, melyeket csak ő látott és kabátjának rövid ujjából tapogatva nyult utánuk kicsit piszkos, kamasz keze.

— Szombat este a Práterben jártam egyedül, — kezdte, de a hangja mintha nem is az övé lett volna, hanem idegen zene, amely csábította és messzi gyönyörűségek felé vitte. Beszélt, beszélt: — Egy nő jött szembe velem, egy fiatal leány, az estéből vált ki, a gyepből született. Kánéztem, megállt, megfogtam a kezét . . .

Két óra már elmúlt és Raimund felállt. Rai-

mund, az „arrivé“, a sikert ismert, híres volt itt az írók társaságában. Jósika mindig a kis fiu félnék tiszteletével nézett a nagy népszinműíróra, aki a bécsieknek a szinpadról ajándékozta vissza saját ferdeségeiket, bánatukat és ős humorukat úgy, amint tőlük leste le, hogy ők aztán nevesse- nek, sírjanak önmagukon.

Raimund már alkotó volt és éppen azért keveset beszélt. Derüs, atyás pártfogással nézte a fiatalokat. Jósika különösen érdekelte, szerette hallgatni, ha Erdélyről mesélt neki és katona-szívében csodálatosan termett vágyairól.

A bécsi író és a magyar báró együtt mentek hallgatva a csendes utcán, melyen nem járt kívülök már senki. Csak az éjjeli őrrel találkoztak, aki szándékosan hangosabban kiabálta az időt a Loth-ringer-sörház előtt, hogy észretéitse azokat, akik belekontárkodnak virrasztó mesterségébe.

Raimund levette kalapját és nagyot lélegzett, amely egyben komikus és szomorú sóhajtás volt úgy, amint emberismerő szivéből jött.

— Mi baja van, Herr von Raimund? (Bécsben már akkor is mindenki von volt) — kérdezte Jósika. — Ma olyan hallgatag és fáradt.

A népszinművek apja megállt; és szétfárva sóvány karját, úgy panaszkodott:

— Wie soll man nicht müd sein, wenn man den ganze Tag auf den Pamern sitzt und dichten tut.

Jósika nevetett azon, ahogy mondta, de komolyan érintette az, amit mondott és őszinte szivből sóhajtotta:

— Az nagyon szép lehet.

— Szép is meg nem is — felelte Raimund. — Nehéz kényszer, akire ráméri a sors. Az ember rabszolgája lesz saját magának. Én soha sem tudom, honnan jön az, amit írok és éppen azért mindig félnem kell, hogy egy szép napon csak elapad a forrás.

— Az ön forrása, Raimund úr, az egész világ, vagy legalább is a bécsi nép. Amig ebben a városban emberek élnek, addig mindig megkapja a témáját.

Raimund karonfogta Jósikát :

— Ezt szépen mondta, báró úr, de azért nem úgy van. Nehéz sors az íróé. Amig elismerik, súlyos küzdelem, ha elismerték : örökös rettegés, hogy eleget tud-e tenni a várakozásnak. Én mindenkinek azt tanácsolom, hogy kösse guzsba a kezét, ha tollhoz akar nyulni. Bár nem tudok más életet elképzelni a magam számára.

Jósika megint csak nevetett. Ez a színész-író olyan mulatságosan játszotta el, amit mondott, hogy mindig csak utólag jött rá az ember a komolyára. Amint aztán rájött Jósika, elszégyelte magát, amiért nevetett :

— Bocsásson meg, Raimund úr. És ne gondolja, hogy nem értem meg, amit mondott.

— Ugyan, ugyan, hogy mernék én ilyesmit önről föltételezni, illustrissime ac doctissime. — Tréfásan hangzott, kicsit fölényesen. Jóindulatú kék szeme a sötétben Jósika arcát kereste. Nagy, csontos orra a levegőben szaglászott, mint a vad után kutató kopóé. — Mondja csak, — kérdezte aztán hirtelen megállva, — miért jár ön tulajdonképen közénk ?

— Mert jól érzem ott magam, — felelte Jósika kicsit zavartan. Mindig félt, hogy Raimund végül is azt hiszi, hogy ő az egész mulatságnak, cirkusznak tekinti.

— Úgy ! Talán ön is ír ? — faggatta tovább Raimund.

— Nem, azaz néha . . . de az nem számít.

Raimund nagyot koppantott botjával a következően :

— Gyermequem, az Istenért, csak nem akarsz

író lenni? — Úgy kérdezte, mint egy tragikus apa a színpadon.

— Ha azt csak úgy el lehetne határozni — nevetett Jósika.

— Az igaz! De lássa, nem is tudnám, hogy önnek mi szüksége lehetne rá. Szép ember, fiatal, gazdag, független, a nők szeretik, annyian és az, akit éppen akar. Az írók, higgye el, mind olyan emberek, akiket valami téren megcsalt az élet, akik legalább szavakban realizálni akarják be nem teljesült álmaikat. Mi az élet koldusai vagyunk. Láttam azt a hosszufülű, nagykezű költőt, amint a kalandját kezdte mesélni. Elmentem, mert nem tudom hallgatni, megreped a szívem.

Raimund közben olyan nagyszerűen utánozta a költőt, hogy Jósika megint kacagott, majd megint egész hirtelenül nagyon komoly lett. Raimund pedig folytatta:

— Ugyanezt a történetet már legalább tíz változatban hallottam tőle, a nő mindig gyönyörű, mindig szereti őt, mindig az övé lesz. Egyszer a Práterben, máskor a lakásán, vagy a nő palotájában — de valóságban nem történt meg sem itt, sem ott, soha, sehol. Azt a fiút asszony még nem szerette, csak a meséiben, a képzeletében, a verseiben . . . Lássa, értem, hogy annak miért kell írnia! Na, jó éjszakát, báró.

Jósikában sok mindent felzaklatott ez a vasárnap. Súlyosan érezte a tagjaiban is, nemcsak az agyában. Nagyon fáradt volt. Útközben reménykedett, hogy üresen fogja már találni a lakását.

A kaszárnya előtt kicsit félve kérdezte meg az őrt, hogy elmentek-e az urak?

— El, már régen, — volt a felelet.

„Már régen? Vajjon miért olyan szokatlanul hamar?”

Az udvarból felnézett az ablakaira. A hálószobája világos volt. Elszorult a szíve, átjárta a megmagyarázhatatlan, de bizonyos félelem, hogy

az a gyertya valami rossz hír mellett virraszt. A következő pillanatban már megnyugtatta magát: „Bizonyosan égve feledte a legényem!” De azért szaladt fel a lépcsőn és türelmetlenül rontott be.

A gyertya lángja lobbant, majdnem kialudt a légvonatban, azután rövid táncolás után tovább égett és vele együtt Jósika is megnyugodott. A díványon Bethlen János feküdt és aludt.

— Érdemes volt izgatódni, — gondolta Jósika. — Bethlen becsipett, vagy rest volt hazamenni, ennyi az egész.

Ledobta köpenyegét és vetkőzni készült, mikor észrevette, hogy barátja milyen kényelmetlenül fekszik. Ruhástól, vánkos nélkül, takarótlanul, mint akit ültében lepett meg az álom. Bethlen gyakran töltötte nála az éjszakát, ha lusta volt hazamenni, de akkor ágyat vettetett magának és szépen lefeküdt, egész pedáns önszeretetével. Annyira berugott volna, hogy megfeledkezett még a kényelméről is? Lehetetlen! És Jósika rázni kezdte a mélyenalvót. Bethlen megmozdult, félálomban a párnáját kereste, aztán a nyakához nyúlt, amelyet szoritott az egyenruha magas gallérja. Most kinyitotta szemét, a gyertyára pislogott, aztán Jósikára és erre felébredt:

— Miklós, vártalak! — dadogta lassan, kelleetlenül, mint az álomból megtérő.

— Mi történt? — kérdezte nyugtalanul Jósika.

Bethlen felült, nyujtózott, ásított, aztán hirtelen megmozdult az emlékezete és rémülten éberre nyitotta szemét:

— Ne ijedj meg, kérlek, Samu . . .

— Mi történt Samuval?

— Még semmi, reméljük, nem is fog, de úgy gondoltam, meg kell mégis mondanom neked. Összekapott Scheurrel. Tudod, hogy Scheuer már részeg volt, mikor elmentél, aztán még folyton ivott. Samu kijött innen, hogy elmenjen Bájával, de Bája még valamit mondani akart a napostisztnek és

kérte, hogy várjon egy kicsit. Samu leült közénk. Aztán nem is tudom bizonyosan, hogy történt. Scheuer utálatos volt, mint mindig. Ronda dolgokat beszélt, de hát mi is mind ittunk, csak Samu volt egészen józan. Samu egyre haragosabb lett, Lindner látta és kérte, hogy menjen el. Scheuer megkérdezte, hova megy? Samu azt mondta: mi közöd hozzá? Úgy látszik azonban Bája már hozzád jövet megmondta Scheuernek, hogy a menyasszonyához, vagy kihez készülnek. Most aztán Scheuer valami olyast mondott, hogy az a leány már rég a szeretője lenne, ha akarná. Samu rákiáltott, hogy vonja vissza. Scheuer erre azt felelte, hogy: a hadnagy úr fogja be a száját és ne leckéztesse a föllebbvalóját. Persze Samu ezt nem tűrhette és azt mondta, hogy ilyen piszok neki nem föllebbvalója. Scheuer hozzá akarta vágni a pohárát, de Samu elkapta a kezét és úgy hátra csavarta, hogy Scheuer ordított a fájdalomtól. Samu olyan volt, mint egy tigris, azt hittük, összetöri azt a nyomorultat. Persze most aztán párbaj, még reggel. Sokat nem tehetsz a dologban, de gondoltam mégis tudnod kell, azért vártalak. Azt hiszem...

Jósika türelmetlenül szakította félbe:

— Hol van Samu?

— Nem tudom, elment Bájával.

Bethlen dicséretet, elismerést várt áldozatkész-ségéért, mivel ez nem jött, rosszkedvű lett és az ál-mosság is nagyon kezdte gyötörni.

Jósika újra felvette a köpenyegét.

— Hova mész? — kérdezte a barátja.

— Samuhoz! Szervusz!

— Akkor lefekszem az ágyadba — kiáltott utána Bethlen.

Samut nem találta a szállásán Jósika. Hajnali négy óra volt és most már tudta, hogy az öccse előle bujkál és nem is jön haza a párbaj előtt. Hol találhatná meg azt a bolond fiút?

Gyertyát gyújtott a legénnyel és az asztalon

kezdett keresgélni, hogy nem írt-e valamit Samu, amit csak reggel akart elküldetni? Nagy rendtelenség volt az asztalon és az egész szobában is, mintha mindig költözködőben volna a gazdája és sok mindenem, könyvöm, ruhadarabom, kefém, tollom meglátszott, hogy türelmetlenül hajították oda.

Miklós semmit sem talált, amiből arra következtethetett volna, hogy Samu gondolt rá ezekben a percekben. Pedig közben otthon járt, a legénye mondta, hogy átöltözött, egy csomó írást elégetett és aztán sietve elment.

— Milyen írásokat égetett el? — kérdezte Jósika.

— Amiket a hadnagy úr írt.

— Mondd, Zabcsák, sokat írt a hadnagy úr?

— Néha egész éjszakán át, sokszor háromszor is felkeltett új gyertyáért.

— Jól van, ereddj aludni — mondta Jósika. — Én itt maradok.

Samu írt! Samu nemcsak henegegésből mondta délután. Tehát Samu is az élet koldusa. De miért? Jósika nem tudta rá a feleletet a józan eszéből, de érezte a szívében. Aztán haragosan lázadt fel a sors ellen, hogy ez a kitűnő fiu nemsokára azzal a részeg fráterrel fog verekedni. És ki tudja? ... Mindig ő akarta leütni Scheuert és Samu ebben is megelőzte.

Vajjon mit írt Samu? Ujra keresni kezdett és miközben keresett, önkéntelenül rendet teremtett a szobában. Megértő rendet! Ugy hogy a hazatérő majd észre se vegye, csak jóleső érzés lepje meg, ha mindenét megtalálja.

Bár el lehetne így rendezni az életét is annak a fiunak! Jósika lehajolt, felemelt egy könyvet a diván mellől és akkor a diván alatt egy nagy lap papirost látott.

A papír tele volt írva a Samu apró, türelmetlen betűivel. Egy értekezés eleje volt. Címe: „Az

önzésről. Mindenki önző, mindenki csak magával törődik, a szülők, a gyermekek, az uralkodók és a népek. Igen, a népek sem tudnak nagy egészben tömörülni, elszórt, szegény, egyes kis existenciákra szaggatják szét az önző elszigetelt érdekek.“ A kezdet csak ilyenforma odavetett jegyzetekből állt, de aztán látszott, hogy elragadta a tolla Samut. Jósika gondosan betűzött tovább, mintha az öccse minden titkos vágyának és türelmetlenségének nyitját találhatná meg ezen az elveszett lapon.

„Pedig eljött az idő, most van itt, amikor az emberiség szent céljaiért kellene küzdenünk“ — olvasta tovább Jósika. Most már nagyobbak lettek a betűk és sok szó vastagon alá volt húzva. — „A francia forradalomig az ősbabonák rablánc tartotta fogva a népeket, de ekkor hirtelen ébredésben rombadöntött mindent a szabadság erős ökle. Azóta folyton tart ez a harc, elnyomva, de el nem oltva. Szítani kell tovább a tüzet, ha nem is vérrel, de a szellem erejével. Világosságot kell terjeszteni, hogy az emberek leszokva kicsinyes önzésükről, a közérdek nevében, a jövő zászlója alatt tömörülve, megtanítsák uralkodóikat...“

Miklós megfordította a lapot, ahol még néhány sör volt nagy, kusza betűkkel :

„Nem tudom, mit akarok ? Nagy cselekvési tér kellene nekem, munka ! Munka, amelynek értelme van, én pedig itt írok, kinezom magam, csakhogy dolgozzam valamit. Kinezom magam, elhasználom az életemet, izzó lándzsával szúrom át saját szívemet. Oktalan szenvedélyben vergődöm tanácstalanul mindennap, amíg lezárul a szemem a fáradtságtól. Tudom, elpusztulok így és mégsem tudom kihúzni azt a lándzsát a szívemből.“

Itt megszakadt az írás. Jósika szinte hallotta a Samu hangját, mintha ő mondta volna el mind ezt és a kicsit gyerekes fejtegetés szint nyert, meg életet. Ilyeneken törte a fejét az a fiú, aki talán nagyra született és aki egy részeg tiszttel fog vere-

kedni, ha megjön a hajnal, hogy talán befejezze életét, mielőtt a nap felkel . . .

Jósika gondosan összehajtotta a gyűrött lapot és betette tárcájába, gyengéden, mintha neki írták volna bucsuzóul, hogy mégis megtudjon valamit arról, aki most is csak bujkál előle.

VI.

Az élet visszatért a régi kerékvágásba, de Jósikának napi kötelességei közé besorozódott most még egy. Samut kellett meglátogatnia. Az ezredes őt is, meg a segédjét, Báját is a profoszhoz küldötte. Egyelőre lecsukták őket, mert a párbaj igen komolyan végződött: Scheuer meghalt. Samu csak jelentéktelen sebet ejtett ugyan rajta és az orvos megállapította, hogy régi szivbaja ölte meg, az ijedtség és izgalom folytán, de hiába, a tény az volt, hogy holtan maradt a párbaj színhelyén, a Prater egy elhagyott tisztásán.

Jósika csak a fogságban látta viszont az öccsét. Samu nem akart a párbajról beszélni, úgy tett, mintha szóra se lenne érdemes, de mogorva lett és levert. Bája mesélte, hogy keveset aludt és ha elnyomta a nehéz álmot, rémképek kinozhatták, mert keservesen nyögött, forgolódott és rendesen vad kiáltással ébredt, a Scheuer eltorzult vörös feje üldözte őt.

Jósika nagyon aggódott érte, megpróbálta vigasztalni is, de Samu elutasította magától. Látogatásai közben rendesen fel és alá járt nyugtalanul a kis szobában, az asztalt vagy a két széket lökdösve, melyekbe minduntalan belebotlott. Miklós csak a szemével kísérte, miközben a Bája végnélküli tervezgetéseit hallgatta.

Igy telt el két hét. Az ezredes megígérte Jósikának, hogy mindent el fog követni, hogy Samu ne kerüljön haditörvényszék elé. Mihelyt aztán a sok szóbeszéd a párbaj körül lecsendesedett, szabadon

bocsátja és legfeljebb áthelyeztetni egy másik ezredhez.

Jósika már azon gondolkodott, hogy szabadságot kér, leutazik Erdélybe, beszél az apjakkal, hogy egyezzen bele abba, hogy beadják a Samu lemondását, hadd menjen haza gazdálkodni, vagy Isten nevében küldjék el őt utazni egy évre.

Elhatározta, hogy másnap elmegy Récseyhez és miután megállapodott önmagával a tennivalójában, egyszerre jókedvű lett, már mindent elintézettnak látott, vette a bundáját és átsétált az öcsééhez.

Az idő is olyan szép volt, mintha a nyár még egyszer meg akarta volna mutatni, hogy volt s hogy ereje még megvan. Ezen a decemberi délutánon csudalatosan enyhe volt a levegő, a nap lágy felhők közt ment le, mint augusztusban. Messziről világitott a Szent István-templom tornyán az arany kereszt és az ember néhány pillanatra hajlandó volt elfeledni, hogy igazában tél van és csak csalóka játék, amit a meghalt nyár kísértete varázsol a decemberbe. De hát az embereket annál könnyebb becsapni, minél valószínűtlenebbet ígérnek nekik.

Jósika vidáman lépett be a kis szobába, ahol Samu és Bája annyit morfondíroztak már együtt.

Ma itt is szokatlan kép várta. A két fiu az asztal mellett ült, egy üveg pezsgő volt közöttük, ittak és nevettek.

Jósika nem is csudálkozott a változáson, természetesnek találta a Samu váratlan derűjét, talán már megérezte, hogy nemsokára rendeződnek ügyei az ő jóvoltából.

Megölelte az öccsét és Samu tűrte, sőt visszaadta a meleg szorítást, aztán lenyomta a bátyját a helyére :

— Igyál te is — és elébe tette teli poharát.

— Örvendek, hogy ilyen jó hangulatban találalak, — mondta Jósika. — Egészségekre, fiuk. —

Amig ivott, Bája és Samu egymásra néztek, aztán nevettek.

Jósika csak a nevetést hallotta.

— Most már nemsokára jóra fordul minden. — Biztatását Samuhoz intézte, aki olyan derüs arccal állt előtte, mint már régen nem. — Nagy meglepetést tartogatok számodra. Remélem, sikerül.

— Nekem is van meglepetésem és én is remélem, hogy sikerül! — mondta Samu és megint öszszenézett Bájával. Szeme élénk lett, arcában szent elhatározás élt, mintha valamire elszánta volna magát, amittől semmiféle hatalom el nem térítheti.

Bája ijedten nézett rá, aztán gyorsan újra föltöltött Miklósnak és közömbös hangon kérdezte:

— Mi hír a nagyvilágban? Ha az ember iszik egy kicsit, mindjárt még jobban vágyik ki innen, mint rendesen. Ostoba dolog becsukva lenni, mikor ugyis rövid az élet és az ember tizedrészét sem tudja megvalósítani annak, amit szeretne. Mondd, kapitány úr, kártyáztál te valaha? Már úgy, mikor az ember mindenét ráteszi egy ütőre?

— Soha! — Jósika félig tréfásan, félig komolyan felelt. — Nem hiszek a nagy, örök szerencsét hozó kártyában, csak lassu, folytonos kitartással lehet igazán nyerni.

Samu a pohár után nyult és mély lélegzetvétel után, mint aki nagy ivásra készül, mondta:

— Egészségedre, óvatos Miklós!

Aztán fel és alá kezdett járni faltól-falig, mintha türelmetlen lépteivel kitégíthatná a szűk szobát.

Az idősebb Jósika elnéző mosollyal kísérte, majd ismét Bájához fordult:

— Nem sokszor játszottam életemben. Nem szeretem a kártyát. Pedig ha néha, félig tréfából kezembe vettem, rendesen nyertem. Talán éppen azért félek tőle. Párisban egyszer nagy diadalt arattam. Bethlen irigyelt is, aztán ő is megpróbálta, de neki tiz aranyába került a dolog. Egy este a Palais

Royalban jóformán bemenekültem a játékbarlangba. Ha az ember ott fiatal tiszt létére egyedül járt, képtelen volt szabadulni a nőktől. Egész éjjel folyt a szerelmi vásár. Éjfél után két órakor még úgy ki voltak világítva a galériák, mintha a nap ott szállt volna meg éjszakára. És a boltok, tele a legszebb haszontalanságokkal. De hát lehetetlen volt tiz lépést tenni úgy, hogy az embert néhány a sylfidák közül ostromzár alá ne vegye. Soha életben annyi némbert nem láttam együtt. Fehérek, mulattok, feketék, mint a jászpis, villogó szemüek és szemtelenek a botrányig. Angliából is voltak ott néhányan kurzuson és patvarián. Emlékszem két rémséges hosszudereku, nagyfogu, sovány angol nőre. Mindenkinek feltűntek, mert egy alig 19 éves ostoba tisztecskét cipeltek magukkal, valami gyámoltalan kis fils de famille-t. Rosszabbak voltak ezek a nők minden ellenségnél.

— Nagyon is inyedre volt az a harc neked! — szolt közbe Samu. Elmosolyodott, különös volt a mosolya. Váratlanul jött, nagyon melegen, aztán éppen olyan gyorsan tűnt el és egészen nyomtalanul. Egy pillanatig még ott állt, mintha valamit mondani akarna bizalmasan, de Bája hirtelen megelőzte :

— És aztán mi történt a játékbarlangban ?

Samu türelmetlenül vállat vont és tovább ment, Miklós pedig újra mesélt :

— Mivel mindent akartam látni és tapasztalni, megkísérlettem szerencsémet a rouletten is. Jó csomó pénz volt nálam és egy aranyat tettem az impaire-re. Gondoltam : no ezt sem látom többet ! Aztán éppen körül akartam nézni, mikor valaki megveregeti a vállamat. Egy hannoveri huszártiszt volt, akivel a vendéglőben ismerkedtem meg. Jóideig beszélgettem vele. Ezalatt a játék folyt, egyre hallottam a bankár hangját : Faites vos jeux messieurs ! s gondoltam : szervusz arany ! Aztán a hannoveri egyszer csak azt kérdi, hogy

nem akarok-e szerencsét próbálni a játékkal? Nem bánom, feleltem és az asztal felé fordultam. Hát az *impaire-en* egész halom aranyat látok. Mind az enyém volt. Az *impaire* hétszer egymásután nyert. Bezsebeltem nyereségemet és újra egy aranyat tettem, de ez már elsétált, a varázs meg volt törve és én abba hagytam életem egyetlen szerencsejátékát. Mikor szállásomon, a Rue St. Honoré-ban megszámláltam a pénzemet, kisült, hogy 126 aranyat nyertem.

Bájának ragyogott a szeme, csak az elképzelésre is:

— Hogy tudtál elmenni? Hogy volt erőd? Nem értem!

Samu megállt és hevesen gesztikulált feléjük:

— Mert nem játszott igazán. Miklós sohasem játszik, csak várja, hogy nyerjen. De mi, de én!...

— Elfordult, továbbment. Az arckifejezése folyton változott. Gúnyosan mosolygott, szemét tágra nyitotta, majd megvetően lehunyta. Ugy beszélt izgatottan, majdnem akaratlanul lökve ki száján a szót: — Vajjon lesz-e elég erőnk?

— Lesz! — mondta Bája.

— Könnyü azt elhatározni. Az ember mindig azt hiszi, ha a hegy lábánál áll és a tetejére vágyik a friss levegőre... Ej mit, minden akadályt le kell küzdenünk, hogy elérjük a csúcsot, — csak a gyávák maradnak vissza. Ha látjuk a célt, akkor könnyü az út és rohanni tudunk a sziklák között, ahol más holtan esnék össze. Ez az igazi értelme az *Antheus*-mesének, aki mindig új erőre kap, valahányszor az anyaföldet megéri.

Miklós az öccsére bámult, de Bája a pezsgőre mutatott és Miklós elfogadta a magyarázatot, hiszen már ő is ivott.

Aztán megint közömbös dolgokról folyt a társalgás, könyvekről beszéltek, színházról, a pajtásaikról. Egy óra múlva Miklós felállt és bucsuzott. Samu hosszan, melegen megszorította a kezét és

megint megjelent arcán az a gyengéd kifejezés, amely bizalmas közlések hirnöke, de a Bája pillantása elhallgattatta, mielőtt szólhatott volna. Samu elengedte a bátyja kezét és félig tréfásan ismét csak azt mondta, amit már sokszor hallott tőle Miklós :

— Te, ha egyszer hült helyemet talárod itt, számítok reád !

Bája nevetett ; Miklós is derüsen távozott, egy friss üveg pezsgő mellett hagyva a két fiút.

A kaszárnya előtt beült egy fiákkerbe, azzal az érzéssel, hogy ma egy jó estével tartozik magának.

A Kärntner-Strasseban kiszállt a kocsiból és gyalog sétált tovább a Graben felé, mikor egyszerre valami otthonos érzés fogta el, honvágy és a váratlan viszontlátás öröme : Dessewffy József gróf jött szembe vele. Jósika ismerte őt még gyermekkorából, mikor a gróf Erdélyben járt. Megállt, hogy üdvözlje.

Megmondta a nevét és Dessewffy mindjárt azzal a pártoló rokoni szeretettel ölelte magához, amellyel az öregebb magyar mágnás a fiatalabbat fogadja, még ha ismeretlen is előtte.

— Szervusz ! Hogy vagy ? Hogy van az édesapád ? Mit csinálsz Bécsben ?

Jósika tisztelettel felelt minden kérdésre és csak aztán kezdett ő is szerényen érdeklődni, hogy miért jött a gróf Bécsbe ? Meddig marad és hogy szolgál az egészsége ?

A szomoru bajuszu, öregedő kulturharcos szívesen felelgetett, örült, hogy az idegen városban hallgatóra talált. Jósika hamarosan megtudta, hogy az aranyere gyötri, meg a régi reumája, másként megvolna. No meg sok baj van a gazdasággal, pedig hát az ember írni szeretne, a nyelvet csiszolni és felrázni azt a lusta, drága hazát a tespedésből :

— Látod, öcsém, — magyarázta szomoruan, — mindenért Bécsbe kell jönnünk. Én is most bevásárolok egy évre ruhaneműt a feleségemnek és Virginia leányomnak. Amit az ember a mi keres-

kedőinktől veszen, az úgy is többnyire Bécsből jön és jól megfizettetik magukat a portékáknak aljáért. A mesterembereink meg olyan képtelen drágák és olyan rosszul dolgoznak, hogy valóságos gazdagság Bécsbe jönni és csináltatni valamit, mert többet nyer az ember a portékán, mint amennyit az uti-költséggel és a bécsi mulatással veszejt. Nem is lesznek jó mesterembereink, se kézműveseink, míg privatus nagyuraink nem fogják a felet városainkban, a nyarat pedig jószágaikon tölteni — a hazában. Hát te, öcsém, mindig itt akarsz maradni Bécsben és katonáskodni? A verekedés nem való értelmes embernek. Amíg háborúság lesz, úgy sem fejlődhetik a világ. Én a Napoleon nagy cselekedeteiről nem tudok kicsinyül gondolkodni, de azért örvendek, hogy végre kivették a kardot a kezéből. Most már te is hazajöhetnél. Te erdélyi fiu vagy s ott nagy szükség lenne az ilyen lelkes fiatalemberekre. Kolozsvárt már van teatrum. Pesten is most láttam Dérynét, aki elragadó alak. Minő lankadásal elegyített tűz lángol a szemében! — A gróf elővette irodalmi nyelvét. — Be nyilatkozó és ejtegető ajkak, milyen finomak arcvonásai, mennyi rózsák abban a tejfelarculatban, mily teljesség a testállásban, micsodás hókeblének feszülése.

Lelkesen beszélt, hangosabban, mint ahogy az utcán szokás. Az emberek megfordultak az idegen szó, az idegen jelenség után, mely szokatlan volt és ismeretlen. Jósika észre sem vette, ő is elszigetelődött a gróffal az otthoni világban. Samura gondolt. Milyen szép mindez, talán majd, ha hazatért, megtalálja nyugtalansága számára a cselekvési teret ő is. Az öcse jutott eszébe, mint mindig, ha öntudatlanul a saját sorsát rendezgette képzeletben.

De a gróf visszahívta hamarosan Bécsbe, ahol jelenleg a gondjaival és tennivalóival tartózkodott.

— Rengeteg dolgom van — panaszkodott és dicsekedett egyben. — Kazinczyék számára nevelőnőt is kell keresnem. Beszéltem is eggyel, talán

sikerül a dolog. Nem kísérnél el, öcsém, egy darabon? Az Ungarische Kroneba megyek, ott a szálásom.

Jósika örömmel beleegyezett és együtt mentek vissza a Seilerstätte felé. Az utcákon már meggyújtották a lámpákat, a forgalom egyre nagyobb lett, tarka kalapos, struccollas, hatalmas muffos, bundás hölgyek siettek el mellettük. Dessewffy folyton beszélt, miközben a kirakatokat nézegette:

— Mennyi itt a látnivaló. Az ember nem győz bámulni és irigykedni. Bár már mindez meglenne nálunk is. Ma délelőtt jártam Kreutzingernél, — de kitűnő egy piktor! Szeretném, ha Kazinczy olajba festetné magát vele. Kéz nélkül ugyan, de mégis életnagyságban. Az ő erszénye elbírja, hogy fizesse; talán tizenkét arany lesz az ára. Az udvari kápolnában is voltam, oda mindig ellátogatok megnézni a Fügér Szent Jánosát és meghallgatni a *theateri orchestert*. Még mást is láttam ma. Képzeld el, amidőn onnan jövet éppen a Kohlmarkt felé akarék menni, egyszerre csak reám bukkan concipista Bajzáth úrnak a felesége és leánya. — Látad-e már a kis Napoleont, uram? — kérdi az asszony. — Nem. — Menj hát amoda, ahol az a sok nép áll; mindjárt kinyitja ablakát, mert 11-kor változik a strázsa. — Odamentem. A kis gyermek egy életes asszonysággal ült egy ablakban. Ruhája fehér volt, arany gombocskákkal, s mellén a Szent István pántlikája, keresztje s varrott csillaga. Francia generálisi háromszögletű kalapot tett fel, mikor felhúzták a vártát. Te láttad már őt?

— Többször is — felelte Jósika nagyvárosi leereszkedéssel. — Szegény kicsi gyerek! Mi lett Európa leghatalmasabb trónjának örököséből? Milyen kevésen mulik is az ilyesmi, ha például... — Elhallgatott. Képzetele dolgozni kezdett és a lehetőségek egész légióját gondolta el a kis Napoleon számára.

— „Ha” meg „majdnem”, az ilyesféle tépelő-

désnek nem sok értelme van — jegyezte meg Dessewffy. — Mindegy, akár egy hüvelyknyire, akár egy arasznyira lőjj a központhoz, ha bele nem találtál. Napoleon elvesztette a játszmát.

— Az ő gondolatait igazán szeretném ismerni — mondta Jósika. — Vajjon min töri most fejét a számüzetésben? Olyan hatalmas regényt élt végig, hogy van mire emlékeznie. Ha a helyében lennék, megírnám. Jövönknek jóslata a múlt tanulságai-ban van.

Dessewffy szétkiváncózó érdeklődését néhány pillanatra mégis csak lefoglalta ez a fiatal kapitány:

— Sokat olvasol? — kérdezte.

— Azt hiszem — felelt Jósika kicsit óvatosan, zavartan, mint vizsgán a diák. — Főként történelmi műveket. A hazai krónikák legjobban érdekelnek, de azokhoz olyan nehéz itt hozzájutni.

— Mondd, miért vagy te akkor katona? — faggatta tovább a gróf.

— Miért? — Jósika elgondolkozott. — Szeretem a katonaságot! A katona legközelebről éli a történelmet. — Ebben a pillanatban szentül hitte is Jósika, amit most mondott.

— Ha történelmet akarsz élni, éljed enhazád történelmét! — Dessewffy szemében fellángolt a lelkesedés, amely életének tartalma volt és most már igazán verbuválni kezdte ezt a fiatal lelket. — Otthon nagy dolgok vannak készülöben! Ébred az ország! A Martinovits-összeesküvés mártirjai nem haltak meg! Kazinczy Ferenc áll az írók élén, a hazai krónikának harcosokra van szüksége és hősökre. — Még sok mindent mondott volna, ha nem lett volna annyi dolga, de sietnie kellett és kezét nyujtotta bucsuzóul:

— Talán még találkozunk, öcsém, és beszélgethetünk. Addig is, sziveld meg, amiket mondtam. Most még Schaumburghoz is be kell nézmem, könyveket vásárolni. Jöjj fel az Ungarische Kro-

neba, ha ráérsz, legjobb ebédidőben, akkor otthon találsz, Isten áldjon, fiatal barátom és gondolj a hazára!

„Na most hova, merre? — kérdezte Jósika magát, az utcát, az összes kínálkozó szórakozásokat. Kicsit megzavarta ez a találkozás. Vajjon milyen lehet az az ébredő haza? Kolozsvár jutott eszébe, a gyermekkorra, de lelkesítő képek nem igen jelentek meg emlékében. Inkább szórakoztató volt az a mult. Vidám, duhaj, zajos élet folyt akkor. Kivált télen. Nagy, cifra szánkázások, álarcos menetek, táncvigalmak! Az édesapja előljárt minden multságban és őt, aki akkor a konviktusban volt, mint serdülő fiut sokszor magával vitte. Még most is látta, fiatal, hódító apját, amint a nagy szánkázások alkalmával a vezérszánban ült valami szép hölgygel. Előtte pedig veres egyenruhás, házi cigánybandája lovagolt. Színház is volt a Rhédei-házban. Adtak vigjátékot, drámát. *Jutka Perzsi* című bohózaton nagyon jól mulatott akkoriban és Makfalvi Sarolta sorsa igen elszomorította, de azért már mint növendékfiu is mindig valami meghatott szánakozást érzett. Tudta, hogy van ennél a világon jobb, szebb és odavágyott, ahol majd azt láthatja. Az insurrectio 1809-ben! Ott volt a kolozsvári piacon, mikor atyja átadta az ezredét Wesse-lényinek. Hires szép, mogyorópej lován ült az apja, kék huszáröltönyben, úgy nyargalt a katonák előtt. Ha az apja akkor csak egy szót szól, otthagya menten az iskolát és felcsap huszárnak.

Azonban mivé lett a szép tűz? Az ezred nem látott ellenséget soha, — mire elindult volna, megjött a béke. Csuda-e hát aztán, ha a kalandokra, életre éhes, tizenötéves fiu igazi háboruba vágyott, messze onnan, egész lelkével, attólfogva mindig? S ez a komoly, érett, művelt Dessewffy, aki előtt a vagyona megnyitná a világot, most hazahívja! Lehet-e otthon, ahonnan mindig csak elkivánczolt, komolyat, nagyot teremteni? Az első irodalmi

műve is vágy volt az ismeretlen felé. Hollósi Jánosnak hívták a hőst és a tizéves Hollósi Jósika Miklós kedvenc pajtásával szépecskén megszökök a konviktusból, persze csak írásban, azzal az erős elhatározással, hogy meg sem állnak Párisig. Hogy nem jutottak el odáig, annak páter Gul volt az oka, aki már Nagyváradnál megtalálta és elkobozta az irodalmi kincsét. „Asinus“, mondta Hollósi Jósikának és elégette a kirándulást.

Asinus! — gondolta Jósika tizenkét év múlva a bécsi utcán. Szamárvagyok ma is! Minek töröm a fejemet? Lesz, ahogy lesz! Amíg tünődöm, ki tudja, mit mulasztok el. Szétnézett és a Tartonicukrászda kivilágított ablaka mögött Bánffy Pált látta üldögelni, egyedül. Vajjon igazán olyan nagy kár lett volna elmulasztani ezt a találkozást? Később sokszor visszagondolt rá, de most csak örült, hogy ilyenformán talán eldöntődik estéjének sorsa és megkocogtatta az ablakot.

Bánffy megismerte, felugrott, fizetett és egy perc múlva már mellette volt az utcán.

— Na most merre? — kérdezte Jósika.

— Gyere velem! — mondta Bánffy, miután az órájára nézett.

— Hova?

— A menyasszonyomhoz.

— Micsoda?

— Hát te nem tudod?

— Nem én! Ugyan, már megint ki a menyasszonyod?

— Most nem megint, most végleg és utoljára. A legszebb leány a világon: Kállay Erzsébet. Ide nézz. — Bánffy egy kis miniatűr képet kotorászott elő zsebéből és barátja orra alá tartotta.

— Ebből ugyan semmit sem látok, — mondta Jósika.

— Talán a következő lámpás alatt, — biztatta Bánffy, de aztán hirtelen ismét zsebrevágta a ké-

pet. — Különben minek, ugyis mindjárt megláthatod eredetiben. Ugy-e, velem jössz ?

— Szívesen, — egyezett bele Jósika. — Kiváncsi is vagyok arra a hölgyre. Bethlen azt állítja, hogy soha életében szebbet nála nem látott.

— Mégis engem választott ! — mondta nem csekély büszkeséggel Bánffy. — Szép is, ügyes is és kérlek, milyen jó partie. A Kállay-család összes birtokainak egy hatodrésze néz reá és a Kállay-család a legfényesebb ős, törzsökös nemesi család egész Magyarországon.

Jósika ezen ugyan elmosolyodott, de nem akarta megzavarni Pali barátja boldogságát, hanem melegen megrázta kezét, amint ilyenkor szokás és rögtön elhitt mindent. Bánffy ki is használta, hogy ilyen hallgatóra talált és nem győzött eleget mesélni arájáról, akit igazi fiatalos hévvel szeretett, minek folytán szerelmes volt nemcsak beléje, hanem a kanári madarába, az anyjába, az apjába, akit nem is ismert, a szobájába, sőt a kis német cselédjükbe is.

Ez a kis szolgáló és az a lakás első percben bámulatba ejtették Jósikát. A Schultergasse nem volt előkelő hely, a régi, kopott ház sok lakójával, inkább szegényes. Hogy ilyen finom, gazdag hölgyek két kis butorozott szobában laktak, nem vallott valami arisztokratikus izlésre.

Mivel azonban Bánffy úgy rohant fel a szuette lépcsőn, mintha az a menyországba vezetne és az ostobaképű kis szolgáló ajtótnyitó mosolya is szemmel láthatólag tulboldoggá tette, Jósika sem firtatta tovább a dolgot, neki ugyis mindegy lehetett.

A parányi előszoba ételszaggal volt tele, a hölgyek nyilván káposztát ettek délben, ami egész bizonyossá lön, mikor a vigyorgó kis cseléd a konyhaajtón át eltűnt, honnan még frissebb melegségben áradt az illat.

Jósika levetette a bundáját és amint a fogásra

akasztotta, egyszerre Bethlent érezte a maga helyén. Bethlen is járt ide! Mi csábitotta el annyira kényes barátját? A kérdés egyre érdekesebb lett. De nem feszítették soká kintpadra kíváncsiságát, alig simította hátra a haját, már nyílt a szalon ajtaja, a küszöbön pedig ott állt a felelet: Kállay Erzsébet!

— Pali! — mondta boldogan.

Bánffy feléje rohant, de a leány, amint most meglátta az idegen tisztet, kezét, melyet jegyese hevesen csókolgatott, kiszabadította a szorításból és Jósika felé nyujtotta.

Gyerekes, barátságos mozdulat volt, Bánffy pedig éppen olyan gyerekes hevességgel kapta fel a gyertyát a fiókos szekrényről és megvilágítván a leányt, büszkén jelentette, mintha az egész világnak hirdetné a csodát:

— A menyasszonyom!

Jósika meg volt lepve. Azt hitte, egy kacér, kitanult, hódításhoz szokott nőt fog látni és egy kis leány állt előtte, nagy, ártatlan szemmel. Olyan valószínűtlenül naggyal, mintha be se tudná csukni, mint más emberek.

Tizenötéves volt, divatosan fésülve, nagyos ruhában, de fiatal, egészen fiatal. Oh, milyen nehéz aztán meghatározni, hogy ez a bűbajos ártatlanság, a fiatal kor mindennél kedvesebb himpora-e, vagy pedig ostobaság, amely örökre tart?

Ezt azon az estén, mikor a szerelmes Bánffy bemutatta neki a leányt, Jósika nem tudta volna eldönteni, de más sem az ő helyzetében, mert mielőtt még a józan ész szólhatott volna, elbűvölt itt a szépség és üdeség mindenkit.

Az a finom szája, amelyet semmi mélyebb vonal nem vett körül, ritkán szólt, de mindig mosolygott, a derű örökké ott volt az ajkán. Vannak gyermekek, akik így születnek, ezzel a fölényes mosollyal. Az emberek, mint csodát, emlegetik a csecsemőt, aki már egynapos korában nevetett, pedig

egyéni cselekvésnek nyoma sincs benne, a világra hozta magával, úgy, mint a szemét és orrát. A Kállay Erzsébet mosolya ilyenféle csuda volt, halk, érdeklődő és kicsit fölényes, anélkül, hogy természetének köze lett volna hozzá.

— Na, gyerekek, mi lesz? Gyertek már beljebb, Lizi. — Mély, kommandirozáshoz szokott hang volt, amely a szalon mélyéből úgy hangozott feléjük, mintha kisebbfajta hordóból jönne.

Lizi azonnal engedelmesen arra fordult:

— Pali, a mama hív!

Jósika szétnézett a kicsit kopott bútoru, nagyon is egyszerű fogadó-szobában és kezet csókolt a mamának, aki vendégszerető örvendezéssel sietett feléje. Bánffy csókot is kapott mind a két arcára, amelyet a boldog vőlegény mindjárt tovább cuppantott csucsorított szájjal, a Lizi kanári madara felé. Egyelőre be kellett érnie ezzel.

Kállay Leóné még fiatal, alig negyven éves asszony volt, de idő előtt elhízott. Kövér arcában a Lizi szép szeme volt eltemetve.

Jósika a leányra nézett, aztán az anyjára és dermedten kérdezte magától, hogy ezek a szerelmes fiúk nem félnek-e a jövőtől, mely itt áll előttük elszélesedve, formátlanul?

De ez csak egyetlen pillanatra járta át gondolatait, a Kállayné közelében senki sem ért rá elmélkedni. Akaraterős, gyors, beszédes asszony volt, aki azonnal lefoglalt mindenkit a maga számára. A szája más is volt, mint a leányáé, nem olyan engedékeny, nyugalomra formált, hanem keskeny ajkú, elszánt, mozgékony, sugárba széthuzódó, apró ráncokkal körülötte, melyeket a sok használat mélyített meg olyan korán.

A divány melletti karszékekben egy öreg úr ült. Mintha csak a Jósika gyermekkorából varázsolták volna ide! Magyarosan volt öltözve, de még mindig porozott fejjel járt és apró, zilált copfocskába fonva viselte haját.

— Szentmarjay! — sugta meg Bánffy.

Kállayné úgy fogta karon Jósikát, mintha már tíz éve ismerné és az öreg úrhoz vezette, hogy bemutatassa:

— Báró Jósika Miklós. Ugy-e, úgy mondtad, kedves Pali?

Az öreg úr érdeklődve emelte fel fejét:

— Jósika Miklós? Jósika Imréné, báró Bornemissza Anna Mária unokája? Csakugyan! Nem emlékszel rám, öcsém? Gyakran jártam én Ó-Fenesen. — Most már Kállaynéhoz fordult és lelkesen magyarázott tovább: — Jósika Imréné, isten nyugosztalja, a legkedvesebb, legkitünőbb nők egyike volt Erdélyben. Jótevő, vendégszerető, vidám. Az öreg urak akkoriban azt állították, hogy szakasztott olyan, mint hires druszája, Bornemissza Anna, Apafi Mihályné.

Jósika mindjárt otthonosan érezte magát ebben a szobában, ahol így emlegetik az ő drága nagyanyját, aki az anyja halála után tíz éves koráig nevelte.

Az öreg Szentmarjay és Kállayné elmerültek az ismerősök, a családok, rokonságok megtárgyalásában. Jósika nagyon megilletődött, ma már másodszor rohanták meg a régi emlékek. Csordultig tele volt a szíve mondanivalóval és melegség fogta el, mikor egyszerre magán érezte a kis Lizi várakozó, bogár szemét.

Magyaros vendégszeretettel volt tele a kis bécsi lakás. Kállayné úgy tett, mintha csak az ő kedvéért költözött volna Bécsbe és a kis Lizi mosolya is mintha csak neki szólna.

Bánffy a révbe ért hallgatag áhítatával ült a menyasszonya mellett, úgy hogy Jósika szinte megfélemlenve róla, lefoglalta magának a leányt és beszélni kezdett neki összevissza mindenről, ami eszébe jutott. Gyermekkori történeteket mondott el, amelyek mindenki életében a legszebb mesék maradnak és ennek a leánynak változatlanul

kérdő, figyelő szeme elhitette vele egy órára, hogy őt is mindennél jobban érdeklik a világon.

A szépségen kívül az volt éppen a Lizi hódításainak nyitja, hogy pillantása és soha ki nem merülő mosolya minden férfiban azt a hitet tudta kelteni, mintha kizárólag csak az érdekelné, amit az mond neki, akivel éppen beszél : az ő titka a meghallgatás volt.

Jósika kihasználta ezt a türelmes figyelmet és beszélt neki gyermekkori csinyjeiről, a nevelőiről, az apjáról, a testvéreiről, legdrágább emlékeivel fűzve magához ennek a leánynak a képét, aki nem adott és nem fogadott el semmit, csak mosolygott és szép volt és hallgatott. Néha nevetett is, ha valami mulatságosat mondott Jósika, de nem az arcával tette, csak a válla rándult és kis melle emelkedett magasabbra a hóna alatt megkötött kék ruha kivágásából. De ez is nagyon drága volt.

Bánffy nem zavarta meg a Jósika előadását. Neki ez a szerelem elsősorban a hiuságát elégítette ki. Ha Lizi tetszett valakinek, örült neki, legboldogabb percei ezek voltak, mert ilyenkor diadallal érezte : mégis az enyém, engem szeret.

Jósika hálás, jóleső érzéssel eltelve, bucsuzott egy óra múlva és elmenet már nem érezte a káposztaszagot, nem zavarta a régi lépcső, mert egész észrevétlenül ott hagyott magából is valamit a kis lakásban, sőt életének legszebb részét, a gyermekkorát.

Meg volt elégedve a napjával, mikor lefeküdt. Tetszett neki, amit és ahogy mesélt. Elhatározta, hogy le is fogja írni, ami egészen szokatlan örömmel töltötte el. A délutánja és estéje a hazagondolásban telt el és boldog volt, hogy Samu érdekében ugvis Erdélybe kell utaznia. Elalvás előtt csupa kedves kép járt lezárt szeme mögött, míg lassan elvesztvén öntudatát, derüs álom nem lett az egészből.

De az ilyen álomból az ébredésnek is ilyennek kell lennie, mosolygó visszatérésnek az életbe.

Jósika Miklóst idő előtt keltette fel egy durva ajtócsapás és mikor kinyitotta szemét, az ijedség kergette el belőle az álmot. A Samu legénye rontott be a szobába, sápadtan, mint aki nem az ágyból, hanem a sírból kelt.

— Kapitány úr, — hebegte — a hadnagy úr és Bája hadnagy úr megszöktek. Két levelet hagyott a hadnagy úr az asztalon, az egyik az ezredes úrnak szól, a másik a kapitány úrnak. Az ezredes úr levelét a profosz átvette, a kapitány úré itt van.

— Add ide. Jósika lehetőleg nyugodt akart maradni.

A szolga átadta a levelet és ott maradt állva az ágy előtt.

— Köszönöm, Zabcsák, elmehetsz, — mondta Jósika.

De Zabcsák megfedkezett az engedelmességről, a katonából ember lett :

— Most mi lesz ? — kérdezte.

Az egyszerű fiu aggodása összedőléssel fenyegette Jósika önuralmát. Bizonytalan hangon felelt :

— Majd meglátjuk, Zabcsák. Most csak menj.

„Isten veled, Miklós ! Eszközöld ki atyám bocsánatát. Nem örökre bucsuzom : viszontlátásra ! Samu.“

Ennyi volt csak a levélben. Hogy mentek el ? Mi módon tudtak megszökni ? Nem fogták-e el máris őket ? És akkor . . . Jósika csak azt tudta, hogy most gyorsan az ezredeshez kell mennie.

Amig öltözött, folyton nőtt az aggodalma, a kétségbeesése. Nagyon tehetetlennek, nyomorultnak érezte magát, hogy nem tudott jobban vigyázni az öccsére, hogy nem tett többet érte, hogy tegnap is süket és vak volt. Mindebből valami végtelen keserűség támadt. Most már másként érezte az elmúlt napot, bosszantotta, hogy magát csak mint bábut

látta benne, amely tehetetlenül tűri, hogy ide-oda tolják, amelyhez szólnak, amelyet beszéltek és amely néz, vár tépelődik és csudálkozik az életen. Bánffy eljegyzte magát, Dessewffy a magyar kultúráért küzd. Samu megszökik és ő áll és vár és nem nyúl bele kormányzó kézzel a sorsába. Ebben a percben minden nehéz aggodalma mellett keservesen irigyelte Samut és elszántságát.

VII.

Jósika bezárkózott a szobájába, kerülte pajtásait, korán kelt és gyakran hajnalban feküdt le. Nagy izgalommal volt tele, mindent, amit eddig élt, amit olvasott, amit színházban látott, az emberek, akiket ismert, egész figyelő, hallgató multja egyszerre rohanták meg, amint először tollat vett kezébe, hogy csakugyan feljegyezze gyermekkori emlékeit és elsősorban mindazt, amit Samuról tudott, akit a bölcsőjétől fogva ismert és szeretett.

Samu elment a bizonytalanba, elvitte magával életének mindennapi nyugtalanságát és aggodását, hogy egy titkot teremtsen képzelete számára.

Samu meg merte csinálni azt, amit ő tízéves korában írt és álmodott. Samu Hollósi Jánosnak szerepét játszotta el komolyban, életre-halálra menő kockázattal.

Nagy vakmerőség és ügyesség kellett a veszedelmes szökéshez egy népes kaszárnyából. Annyit sikerült megállapítani a vizsgálatnak, hogy a fiúk francia útlevelet hamisítottak, aztán csak a kémenyen át menekülhettek és a kaszárnya kisebb udvarán át meg a kantonon keresztül jutottak el az utcára. Samu az ezredesnek azt írta, hogy adja be lemondását, mert esküszik, hogy ha üldözik, drágán fogja életét adni, sőt mindenestre csak halva hozzák vissza őt is, meg Báját is.

Hosszu rábeszélésbe, könyörgésbe, levelezésbe került Jósikának, amíg sikerült lecsillapítania az

des haragját, aki végre beleegyezett, hogy régi átjárja, az öreg Jósikára való tekintettel, csak-an beadja Samu lemondását és nem tekintve katonának, nem üldözteti őt sem, Báját sem.

Merre vette útját a két kalandor? Mi lett belő-? Jósika egyre erre gondolt és Samu mind-ban egygyé lett hajdani álmainak hőisével, Hol-i Jánossal. Már nem a kis diák volt, aki a ko-svári piaristák konviktusából indul el kalandos ára, hanem felnőtt katona, aki száz veszéllyel zdve menti az életét, árkon, bokron át. Komo-obb, szebb lett a szemében ez a merész élemény, nt minden, amit eddig színházban látott és amit asott. Közvetlenül érezte, szeme előtt játszódott valóság volt, ezt már csak le kell írni. Naiv biza-nnal nekilátott a drámaköltéshez. Dolgozás zben csudálkozva látta, hogy milyen hévvel kész minden meggyőződést védelmezni, hogy nem tud vetőleg ítélkezni semmi tettről, hogy embertársai-ak cselekedeit nem bírálni, hanem megérteni yekszik. És most már tudta, hogy így volt ez min-g. — Hiába, én nézőnek születtem — gondolta e ez a tudat nem töltötte el keserőséggel, mint égi sejtelmek. A kész tényt nyugodtan fogadta minden gyötrelmével együtt és boldogan foglalt helyet az írók páholyában. Milyen szép is az a hely, amíg az ember a láthatatlanná tevő csuda-üveggel ül ott, és senki más nem tud róla, hogy ott van, csak ő maga és egy sötétszemű leány.

Esténként, ha belefáradt az írásba és levegőre vágyott, rendszeren a Schultergasseba vette útját, ahol mindig örömmel fogadták. Különös, hogy Pali ba-rátja volt a legboldogabb, ha jött. Úgy látszott, matkozik már az állandó családi körben és míg Liza mellett ül, inkább a mamával szórakozik, aki lényegesen mulatságosabb és műveltebb volt a leányánál. Jósikának azonban nem szórakozás kel-lett, ő éppen arra a hallgató megértésre vágyott, ami a csendes Liza szemében volt, aki mindig egy-

forma készséggel hallgatta meg vágyait, terveit, álmait.

— Liza, teríts vacsorára — ezt mindennap ugyanabban a percben mondta Kállayné.

— Igenis, anyám! — felelte a leány engedelmesen és ment is, de mintha nem a szokott gyorsasággal pattant volna fel helyéről, mintha valami elvette volna kicsit a kedvét ettől a számára olyan kedves foglalkozástól. Az ajtóból rendesen még egyszer visszaküldte mosolyát a szobába. Kinek szólt, a vőlegényének vagy Jósikának? Jósika magának foglalta le egy gyors pillantással, amely mindig megelőzte a Paliét.

Mit gondolt ez a kis Lizi? Gondolkozásról nem igen lehetett itt szó, legfeljebb érzésről. Mindabból, amit neki Jósika irodalomról, életről, nagy eszmékről mondott, keveset értett. De ha a mélyebb értelem nem is férközött kis agyába, egy-egy színes, mulatságos szó megragadta figyelmét és az aztán barátja távozása után is ott maradt a szalon levegőjében.

Jósika gyakran jött és a szavak egyre gyülekeztek. Lassan megtelt velük a szoba, úgy hogy Liza már alig mert lélegzetet venni.

Reggel, ha felkelt, nyugodt volt, mint régen, de amint elhagyta a hálószobát, a nappali küszöbén megcsapta a szavaktól terhes levegő és ránehezedett az agyára.

Az első izgalom volt az életében. Megzavarta és mindig szívdobogást kapott, míg elért az ablakhoz, hogy megetesse a kanári madarát.

Jósika eleinte megpróbálta beszédre bírni a leányt, azonban a kicsit megrémült Liza még macacsabbul hallgatott, mint rendesen. Azt látta Jósika, hogy nem igen szeretheti Bánffy, és különösnek találta, hogy ha ő ott van, alig szól vőlegényéhez, de eszébe sem jutott ebből következtetéseket levonni.

Kállay Erzsébet a Pali menyasszonya és ezzel

elintézettnak tekintette az ügyet. Hogy pedig ennek a szép menyasszonynak gyerekes érdeklődése olyan jól esik neki, az az élet váratlan ajándéka, amit hálásan kell fogadnia.

Aztán Liza sohasem mulasztotta el Samu iránt érdeklődni. Liza nem olvasott könyveket és nem járt színházba, a Samu kalandja volt az első regényes történet, amelyet hallott, az pedig minden gyermeknek a legszebb és legfelejthetlenebb. Mert a külsőleg kifejtett, telt karu, hódításhoz szokott nő lelkileg egészen gyermek volt. Legalább Jósika így hitte és az ő szemében a leány a vidékiesen feltűnő, kissé mindig izléstelen ruhák helyett lassan ebbe a megható varázsba öltözött fel. Rendületlenül bizott ennek a fiatal léleknek fejlődés-képességében és önzetlenül munkálkodott a nevelésén.

— Még mindig nem írt Samu? — ez volt rendszeren Liza első kérdése, ha Jósika belépett a kopott, zöldhuzatos, horgoltteritős, de nagyon tiszta, rendes szobába.

Jósikának pedig egyszerre kisebb lett az aggodása, mert úgy érezte, hogy fele abból a nagy szemből néz feléje.

Lassan megjött a tavasz, az első melegebb idő, amely a legszebb az egész évben, mert csak igéri még a messzi beteljesedést. Soha nem élvezi az ember úgy a napfényt, mint ilyenkor, mikor még váratlan ajándék és minden percben a fagytól kell félni. A város mintha illatos fürdőből szállt volna ki, megtisztulva, felfrissülve. Az utca tele volt sétálókkal. Új ruhát vettek fel a nők, virágos kalapokat, tarka sálakat, és fényes szemükben mintha a kék ég tükröződött volna. A politikai nyugalomban a divat is terpeszkedni kezdett, és a szűk, tapadó empire-ruhák, melyeket a francia forradalom hozott, egyre bővültek és fodrosan, bodrosan siettek a polgári biedermeier felé. A nagy vonások ideje lejárt, aprólékosabb, cicomásabb, részletekbe

menőbb lett minden. Az asszonyok ismét soká bibe-
lődtek, míg elkészültek fűrtös frizurájukkal.

Jósika eddig még sohasem látta Lizát kalap-
ban és utcán, most meg sem ismerte, mikor szembe
jött vele a Grabenen. Új kockás ruha volt rajta és
kisebbnek, kövérebbnek látszott benne, mint ami-
lyen igazában volt.

Kállayné már messziről integetett Jósikának,
és mikor közelebb érték hozzá, hangosan köszön-
tötte, mély hangján :

— Jó napot, kedves Jósika báró — mondta,
még pedig németül, hogy a járókelők is érthessék.
A szélesen mosolygó, kövér asszonyság, aki tul-
ságosan felcsipkézett, szalagozott leányát sétáltatta,
kellemetlen érzést keltett Jósikában. Ami a zöld
szalonban kedves, barátságos és kedélnes volt, a
sok ember között feltűnést kereső hangosságáá lett.

„A jónevű fiatalember vagyok csak szá-
mukra, a leány udvarlója, akivel dicsekedni akar-
nak“ — gondolta Jósika.

Kelletlenül állt meg, mint akit sürgős útjában
tartóztatnak fel, pedig éppen hozzájuk igyekezett.
A drámája elkészült és meg akarta mutatni
Lizának.

— Nem kísérne el egy darabon? — kérdezte
Kállayné. — Kijöttünk kicsit levegőt szívni. Liza is
fel akarta venni új ruháját. Szegényke ugysis szo-
moru, mert Pali a jövő héten hazautazik a szülei-
hez. Úgy látom, az öregei nincsenek nagyon elra-
gadtatva a gondolattól, hogy Liza katolikus. —
Becsukta apró napernyőjét és a Jósika karjára
tette kezét. Széles, piros vánkosokba ágyazott apró
szeme a sokatmondó közlés után a fiatalember arc-
kifejezésében igyekezett olvasni. Jósika a szegény
kis menyasszony egy szomorú pillantására várt, de
a Liza nagy szeme a sétáló asszonyokat és a ki-
rakatok csudáit vizsgálgatta. Ma lefoglalta egészen
az utca, sőt szerencsétlenségére még meg is szólalt :

— Nézze, anyám, azt a sárgaruhás nőt. Hogy

lehet ilyen szűk ruhában végigmenni világos délb^{en} a Grabenen ?

Ezt is azzal a csudálatos, szelid mosolyával mondta, amellyel a zöld szalonban a Jósika meséit hallgatta. Aztán rátarti, kacér léptekkel játszatta lába körül szoknyája fodrait.

Kállayné okos asszony létére átlátta a helyzetet és igyekezett enyhíteni a rossz hatást, amelyet leánya viselkedése keltett :

— Gyerek ! — szólalt meg mély hangján. — Most elszórakozik, otthon meg majd sír. Nem tudja még, milyen nehéz az élet. Én nagyon szeretem Palit, de most erősnek kell lennie, nem hagyom, hogy tovább huzzák-halasszák ezt a házasságot. Lizának van más kérője is és még elszalasztja a szerencséjét. Hiába, a rózsát is bimbóban szedik, hogy otthon nyiljék ki a pohárban. Nem igaz ? Mondja, kedves Jósika, nem igaz ?

A kedves Jósika igazat adott a mamának, de csak szórakozottan, meggyőződés nélkül. Kellemetlenül járta át az érzés, hogy ez az asszony őt zsákmánynak tekinti. Fiatal, mint Bánffy, csinos, gazdag és hozzá még katolikus is. Hát Liza ? Jósika előrehajolt, hogy a leány arcát lássa, aki kövér anyja jobbján ment. Liza nem nézett vissza rá. Szép szeme nagy kérdőjel volt ma is, a mosolya változatlan, mint az örök tavasz, de nem adta neki, mint a zöld szobában — elvesztette az utcán és felvehette minden járó-keelő. Jósika nem találta meg benne kis barátójét és már nem is akarta megmutatni a drámáját ennek a virágos, szalagos babának.

Gyorsan bucsuzott. A mama csalódottan, huzódozva nyujtotta kezét és még kedvesebb lett :

— Ugy-e, nálunk vacsorázik ma, kedves Jósika ?

— Nagyon köszönöm, de nem lehet, színházba megyek.

— Kár, milyen kár, — sajnálkozott Kállayné.

Na, talán holnap? Ugy-e, gyakran eljön hozzánk? Segít nekem vigasztalni ezt a szegény kis szalma-
özvegy menyasszonyt.

Jósika egy parányi bánatot keresett a szegény menyasszony arcán, de Liza a napernyője bojtjával játszott és mosolygott. Kétségtelenül nagyon bájos volt, nem csoda, hogy megfordultak utána a férfiak. Haragudni rá Jósika sem tudott, inkább megvádolta az egész női nemet. Ilyenek mind — gondolta némi keserőséggel, mikor elvált tőlük.

Aztán elhatározta, hogy nem megy el Lizához másnap sem. Úgy sem való, hogy Bánffy távollétében a menyasszonyához járogasson. Közben örült, hogy az ügyet ilyen könnyen elintézte és a lemondás nem okoz neki bánatot. Ma egyáltalán úgy érezte, hogy lezárta életének egy szakaszát. Elkészült a dráma, sok munka, küzdelem, nyugtalan-ság volt mögötte, de mögötte volt. Győzött! Elkészült a dráma, benne van mindaz, ami hónapokon át gyötörte, előtte tisztá az út, sőt még út sincs, könnyűség van csak, boldog semmi. Nemcsak a dráma, Jósika Miklós is elkészült. Jó, vagy rossz, amit írt? Nem tudta és nem is érdekelte. Az volt fontos, hogy sokat adott magából és annak valami-féle határozott formája van: sötét betűk végtelen sora, nagy csomó papiros. Meg lehet fogni, látni lehet, hogy gondolkozott és dolgozott. Soha még munka ilyen örömmel nem töltötte el.

Egy hét telt bele, míg el mert menni a Lothringer sörházba a törzsasztalhoz. Aztán megint egy hétig járt oda, minden este, míg végre közölte nagy titkát Raimunddal. Csodálatos, de abban a pillanatban, mikor végre bevallotta, hogy drámát írt, menten kétségei támadtak és másnap, mikor a kéziratot átadta Raimundnak, már szégyelte magát. Gyerekségnek érezte az egészet, jobban szerette volna mindjárt vissza is kérni, mert hiszen úgy sem ér semmit az egész. Éjjel nem tudott aludni, nappal nem volt nyugta. „Most olvassa!” — gondolta

minden pillanatban és akkor szavak jutottak eszébe, a drámából mondatok, egész hosszú tirádák, melyeknek ostobasága gyötörte. Százszor is elhatározta, hogy soha sem ír többé az életben.

Legjobban szeretett volna a föld alá süllyedni és örökre eltűnni, mikor egy estén Raimund, megdörzsölve nagy esontos orrát, szelid mosolyával azt mondta :

— Elolvastam a darabját, báró, jöjjön el holnap érte, ha ráér.

Jósika szokása ellenére nem kísérte haza barátját, menekült előle, félt, hogy még útközben kezd majd beszélni a dologról. Pedig türelmetlen volt, várta a választ, de irtózott is tőle.

Raimund az íróasztala mellett ült, mikor Jósika belépett. Egy szelid fekete macska sétált előtte a kéziratokon és a szépen rendbe rakott könyveken. Hófehér volt a függöny az ablak előtt, az asztalon virág állt a rózsás vázában. Mindenütt tisztaság, polgári rend, szinte melankólikus jólét. Milyen távol volt ez a csendes ember, akinek a tavaszi napfény táncolt gyér haján, attól a Raimundtól, aki esténként darabjaival és játékával úgy megtudta nevetetni a lipótvárosi színház közönségét.

Jósika úgy érezte, hogy sok szomorú titkot les meg, míg ezt a szobalevegőben elfáradt sápadt embert nézi. Homlokából kifésült vörös haja, amely gyér fürtökben huzódott a füle mögé, nagy, esontos, hajlott orra nevetésre ingerelte azt, aki nem nézett bele sebzett tekintetü, fáradt szemébe.

— Az írók az élet koldusai — gondolta Jósika és sírni szeretett volna, mint a gyermek, aki eltévedt az idegen erdőben.

— Üljön le, báró és ne nézzen rám olyan nagy tisztelettel, mert végül is zavarba hoz, — szólalt meg Raimund, aki látta, milyen kinosan érzi magát Jósika. — Nem gyötröm soká, ne féljen. Mindjárt megtudja az ítéletet. A darabja, persze, nem jó, sőt, mint dráma, semmit sem ér.

— Tudom! — mondta megkönnyebbülten Jósika.

Raimund nevetett:

— Azért nem olyan egyszerű a dolog, mert az ügy nem reménytelen. Az ön darabjában feltűnően sok a leleményesség. Önből jó regényíró válhatnék, azt hiszem. Ahhoz azonban még fiatal. Regényt, jót, csak az tud írni, aki ismeri az életet.

Jósika mindezt alig hallotta, nem hitte, hogy valaha még írni fog. Már nem is emlékezett a boldogságra, a megelégedett gyönyörre, amelyet ugyanez a darab okozott neki néhány hét előtt. Ezt is könnyedén dobta el magától, mint már annyi mást, de mégis másként: elszántabban, hirtelenül, gondolkodás nélkül, végleges felszabadulással. Raimund kivette fiókjából a kéziratot:

— Itt van a műve, báró úr. El akarja most vinni?

— Nem, — mondta Jósika, majdnem iszonyodva. — Önnek ajándékozom. Égesse el alkalmadtán.

— Azt már nem. — Raimund nevetett, de azért komoly volt. — Csak vigye el, vagy küldjön érte és tegye el. Ha csak mint elsősülöttét is. Én nem tudok könnyelműen gondolkodni erről a kísérletről. Ki tudja? Talán jó lesz tanulságnak. Nem biztatom az írásra, Isten látja lelkemet, de... — Raimund az órájára nézett és felállt. — Nekem most mennem kell a színházba. Nem jön velem?

— Szívesen, — mondta Jósika. — Mit adnak ma este?

— Valami rossz Raimund-darabot.

— Annál jobb, legalább én is megkritizálhatom önt egy kicsit.

Korán volt még. A színház előtt elvált Jósika Raimundtól.

Az utcákon már meggyújtották a lámpákat. Az egész város egyszerre csupa zaj, fény s nevetés lett. Az emberek, akik elmennek Jósika mellett, mintha

mind mosolyognának. Párok jönnek szembe vele, kar-karban, egymáshoz simulva. Bizonyosan vidáman készülnek eltölteni valahol az estét. Az arcukon várakozó derü. Talán a futó csókokra gondolnak, melyeket egy kapu árnyékában fognak váltani, vagy a kis szoba titkos csendjének örülnek, ahol szerelmük várja. Jósika a magára erőszakolt hosszú magányban elszakadt az emberektől és most újra elfogta az összetartozás érzése. Megint megértette kivánságaikat és egyszerű örömeik után vágyott ő is.

Nagyon jókedvű lett, hogy megszabadult szerencsétlen drámájától. Nem akart többé tudni se róla. Eszébe sem jutott kételkedni abban, hogy rossz. Nem tud írni, nem baj, nem is fog, elmene-kült a félelmetes rengetegből, amelybe véletlenül tévedt. Halkan fütyörészni kezdett :

— Én nem vagyok az élet koldusa ! Miért is lennék az ? — körülbelül ez volt a szövege annak a vidám dallamnak, amellyel megtelt a szive.

Bement egy cukrászdába. A vörös bársony bútorok, az aranydiszes faburkolat ünnepélyesnek, pompásnak tündek ma fel.

Zene szólt, csinos nők ültek körülötte, áradt az élet feléje, kacérkodott vele, kínálta magát, csábította és neki csak az jutott eszébe, ami szépet tudott róla.

Megint tudott örülni annak, hogy olyan fiatal és már kapitány, az emberek pedig látják és csudálkoznak rajta. A nők is ! Mióta nem volt már dolga nővel ! Miért ? Ostobaság, az ember egyszer fiatal. Az utóbbi hónapokban mindig csak töprengett. Min is gondolkodhatott annyit ? Most nem jutott eszébe semmi. Vécsey sem, Samu sem. Ma el-ásta mélyen minden szomorúságát és végre megint egyszer felkereste könnyelmű fiatalsága. Elmult szerelmek, csókok jutottak eszébe, mulatság, bálók, virág, tánc, örömteli hajnalok, — mindaz, ami régen kitöltötte az életét.

A színházban úgy váltott jegyet, mintha valami váratlan, nagy boldogságra venne részvételi jogot. Már elsőt csengettek, mindenki sietett a helyére. Jósika a földszint bejáratánál állt és gyönyörködve nézte a tarkán tolakodó tömeget. Egyszerre még nagyobb lett a mozgolódás, aztán hirtelenül nyugalom állt be, mint mikor az embereket lecsendesíti valami alkalom a báméjszkodásra.

Hosszu copfos, porozott fejü öreg úr jelent meg a földszinti széksorok között, olyan uniformisban, amelyet husz év előtt hordtak. Mereven lépkedett, mint egy papírvágó-olló.

— Lindenau tábornok, — sugták az emberek és nevettek. A tábornok azonban komolyan, leereszkedő kegyességgel köszönetet jobbra-balra. Nem katonai hirneve tette népszerűvé, — a háboruban mindig verést kapott, — hanem a humora, ő volt Bécsben az élcek fejedelme. Egész sereg adoma keringett róla és az emberek tolakodva vettek körül, ahol csak megjelent, mert mindenki elsőnek szeretne volna elkapni szájáról legujabb mulatságos mondását.

Másodikat csöngettek, a tábornok helyére igyekezett. A tömeg kelletlenül nyitott utat neki, az öreg azonban komandirozni kezdett :

— Setzt euch ! Ruht ! I' sag heut nix ! I' hab mein Witz verlöhren ! Der ihn wieder bringt, kriegt ein Pusserl ! Und . . .

Két sorral előbb hangos vita támadt és félbeszakította a tábornok előadását :

— Na, mi az megint ? — kérdezte.

Az ügyeletes rendőrtiszt lépett eléje és izgatottan jelentette, egy fiatal leányra mutatva :

— A kisasszonynak nincs jegye és azt állítja, hogy a tábornok úr vezette őt be.

— Jó, jó, — mondta Lindenau, — nem lehetetlen, de előbb látnom kell a kisasszonyt.

A kis bécsi fruska lassan, kacéran engedte le arca elől a legyezőjét és felállt, hogy a tábornok ne

csak fitos orrát, hanem formás alakját is megszemlélhesse.

— Hm ! — nyilatkozott elégedetten ő excellenciája. — Fesches Mäderl ! — Aztán a rendőrtiszt-hez fordult. — Be nem én vezettem ugyan a kisasszonyt, de ki én fogom vezetni.

Karját nyujtotta a leánynak és a közönség tetzésnyilvánításától kísérve, elindult a kijárat felé.

Jósika még mindig ott állt és tréfásan tisztelgett a távozó párnak. Lindenau ránézett, megismerte, megállt, egy pillanatig őt vizsgálta, aztán apró szeme a leány pillantását kereste. A tábori karcra sápadt volt az öregségtől, a haja hófehér a pudertől, feszes frakkja is fehér volt, de a szeme fiatal feketeségben fénylett és a sűrű, apró ráncok között felragyogott, amint észrevette, hogy védence Jósikában gyönyörködik.

— Hübscher Kerl der hundsjunge Hauptmann ? Was ? — kérdezte megcsipkedve a leány arcát.

A háta mögött felhúzták a függönyt, a tábornok megfordult :

— Érdekes darab lehet, — mondta — szemem látni. Mit szólnál hozzá, — fordult a leányhoz — ha a kapitány úr vinne haza ? Örülsz, mi ? N Herr Hauptmann, vedd a hadizsákmányt.

A leányt Jósika felé tolta és még odaszólt e sokatmondó és irigyen sejtő pillantással :

— Geht Kinder ! Servus ! — aztán sarkon fordult és köszvénybe merevedett katonás lépteivel visszament a helyére.

— Ne haragudjék rám ! — szólalt meg a leány.

— Befehl ist Befehl — mondta Jósika és karját nyujtotta.

A leány egy pillanatig zavartan várt, de aztán vidáman felkacagott és készségesen nyujtotta karját a váratlan kaland felé :

— Babettenek hívnek ! — mutatkozott be. — A józsefvárosi színházban játszom. — Tehát her-

— Tegnő, rabszolgalány, vagy ártatlan szűz, amint akarja — és a Jósika karjába kapaszkodott.

Igazi bécsi nő — gondolta Jósika és a leány kicsit kifestett, de nagyon fiatal arcába nézett, amely most olyan volt, mint a gyermeké, aki váratlanul egy nagy darab süteményt kap ajándékba. Megfogta karján ugráló kezét és nevetve biztatta Babettet :

— Felejtse el összes eddigi szerepeit és játszószék velem valami újat.

— Oh, ugyis új lesz, — magyarázta komolyan Babette kisasszony — még sohasem volt tiszt . . . hogy is mondjam, még nem ismertem közelebből tisztet. Collorado Jeromos gyalogezred, ugy-e ? Tudom, mind tudom. Nagyon tetszenek nekem a tiszték, de . . . Nem vagyok rossz leány, ne higgye. Kicsit a katonasághoz tartozom én is. Az apám, — a hangja ellágyult egyszerre, mesterien, céltudatosan lány lett. — Szegény, jó apám, ezredorvos volt a tölgyes keszféhérvárt, meghalt fiatalon. Az anyám is és én is . . . Egy öreg barátom van. Ma a leányánál vacsorál. Családi vacsora ! Már öt unokája van. És azután aztán váratlanul . . . Mindig így képzeltem a . . .

— A ? — kérdezte Jósika.

— Semmi ! — mondta Babette, aztán félénken nézett a szép tisztre. — Mondja, tetszem önnek egy kicsit ?

— Nagyon, Babette ! — felelte Jósika és kedvelve vizsgálgatta a leányt. Kicsi füle volt, élénk, mozgékony válla, a kulcsesontja soványan állt ki, fiatalon, meghatón és telt ajka édesnek ígérkezett. — A bőre a karján elefántcsontszínű, sárgás, hűvös és üde ; az arcáról is le kell törölni a pudert — gondolta Jósika.

A színház előtt álltak.

— És most ? — kérdezte a leány.

— Most vacsorázunk !

— Aztán ?

Babette a cipője orrát vizsgálgatta és kedves, vékony ujjai a Jósika karján zongoráztak. Egyszerre aztán elcsendesedtek az ujjak és ő felhuzva homlokát, boldog elszántsággal nézett a Jósika szemébe :

— Aztán haza megyek. A kapuig szabad elkísérni.

Jósika megszorította a karját :

— Akkor jó ! — mondta. — Bizza rám.

Vacsora után Babette már nem közölte lakása címét Jósikával, hanem hagyta, hogy vigye magával, ahova akarja.

Jövőtlen szerelem, felelőtlen csókok, kalau-dokra éhes este ! Nagy vágy fogta el a leány után. Azt hitte, nem tudna elválni tőle és soká meg kell tartania magának kacagó, simára esztergályozott fiatal testét.

Szomjas volt a szerelemre. Alig várta, hogy megfoghassa a Babette engedelmes kis mellét. Vajjon az is olyan hüvös, sima, mint a karja és a piro-sító alatt tavaszi-e még arcán a bőr ?

— Szeressen engem, Babette ! — kérte és követelte egyben, mintha ennek a leánynak módjában volna őt örökre ebben a könnyű, átlátszó hangulatban tartani, ahova a mai este emelte.

Egyre magasabbra srófolta vágyakozását és magához ölelte a leányt, akitől mindent és fojton többet várt, míg rájuk nem borult az éjszaka.

VIII.

Babette bucsuzott. Sűrű csókok között, száz ígérettel, kacagva, és egy vidám könnyel a szeme sarkában. Úgy, mint minden reggel, már tíz nap óta.

— Menj már, kiesike, késő lesz ! — mondta Jósika és megkötötte az álla alatt a kalapja szalagját.

Babette a tükörbe nézett :

— Milyen ügyesen csinálod, látszik, hogy sokat gyakoroltad. Mennyit szerethetél te már, és én csak téged szerettelek egész életemben. — Nagyot sóhajtott és ismét a Jósika nyakán csüngött. — Olyan nehéz elmenni. Nem maradhatnék nálad egyszer egész nap ?

— Nem ! — felelte gyorsan Jósika, elszántan védekezve a további könyörgés ellen.

A leány engedelmesen vette köpenyét :

— Jó, jó, megyek már. Haragszol ?

— Nem !

— De rosszkedvű vagy ?

— Nem, ha mondom.

Jósika csakugyan türelmetlen lett.

— Megvársz este a színháznál, ugy-e ?

— Meg !

— Bizonyosan ?

— Bizonyosan !

— Szeretsz ?

— Szeretlek !

— Szeretsz ? Ugy-e szeretsz ? — Babette újra gyengéd lett, megint meg kellett csókolnia a barátját. Aztán ment, de hamarosan visszajött, mert ott felejtette a zsebkendőjét. Ha pedig már ott volt, még egyszer megigazította a kalapját. Közben elejtette a keztyűjét, Jósika fölvette. Ezért egy ölelés legalább is kijárt neki és újra kezdődött a bucsuzás. Babette megint sírt, megint kacagott, amíg végre csakugyan elment és Jósika megkönnyeb-
bülve fellélegzett.

Reggel örült, ha elment a leány és este mégis újra elhozta magának. Kedves kis szerető volt ez a Babette. Simulékony, engedelmes, vidám, amilyenek csak az egészen naiv, fiatal nők — ártatlanságukban, vagy pedig a szerelemre szokott, szerelemből élők — tudatos számítással.

Babette úgy beszélt, úgy nevetett és úgy csókol, mint aki először tévedt bele tiszta leánysága utjáról egy nagy boldogságba. Jósika pártfogó

gyöngédséggel hitt neki és szívesen tűrte szerelmét, pedig keserű csalódás volt számára. A csalódás megszületett már az első éjszakán, mikor olyan magasról zuhant bele a testi élvezetbe, hogy csak kiábrándulásra ébredhetett. Kaland volt, mint többi mind eddig, de régen nem fogta el ez a szellemi fáradság, levertség és unottság, hogy ízletlen lett tőle az élet, mint — pohárban az állott bor. Tudatos lett a csókja és szerelem nélküli odaadása pszichológiai és anatómiai vizsgálódással volt tele. Régen a mámor növelte étvágyát és újabb gyönyör felé kergette, más muló kaland ölébe. Most tűrte ezt az egy leányt, akit a sors véletlenül útjába hozott, mert nem tudott mást akarni.

Mindennap elhatározta, hogy szakít Babe de nem tudta, hogyan csinálja. Kegyetlennek lett volna lennie vele és magával is.

A nyitott ablaknál állt és a kaszárnya-udvarát siető Babette után nézett. Nem mintha a leányt kívánta volna kísérni, de mert szinte undorral visszafordulni sivár katona-szobája felé. Még már a véletlent, az örökké változót az életében, lami biztos, állandó után vágyott. De mi legyen az ?

„Más szállást kell keresnem, — gondolta. Szépen berendezem, veszek egy forte pianót. Akkor néha adhatok egy-egy vacsorát . . .“

Babette a kaszárnya kapujához ért, visszafordult, a Jósika ablaka felé nézett és amikor meglátta őt, csókot küldött feléje mutatóujja hegyén. Éppen ebben a pillanatban lépett be Bethlen János a kapun és megállt, amint a leányt meglátta. Babette még mindig hátrafordulva, tovább ment és így beleütközött Bethlenbe, aki gyorsan elkapta a kezét.

Babette szembenézett vele egy pillanatra, aztán az ablak felé fordult és tovább akart futni, de Bethlen hirtelen átölelte és megcsókolta. Jósika tudta, hogy Bethlen nem tesz ilyesmit, ha nincs

ika és joga hozzá, de azt is látta, hogy Babette nem szívesen tűri az ölelést, szabadulni igyekszik és amint kiszakította magát barátja karjából, riadtan szalad el a város felé.

Jósika ledobta magát a diványra, de rögtön megint felugrott, az ablakhoz ment és leszólt az udvarra :

— János !

— Jó reggelt — mondta Bethlen. — Nem vagy szolgálatban ? Én sem. Felmenjek hozzád ?

— Gyere, ha nincs más dolgod.

— Vajjon kinél járt a kis Babette ? — Ezzel kérdéssel lépett be Bethlen. — Régen nem láttam. Abban a dragonyosokat tüntette ki kegyeivel, tán a mult ősön hiába ostromolta Samut.

— Hát te ismered ? — kérdezte Jósika kellet-

— Persze — felelt Bethlen, akit az ilyen téma enekfölött mulattatott. — Ki ne ismerné Babette-t ? Ismerem !... Még a karrierje kezdetén látta az utamba. „Nagyon tetszenek nekem a tisztjeid, de még sohasem...” — Bethlen lesütötte szemét és mulatságosan utánozta Babette-t. — „Kicsit katonasághoz tartozom én is. Szegény, jó apám orvos volt Székesfehérvárt, Győrött vagy Komáromban...” A város az egyetlen változatosság történetben. Azért még mindig akad egy-egy naiv, blond, aki elhiszi neki. De jó leány, én is nagyon szerettem, amíg szerettem. És nem is hazudik, igazán szerelmes minden tisztbe és bizonyára magam is meg van róla svözödve, hogy úgy mint a legutolsót, még egyet sem szeretett. Vajjon kinél járt ?

— Nem érdekel ! — és Jósika megint az ablakhoz ment, nézni az utat, amelyen elment Babette is az életéből örökre. — Hazugak, könnyelműek ezek a nők, — mondta rosszkedvűen.

— Meg kellene házasodni — jegyezte meg Bethlen. — Igaz, te Miklós, Bánffy elutazott, itt hagyta a szép menyasszonyát és hetek óta nem írt.

Tegnap este találkoztam az Augartenban a kis Lizivel meg a mamájával. Mindennap ott sétálnak. Nekem már nem tetszik az a leány, tulságosan komoly és csendes. Nagyon érdeklődött Samu iránt háromszor is megkérdezte, hogy nincs-e hír felőle? Kállayné meg tiszteltet téged és izeni, hogy látogasd meg őket. — Bethlen felállt és a tükör előtt gondosan tette szép hajára sapkáját. — Nekem most mennem kell, már nyergeltettem. Nem jössz lovagolni?

— Nem!

— Este színházba megyek, tarts velem.

— Talán! — mondta Jósika, csak hogy szabaduljon már Bethlentől.

— Szervusz! — bucsuzott Bethlen, aztán még ingerkedve tette hozzá: — Elhozhatod Babettet is!

Jósika hirtelen megfordult, de nem szólt semmit és Bethlen most már tudta, hogy kinél járt a leány, ami Jósikát viszont módfelett bosszantotta.

Egész nap ki sem mozdult hazulról.

„Ami Samunak nem kellett, az nekem éppen elég jó volt.“ Ez volt az alapgondolat, amelyhez tépelődései fűződtek. Samu! Folyton Samu járt a fejében. Elszántságából legendákat szőtt, melyeknek ragyogó hőse volt az öccse. Az, hogy semmit sem tudott róla, mindent lehetővé tett és irigykedő képzelete igyekezett hozzávezető nyomra találni. Mi lett belőle? Ma olyan közel érezte magához. Mennyi mindent akart és tett Samu; ő csak akart, de aztán a véletlenre bízta mindig az életét.

Lassan este lett, nehéz félhomály volt már a szobában, mikor kopogtak az ajtaján. Jósika szivdobogva riadt fel álmodozásából.

— Szabad! — mondta és maga is csudálkozott izgalmán.

Az ajtó nyílott és egy piszkos, tépett idegen ember lépett be.

Idegen? Vajjon igazán idegen? Jósika köze-

lebb ment, nyugtalanul, mint aki ösztönszerűleg egész nap várt valamire, ami most itt áll előtte.

— Jó estét! — köszönt a jövevény és kalapját az asztalra akarta dobni, de a kalap a Jósika lába elé esett.

— Samu! — kiáltotta Miklós és a kezét az öccse felé nyújtotta, de aztán megállította valami hideg félelem. Gyorsan lehajolt, felvette a kalapot és a fogastra akasztotta, mintha nem is akart volna egyebet.

— Szóval még mindig a régi, rendes ember vagy? — kérdezte Samu gúnyosan. — De igazad van, így legalább majd adhatsz valami ruhát is nekem.

Miklós gyertyát gyújtott és most már megnézhetette öccsét, aki merev arccal ült a divány sarkában. Nagyon sovány volt, csak csont és barnára cserzett bőr. A jobb szeme fekete kendővel bekötve. Zsibvásáron vett ócska, mocskos ruhája lefogyott testére is szűk, a szája meg halvány és keskeny, mint egy nehéz betegség után. Erdőn vágott, görcsös bot hevert mellette a földön. Vajjon mióta és merre kísérte útjában?

— Milyen jó, hogy hazajöttél, — mondta Miklós egész szívéből.

— Úgy? Neked jó? Annak örvendek, mert nekem egyáltalán nem jó.

Aztán hallgattak. Samu azt hitte, hogy a bátyja most minden szeretete mellett is elégtételt érez az ő kudarcán és ez nagyon megszegyenítette. Miklós pedig nem tudta, hogyan mutassa meg, mennyire nincs nyoma sem ennek az érzésnek a szívében, amely csak megértéssel és szánalommal van tele, meg nagy keserőséggel az élettél szemben.

Szóttalanul jött, ment, tiszta ruhát készített ki az ágyra, aztán vacsorához kezdett teríteni.

— A tékozló fiu hazajött! — jegyezte meg Samu.

Miklós nem felelt, kiment és kisvártatva hideg hússal, borral jött vissza.

— Nincs legényed? — kérdezte Samu.

— Kimenőt adtam neki — felelte Miklós.

A gyöngéd figyelem meghatotta Samut, egyre kisebb lett a bátyjával szemben, de éppen azért haragudott rá, bele akart kötni, kipréselni egy kegyetlen választ, amely visszaadja neki a jogot bántó keserőségéhez.

— Persze nem akarod, hogy lásson. Értem!

— mondta ingerülten, de a hangja nagyon szomorú volt.

— Előbb átöltözől, vagy előbb eszel valamit? — kérdezte Miklós.

— Mindegy! Az ilyen igényekről már régen leszoktam. Vagy talán vársz valakit, aki előtt szégyenlenél engem?

— Nyugodt lehetsz, senki sem jön.

— És te sem mész el? Nem akarlak zavarni.

— Veled töltöm az estét, ha te is úgy akarod.

— Kétes élvezet lesz! — Samu felállt és mintha a kabátját is készült volna levetni, de aztán egy lemondó mozdulattal abbahagyta.

Miklós tudta, hogy ez közeledést jelent, mert már szégyenli a rongyos ingét. Vagy talán nincs is ing rajta? Gyengéden elfordította fejét, aztán egyedül hagyta Samut, pedig nagyon szeretett volna segíteni neki, de elhatározta, hogy nem is megy be, amíg nem hívják.

Soká várt, eltelt egy óra, lassan türelmetlen lett, izgatott, félni kezdett. Óvatosan kinyitotta az ajtót és benézett a szobába. Samu az asztal mellett ült, most már gondosan megkefélt barna fejét karjára hajtva. Samu sírt! Szokatlan dolog volt, amire még gyermekkorukból is alig emlékezett Miklós és megilletődötten vissza akart huzódní, de Samu már észrevette, felemelte fejét és olyan hangon szólt, amelyet még sohasem hallott tőle:

— Milyen jó, hogy így fogadsz Miklós!

A két Jósika átölelve tartotta egymást és kibékültek egy pillanatra életükkel, amely egy forrásból fakadt, két patak volt, csak az egyik elkalandozott egy időre a medréből. — Hol járt, merre járt? — szerette volna kérdezni Miklós, de nem merte. Vacsora után aztán Samu kérdés nélkül mesélni kezdett.

— Ne bánj velem olyan gyengéd tisztelettel, Miklós — szólalt meg egyszerre. — Nem érdemlem meg. Amit átéltem, olyan keservesen mindennapi. Mikor elszöktem innen, azt hittem, ki tudja, milyen nagyot teszek. Nem volt érdemes. Mentünk Bájával toronyirányban, mint két kalandra éhes iskolásfiú. A lelkesedésünk és a pénzünk egyre fogyott. Elértünk Bajorországba. Ott vesztettem el Báját. Egy kurtakocsmában rántottát rendeltünk és meg akartunk szökni vele, mert nem volt miből kifizetnünk. Bája előre ment, én a rántottát a kalapomba öntöttem és egy alkalmas pillanatban elillantam. De rossz irányba szaladhattam, mert Báját nem találtam. Sötét volt, gondoltam megvárom a reggelt, de reggel sem akadtam rá. Nem tudom, mi lett belőle. Aztán egy parasztnál dolgoztam. Ott akadt rám báró Zobel, a Tamás apja. Tamás otthon volt szabadságon. Kilovagoltak az öreggel. Az országuton találkoztunk. Tommi mindjárt megismert és magukkal vittek. Beteg voltam náluk sokáig. Aztán írtak apámnak, hogy küldjön pénzt, hogy hazajöhessenek. A pénz hamarosan megjött és most itt vagyok . . . A félszememet alkalmasint elvesztettem valahol az osztrák határon egy kovácsműhelyben. Úgy dolgoztam haza magamat. Nem nyúltam az öreg pénzéhez, nem akartam, hogy megfizesse a tapasztalataimat. Ilyen csalódásra ne költse a vagyonát. Jaj de utálok magam, hogy volt képem visszajönni. Miért jöttem mégis? Hiszed-e, hogy a honvágy hozott vissza? A honvágy az öreg után, utánad és testvéreim után. Erdély után. Nem tudtam elszakadni. Nem akarok én soká élni, Mik-

lós, de otthon szeretném befejezni életemet, már csak a ti kedvetekért is. Lehet, hogy ez sem igaz és csak meg akartam büntetni magamat a tehetetlenségemért, azért jöttem vissza szégyenkezni.

— Most hát hazamész Erdélybe? — kérdezte Miklós, de a kérdést nemcsak Samuhoz intézte, hanem az egész, titkos jövődökhöz.

— Holnap indulok, — mondta Samu.

— És mit szándékozol otthon csinálni?

— Mit? — Samu csodálkozott, nem is haragudott, mint máskor, ha tervei iránt mert valaki érdeklődni. — Tudom is én. Azon már túl vagyok, az már régen volt, mikor azt hittem, hogy én kormányozhatom az életemet. Nem érted te ezt, Miklós.

— Sőt talán nagyon is értem. A te csalódásod az enyém is. Ma már tisztán látok, nem lehet küzdeni saját magunk ellen. Te nem születél kalandornak és nem szökhetsz meg a sorsod elől. Te sem, én sem, senki sem.

— De hol az a sors? Ha igazán van, miért nem hív? Én akármerre megyek, mindenütt úgy érzem, hogy kergetnek, — mondta Samu. Felállt és végigment a szobán, türelmetlen léptekkel, mint régen, aztán megállt a sarokban, ahova a rongyait dobta:

— Miért is nem tudom levegni az egész életet úgy, mint ezt a piszkos lomot. Az álmainnak vége, itt van a jelképük — s szennyes ruhájára mutatott. — Nemesak egy ostoba kalandról van itt szó. Sokat gondolkoztam én ezen. Az emberek sem jobbak az állatoknál, de az állatok szabadok, az emberek azonban be vannak zárva az ugynevezett kultúra ketrecébe és ott marja, eszi egymást, a sok fajta, különböző ösztönü, vad, emberállat. Ettől undorodtam, szöknék akartam, de nem lehet. Aki nem vesz részt a marakodásban, az legelőbb pusztul el, úgy, mint én. Te más módot választottál, lehajolsz hozzájuk, mindenkire, hogy felemeld magadhoz. Neked van igazad, én lehetek a tanulságod. Csak

most haza, haza minél előbb az otthoni szük, kicsi, biztos ketrecre.

— Nincs kicsi élet és nagy élet, — mondta Miklós. — A végtelen fogalmával szemben minden összehasonlítási mérték megszűnik. Én is haza szeretnék menni, csak még nem tudom, hogyan. Nincs energiám hozzá, hogy itt egyszerűen mindent elhagyjak. De hogy változtatni kell az életemen, azt látom. Mintha valami várna Szurdukon, vagy Bilakon, otthon.

Samu gúnyosan nézett a bátyjára :

— *Beatus ille, qui procul negotiis...* Ugy-e, öreg bölcs? Birtok, feleség, gyermekek! Az még nem mindenkinek elég. Csak bele ne rothadj idő előtt valamibe! Én pedig most hazamegyek és megpróbálok élni. Ha nem tudok, eldobom az egészet. Addig is... Azt hiszem azonban, Miklós, még te is fogsz bolondot tenni az életben, akár-milyen rendes fiu vagy. Különösen, ha én már nem leszek itt, hogy elvégezzem helyetted. Most pedig talán aludnánk egyet.

Miklós megvárta, amíg Samu lefeküdt az ágyba, aztán ruhástól dobta magát a diványra, úgy hallgatta öccse lélekzetvételét. Beszédese, lihegő álom volt. Ő pedig nem tudott elaludni, mert érezte, hogy ezzel a fiúval képtelen versenyt almodni.

— Vajjon mi bolondot fogok én tenni? — kérdezte az éjszakától. Csodálatosképen erre mindjárt a kis Lizi jutott eszébe. Szegényke, hát Bánffy csakugyan elhagyja és a drága meg Samu iránt érdeklődött. Ebben az érdeklődésben részè lehet neki is és egyre meghatottabban emlékezett a leányra.

Samu másnap délután elutazott. Nem akart senkivel sem találkozni. Miklós elkísérte a postakocsihoz, aztán mikor visszafelé ballagott, nem

tudta, hogy mihez kezdjen, mint aki temetésről jön és fél hazamenni az üres lakásba.

Nagynak, idegennek érezte Bécset, ahol nincs számára egy vigasztaló sarok. Babette! Babette könnyelmű és hazug, nem orvosság, csak narkotikum. Liza! Igen, Liza! Liza megértő mosoly, nyár, egy ismerős zöld szoba, csendes vacsora. Meg kell mondanom neki, hogy Samu visszajött, — gondolta Jósika és elindult az Augarten felé.

Kezébe vette a szívét és vitte, hogy megkínáljon vele valakit, dús prédául dobva oda annak, aki talán nem is ilyen kincsre éhes.

Üdén zöld júniusi fák között kereste a leányt és minél több idegen, tarkaruhás nő ment el mellette, annál türelmetlenebbül kutatott az ismerős szoknyácska, a rég nem látott mosoly után. Meg akarta találni mindenáron a kis Lizit és majdnem boldogságot érzett, mikor végre meglátta a Kállay mama jól ismert kockás napernyőjét és nagy, virágos gyöngytáskáját.

Liza mosolyogva ment mellette, mint mindig, de Jósika úgy hitte, hogy ez a mosoly csak az ő számára derült fel kedves, szép arcán. A mama napernyője ugrálni kezdett kövér vállán, a gyöngytáska táncot járt és már messziről megindult a szóáradat, amint Jósikát meglátta. Kállayné nem volt az az asszony, aki hangtalanul, gőgösen megy el a mellett, aki nézete szerint megbántotta. Ő a kimagyarázások híve volt.

— Ni, ni, Jósika! — kiabálta. — Rég nem láttuk. Ugyan szépen elhanyagolt minket. Miért nem jött hozzánk? Miért veti meg szerény otthonunkat? Haragszom, nagyon haragszom. Jöjjön, hogy verjük meg. Liza, szoba se állj vele, nem érdemli meg.

Késő volt. Liza keze már engedelmesen, békésen pihent a Jósikáéban.

— Hogy van, Lizácska? — kérdezte Jósika.

És nem tudta, miért olyan megható az, hogy ez a harmatos leány megint előtte áll :

— Kegyed is haragszik ? Milyen kedves, hogy nem tesz szemrehányást.

Kállayné becsukta a napernyőjét és tréfásan a Jósika vállára ütött :

— Persze, ez azt jelenti, hogy én nem vagyok kedves. A mamák sohasem kedvesek, de én most az leszek. Leülök ide a padra és ti meg menjeteek egyet sétálni, gyerekek.

A gyerekek mentek, Liza piros volt és a kavicsokat nézte. Jósika karját nyújtotta neki . . . Most felnézett Liza és ekkor meglátta a mamáját a padon, mire menten eszébe jutott, hogy mit kell kérdeznie :

— Nincs semmi hír Samuról ? — az arekifejezést ehhez az érdeklődéshez magával hozta, mikor a világra jött és így már születésekor meg volt írva a csillagokban, hogy nagyon meg fogja hatni vele egy nyári estén Jósika Miklóst, aki most minden szavával simogatni igyekezett a leányt :

— Samu hazajött tegnap egészen váratlanul. Ma meg elutazott Erdélybe. Kerestem itt kegyedet, kis Lizi, hogy ezt megmondhassam. Úgy örvendek, hogy megint láthatom. Azt hiszem, kegyed arra született, hogy mindenkinek ajándékozzon, hogy megvigasztalja azt, aki fáradt és szomoru.

Liza nagyot, gyámoltalant sóhajtott és felnézett a fák közé. Jósika vigasztalni kezdte :

— Ne legyen szomoru, Lizi. Meglátja, Pali nemsokára visszajön és feleségül veszi kis menyasszonyát. Hazamennek Szilágysomlyóra az öreg Bánffy főispán úrhoz. Aztán, ha szabadságot kapok, meglátogatom. Egészen más lesz a régi kastély, ha kegyed ott fog lakni. Azt hiszem, több virág nyílik majd és pirosabb lesz a cseresznye. Meséljek még Somlyóról, Lizi ?

Liza fejét rázta és egyetlen pillanatra örök

mosolya is eltűnt szája körül, mert hirtelen felkacagott :

— Nem érdekel. Soha se vigasztaljon olyan nagyon, édes Jósika. Nem vágyom én Somlyóra és nem busulok Pali után.

Ejnye, — gondolta Jósika — úgy látszik másba szeretett a kis leány. De nem firtatta tovább a dolgot, elvégre is a Pali baja, nem az övé. Neki csak jól esett, hogy most karonfogva megy ezzel a fehérruhás ártatlansággal.

— Nincs szebb, mint egy ilyen juniusi este, — szólalt meg másfelé terelve a beszélgetést és gondolataikat. — Hiába, legszebb hónap a június.

— Én júniusban születtem, — mondta Liza.

— Most egy éve Franciaországban voltam, — emlékezett Jósika és Jenny jutott eszébe. — Talán éppen ma egy éve mentem így egy másik leánnyal és az is azt mondta nekem, hogy júniusban született.

Nagyon meghatódott erre a gondolatra és most már majdnem sorsának érezte Lizát.

— A június az oka, — kezdte magyarázni szinte önmagának. — Minden évben belesodródunk ennek a hónapnak a mámorába. Janiusban nem mi irányítjuk az életünket. Minden június meghozza azt az italt, amelytől megrészségszünk. Júniusban asszony az asszony : jázminillat, nyíló hársfa, madárének, kaszára váró rét, élet és elmulás . . . Június van, Liza !

— Tudom, — mondta Liza ostobán, mint egy kis iskolás és a sálját bontogatta.

De Jósika úgy érezte, hogy ebben az egy szóban benne van minden, hogy Liza megértette és a kendőjét veszi, mert megborzongtatta őt is a nyár varázsa.

Mint egy értékes vázát, amelybe a lelke . . . incsét öntötte bele, úgy bonyálta be a fehér leányt a tarka sálba. Édes titkokkal volt tele az este. Az ég csillagosan borult a juniusi földre, amely szerelemtől álmodott.

— Liza, Miklós! Kilenc óra! — kiabált Kállay-mama. Jósikának pedig eszébe sem jutott csodálkozni rajta, hogy keresztnevén szólítja őt és összekapcsolja nevüket az estében.

Persze velük vacsorázott, a mamának pedig azért adott az Isten fejet, hogy ilyenkor fájjon. Amint letette villáját, visszavonult a hálószobába. Jósika egyedül maradt a leánnyal abban a zöld szobában, amelynek minden butora egy-egy megszokadt beszélgetésére emlékeztette. Sok-sok meséjének otthonába tért vissza és akinek elmondta volt őket régen, az mellette ült és szelid figyelemmel mosolygott.

Mikor eszébe jutott, hogy mennie kell, megijedt, hogy milyen soká maradt. Csak az utcán az első lámpás alatt merte megnézni az óráját. Egy óra volt!

IX.

Báró Récsey szabadságról jött vissza Erdélyből és mikor egy februári délelőttön a kaszárnya udvaron találkozott Jósikával, különös kérdéssel állította meg:

— Tudja-e, Miklós, hogy atyja nem ellenzi, hogy a szép leányt nőül vegye?

Jósika megdöbbsent és őszinte volt csodálkozása:

— Micsoda szép leányt?

— Hát a szép Kállay kisasszonyt. Megismertet vele?

— Amikor parancsolja, ezredes úr!

Récsey derüsen kacintott, mint az öreg urak szoktak, ha ifju szerelemről beszélnek:

— Még ma este. Jó?

Jósika tisztelgett és csak mikor egyedül maradt, ijesztette meg a rövid beszélgetés sorsdöntő súlya.

Honnan értesült az apja az ő dolgairól? Csak

Récsey mondhatta meg neki. Ha pedig Récsey tudja, akkor az egész tisztikar beszéli, hogy ő június óta majd minden szabad estéjét egész őszön és egész télen át Kállayéknál töltötte, hogy ő Kállay Erzsébetnek udvarol. De tulajdonképen nem is udvarolt, szerelemről nem beszélt a leánnyal és soha sem gondolt házasságra.

Szerette? Nem szerette? Vágyott utána! Az együttlét sokszor tompa unalomba vezetett, de a kívánsága a megértés után eleven maradt szívében és ezt az élő óhajt vitte el minden találkozáshoz. A boldogságot, melyet a leány közelében érzett, az elérhetetlen utáni szomjúságával mérte fel, mivel pedig az nem ütötte meg a mértéket, mindig újra elment, mindig újra próbált, míg a kísérletből szokás lett és már nem élhetett nélküle.

Most aztán mi lesz? Ha az ezredes, aki apjának jó barátja, meglátogatja Kállayékat, az már majdnem leánykérésszámba megy. Feleségül veszi hát Lizit? Tulajdonképen miért nem? Az élet így, amint van, nincs rendjén, változtatni kell rajta és íme, a változást tálcán kínálják elébe. Elmenjen a katonaságtól... Milyen különös, hogy most ez a gondolat nehezebbre esik. Még sem olyan könnyű elhagyni az annyi éven át megszokottat, az órára berendezett napokat, a szállást, ahol mindennek megvan a maga helye, a bajtársakat, akik jól ismerik, akiknek már nem kell használati utasítást adni személyéhez. De viszont végre beáll a nagy, döntő fordulat az életében: hazamegy Erdélybe, az apja átadja nekik valamelyik birtokát, talán éppen a kedves Branyicskát. Felesége lesz, otthona, családja és nem a császárt szolgálja majd, hanem azt a szegény hazát. Dessewffyre gondolt, Kazinczyra, lelkesedésre, sok munkára!

Miért is ne venné ő el feleségül a kis Lizit? Miért ne? De miért igen? Az igent a sorsra bizta, Récseyre, az apjára, Kállaynéra, Lizire, akik mindannyian szerették őt.

Az ezredes este csakugyan elment Kállayékhoz és soká beszélgetett a mamával a kis szobában, a zöld diványon.

— Liza, terits vacsorára ! — A Kállayné hangja egy kicsit remegve rendelkezett, örvendő és félve csuklott el, amint a leánya nevét kimondta.

Liza mosolyogva, engedelmesen terített. Az ezredes, saját bevallása szerint, soha olyan jó malacpörköltet nem evett és a poharat a fiatalok egészségére üritette. Jósika nem ellenkezett és így lett menyasszonya Kállay Erzsébet, anélkül, hogy ő valaha megkérte volna. Olyan simán ment minden, zajtalanul, küzdelem nélkül. Harcolni csak Kállay mama harcolt, de az ő energikus, regényes természete szerette az ilyesmit.

A Jósika élete meg folyt tovább a megszokott mederben. Esténként elment a jegyeséhez úgy, mint eddig, és néhány órai együttlét után felhangzott a mama szava, amint már megszokták :

— Liza, Miklós, tizenegy óra !

Az egyetlen változás az volt, hogy most már megcsókolta Lizát, ha jött és ha bucsuzott. Ez pedig kellemes volt és lassan mindig erősebb vágy fogta el ez után az ártatlan, fiatal test után.

Megszűnnek hát végre a magányos éjszakák, megszűnik az oktalan keresés, vége lesz a céltalan vágyaknak, a nyugtalanlásnak, a nagy, üres kérdéseknek. És Jósika nem bánta, hogy Kállay mama olyan nagyon siettetti az esküvőt.

— Ugyan mire várnátok, gyerekek ? — magyarázgatta. — Kelengye nem kell, van minden Napkoron, ha ugyan az a vén bolond el nem herdálta.

A „vén bolond“ Liza apja volt és Napkor az ő birtoka. Kállayné már tiz éve elhagyta férjét és most írta neki az első levelet :

„Na, vén bolond, férjhez adom a leányát és hazaküldöm. Aztán lássák, hogyan boldogulnak tovább. Jósika ugyan Erdélybe akarja vinni a fele-

ségét, de nekem ehhez semmi közöm. A fiatal-sá-gomat megették ugyanis Napkor meg a leányom, most már én is élni akarok. Ha azt hiszi, hogy könnyű volt elhelyezni Lizát, nagyon téved, mert az eszét bizony nem tőlem örökölte. De viszont szép, egész séges, derék leány, éppen jó lesz feleségnek.“

Juniusban, éppen az augarteni emlékezetes séta évfordulóján, feleségül vette Jósika Miklós Kállay Lizát. A családja nem volt ott az esküvőn. Az öreg Jósika végül haragudott is. Récsey nem jól informálta, s ő azt hitte, a gazdag Kállay Péter leányáról van szó, nem a könnyelmű Leóéről. Az ezredes úr elsiette a dolgot, de most már késő volt az adott szó és a szerelem fogva tartotta Miklóst.

Különös esküvő! Récsey volt az egyik tanu, az öreg Szentmarjay a másik, és az ezred tisztjei a lakodalmas vendégek. De legalább vidám volt a társaság. Kállay mama boldog felszabadulással kacérokodott az öreg urakkal, a tisztek pedig hódolat-tal vették körül a szép, mosolygó menyasszonyt, aki beszédes és élénk lett egyszerre.

Liza tudta, hogy a világon vannak asszonyok és leányok, viszont az anyjától úgy tanulta és azt tapasztalta, hogy a leányok hallgatnak és engedelmeskednek, az asszonyok pedig akarnak és beszélnek. Amint tehát letette a mirtuskoszorút és levetette a fehér menyasszonyi ruhát, a nyelve felébredt eddigi tétlenségéből, hogy most már készségesen hirdesse ostobaságát.

Szép nyári délután vitte el a postakocsi Jósika Miklóst és a feleségét Bécsből. Kállayné utánuk nézett, aztán Récseyhez fordult, meg Jósika pajtá-saihoz, akik elkisérték a fiatal párt és azt mondta egy mély sóhajjal:

— Na!

Récsey karját nyújtotta neki:

— Most persze busul a leánya után? — kérdezte udvariasan.

— Nem én, — nevetett Kállayné, — Miklóstra

gondoltam. Tulajdonképen kár érte, olyan kedves fiu volt !

— Szegény Miklós ! — mondta Bethlen János. Kállayné gyorsan rendreutasította :

— Savanyu a szőlő, kedves Bethlen fiam ! Irigyli tőle a szép feleségét, ugy-e ? Mert az én lányom a legszebb lány volt Bécsben, és a gróf úr ülne most mellette, ha én így akartam volna. Bizony !

A kocsi pedig átdöcögött a Wien folyó fahidján. A postakocsis kürtjébe fujt és az arra menők elmosolyodtak, mikor meglátták a bennülő fiatal párt.

Jósikát megrohanták a bucsu, az elválás, az egész mult. Csak most eszmélt rá, hogy mi történt. Neki nem kellett jóformán semmit sem tennie, hogy eljusson idáig. Mindent Kállayné és Récsey intéztek. Ő csak néhányszor igent mondott és azt az igent mindig olyankor kérték tőle, mikor a Liza szeme rábeszélően fénylett feléje. Most aztán benne volt a kész helyzetben. Utazott az ismeretlen felé. Ezt az utat már a maga erejéből kell megtennie, de nem egyedül, mert vele van Liza.

Tulajdonképen örülnie kellene, hogy ez a fiatal asszony elhagy érte mindent. Elszégyelte magát, hogy szomorú, úgy hitte, hogy ezzel fájdalmat okoz feleségének.

Liza éppen lehajolt és puha, kicsit széles, kövérkés keze a cipője szalagjával babrált. Jósika átfogta derekát és felemelte magához :

— Megint junius van, Liza — mondta egyszerűen, azt képzelve, hogy a többit ugyis együtt dobogja a szivük, míg egymást átölelve utaznak hazafelé.

Liza férjére nézett, egyszerre fontoskodó lett az arca és szaporán felelte :

— Igen bizony, csak még időre érjünk Napkorra. Félek, hogy elmúlt már a cseresznye évadja, pedig be kell főzni télire. Az apám ilyenekkel nem

törődött, a cselédség pedig . . . Nagyon el van ott minden hanyagolva. Anyám sohasem megy Napkorra, én is csak ritkán voltam ott. Anyám azt mondta, hogy előbb menjek férjhez. Most aztán rendet teremtek. Szereted a cseresznye-befőttet ?

Milyen szép volt ez a kis Liza, mikor így járt a szája. Az arckifejezése nem változott, a mosolya egyforma maradt és piros ajkán a cseresznye mint szó is édes lett !

Jósika még nem lakott jól ezzel a szájjal, még kívánta a fiatal testet, még játszott az asszony-nyal, mint kedves játékaival a gyermek, még nem unta meg, még nem akarta szétszedni, hogy megtudja, mi van benne.

— Te drága kis jószág, milyen gondjaid vannak már is. Nézd, Lizi, kiérünk a mezőkre, ma először látjuk együtt lemenni a napot, ketten, egyedül. Ugy-e, milyen szép ?

Liza engedelmesen az alkonyat felé fordította fejét, de az a barna fej telistele volt gondokkal és nem ért rá a természettel foglalkozni :

— Nem vagy éhes, Miklós ?

— Nem, kicsikém. Hát te ?

— Még én sem. Sokat is ettem ebédre, pedig nem is volt jó. Nem ér semmit a vendéglő főztje. Látod, anyám mindig utazik, de aminé lehet, gondoskodik róla, hogy konyhája legyen és maga főzhessen. Majd a testvéreidtől megtanulom az erdélyiest, úgy bizonyosan jobban szereted.

Jósika elnevette magát, Rozáliára és Zsuzsánára gondolt, akik bizonyosan még sohasem főztek életükben.

— Lizácska, — mondta — nem vagyunk mi arra rászorulva, hogy te főzzél. Majd szakácsot tartunk. Az én hugaim nem főznek és azért nagyszerű háziasszonyok.

— Nem tudnak főzni ? — csudálkozott Liza.
— Hát akkor mit csinálnak ?

Jósikának most meg kellett csókolnia Lizát, aki olyan elbűvölően ártatlan és szerény volt.

— Majd megismerkedel velük és akkor meglátod. Rozália már asszony, Kendeffy Ádámné, de Zsuzsanna otthon van még apámnál. Nincs nála okosabb és műveltebb nő Erdélyben. Aki egyszer beszél vele, azt bizonyosan elbűvöli. Rozália szép, de Zsuzsa is nagyon csinos, kicsi, kecses. Élénk szeme van és a legszebb apró lába meg keze, amelyet valaha láttam. Majd megismerkedel vele és bizonyosan nagyon fogod szeretni. Zsuzsa tud angolul, franciául és németül, tud a forte pianón játszani, meg verseket is ír. Együtt tanult velünk latinul, úgy lovagol, mint egy férfi, és az apám házáat példás rendben tartja. Nagyon örülök, hogy nem-sokára újra látom a kis hugomat.

Liza nem felelt és Jósikát kellemetlen szégyenkező érzés fogta el. Kétségkívül fáj a feleségének, hogy mindazt nem tudja, amit a hugai tudnak! Megsimogatta szép, kicsi asszonya arcát, aki még tulajdonképen olyan gyermek volt:

— Ne busulj, angyalom, nem akartalak bántani. Még nagyon sokat kell tanulni mindkettőnknek. Hiszen te olyan fiatal vagy és olyan kedves!

Liza tűrte a gyengédséget, tűrte a simogatást, de hallgatott, látszólag el volt foglalva gondolataival.

— Mire gondolsz, kicsike? — kérdezte Jósika. Nehéz sóhajban tört ki a Liza válasza:

— Napkorra!

— És ilyen szomoruan gondolsz rá? Ne félj, bogaram, nem fogunk unatkozni. Együtt olvasunk, sétálunk, lovagolunk, kedvesen éldegélünk. Az újságok elérkeznek Napkorra is, nem szakadunk el a világtól. Ősszel pedig meglátogatjuk az öregemet Ófenesen. A legszebb hely a világon, majd meglátod: A nagy kertben emelkedik a magas Csicsal, szemben van a sűrű, öreg szentlászlói tölgyes. Aztán azok a vad és egyben szelid havasok! Sehol sem

láttam olyanokat. Sasok és medvék laknak ott. A havasok alján a látai várrom, még megvan körfalainak egy része s egy félig rombadólt csonka torony. Mennyit mászkáltunk ott Samuval! Hány-szor gondoltam el, hogy milyen szép lesz, ha a romokat azzal az asszonnyal látogatom meg, akit szeretek. Ha egyszer a mienk lesz, akkor helyreállítjuk a várat és ott töltjük majd a nyarat. Nagyon boldogok leszünk mi!

Jósika elhallgatott és meséket kedvelő lelke gyermekkori emlékei közé igyekezett beleilleszteni a Liza szép arcát.

— Azt hiszem, nem lesz azon a Napkoron még egy jó vánkus sem — jegyezte meg egyszerre komoly aggódással Liza.

Jósika a vállára huzta felesége fejét:

— Minek nekünk a vánkus, Liza? Itt biztosabban pihenhetsz. Nem mindegy minden, amíg szeretjük egymást, amíg megértesz és jó vagy hozzám? Lizi drága, nemsokára feljön a hold, és mi utazunk együtt hazafelé. Ugy-e, boldog vagy, kicsi feleségem?

Nem kapott választ a nagy kérdésre. Liza soha sem pihenő, szelid mosolyával aludt már a vállán.

Jósika nem aludt. Félt zavaros álmoképek között elveszteni a szépet, amelyet ébren álmodott. Ábrándjaiból nem ébredt fel Pesten sem. Könyveket, képet, virágot, ékszert vett a feleségének, miközben Liza konyhaedények után járt. Jósika megpróbálta elhódítani őt háztartási gondjaitól és elcsábítani a múltjába, melyet már régen, sok bízzalmas órában neki ajándékozott. Fel szeretne volna keresni vele a helyeket, melyekhez ennek a múltnak egy-egy darabja fűződött.)

Óbuda! Ahol Müller Hilaris lakott, a csudálatos órásmester. Milyen jó lenne meglátogatni őt. Vajjon csakugyan Hardenegg grófné lett a szép Müller Franciskából, akit egykor régen megszök

telett egy esős őszi délután? Hogy szerette akkor azt az aranyoshaju leányt!

A Fehérsas-szálloda vendégszobájában maga előtt látta megint őt, akire annyi éven át nem gondolt. Jósika szerette képzeletével feldiszíteni a hétköznapiakat és az élete így mindig kicsit távol állt a valóságtól.

Liza háttal hozzá egy nagy utazókosárban keresgélt. Jósika átölelte a derekát és magához emelte apró gondjai közül.

— Gyere, ülj le egy kicsit, Lizi! — mondta vidáman és huzódozó feleségét erőszakkal az ölébe vette.

— Nagyon sok dolgom van, Miklós! — duzogott Liza.

— Első és fő dolgod, hogy engem szeress. Majd mesélek neked, nem fogsz unatkozni. Egy szép vöröshaju leányról mesélek, akit szerettem. Olyan gyönyörű volt, hogy az orosz cár is menten beleszeretett és ellopta tőlem.

Liza vállat vont és a kosarat nézte.

— Haragszol? — ingerkedett Jósika. — Nem kell féltékenynek lenned, a szép Franciska nem szeretett engem. Én csak éppen elhoztam Óbudáról. De te szeretsz, ugy-e? Mert ha Franciska még olyan szép is volt, olyan szép nem volt, mint az én kis feleségem. Csak a története érdekesebb.* Elmondjam? Volt, hol nem volt, volt egyszer egy császár, aki eljött Budára és vele jött egyik fiatal kamarása.

Jósika hirtelen elhallgatott, Lizára nézett. Várta, hogy ő kérje a folytatást. Hiába várta, Liza szórakozott mosollyal bámult a szoba falára. Jósika két kezébe fogta a fejét és egy szenvedélyes csókba igyekezett menteni kedvetlenségét. Liza a csókot is éppen olyan hideg mosollyal fúrta, mint a mesét.

— Liza, szeress! — kérte Jósika és vágyva

* Lásd a „Vörös Daru” című regényt.

leste, hogy a nyaka köré fonódjon felesége karja. De Liza leugrott a térdéről, visszatért a kosarához és kedves komolysággal jegyezte meg :

— Majd este !

Lizának a szerelem kötelesség volt, amelynek megvolt a maga ideje és rendje. Jósika szenvedélyét tűrte, de nem viszonzta, éppen úgy, amint meghallgatta meséit is szívesen, ha éppen ráért, de másra szánt idejéből nem volt hajlandó egy percel sem áldozni sem csókoknak, sem történeteknek. Nem csavaroghatott céltalanul Óbudán, mikor neki az után a rézüst után kellett járnia, amelynek minden jóra való konyha falán ott a helye. Haszontalan csevegés, sétálás, ábrándozás lányoknak való dolog, jóra való asszonynak ilyesmire nem jut ideje.

A vége tehát az lett, hogy Napkorra már egy parányi csalódást is magukkal vittek a Jósika szívében, de hát ez egész észrevétlen utipodgyász volt ahhoz a nagy csomag edényhez, abroszhoz, törülhöz képest, amiket Liza bevásárolt.

A megérkezésnek azonban egyformán örültek. Mint két gyerek, úgy kacagtak az úton és felszabadult vidámsággal várták, hogy otthon majd kicsomagolnak : Jósika a csalódását, Liza a kincseit.

Jósika már Bánffytól úgy hallotta és azóta százszor emlegették neki, hogy a Kállayak fényes, gazdag, nagy urak, a legelőkelőbbek egész Szabolcsban. Nem akart hát hinni szemeinek, mikor a hosszú, poros jegenyefasor végén, egy kis domb tetején, feltűnt a fakerítéses, ócska udvarház, amelynek vakolatot vesztett emeletén nyitott ablakokkal játszott a nyíri szél.

— Napkor ! — mondta boldogan Liza és még meg sem állt a kocsin, már leugrott és végigszaladva a kerten, a ribizkebokrok és káposztafejek között, egy alacsony, sovány férfi karjába vetette magát, aki a tornácon pipázott.

Kállay Leó mindig pipázott, ha nem evett vagy ivott, és kicsit selypítve beszélt a szopókától, amely

mindig ott lógott a fogai közt. Liza lányát is csak félszájjal csókolta meg és azt mondta szabolesi ki-ejtéssel :

— Jaól van jányom, hát megjöttél !

A veje tiszteletére azonban először és utoljára kivette a pipát a szájából és cuppanós, dohányleves csókot adott neki, úgy hogy Jósikát, amint átlépte a ház küszöbét, enyhe undor fogta el, amelytől aztán többé szabadulni nem tudott. Az öreg Kállay azonban nem zavartatta magát jó kedvében, visszadugta a pipát szájába, lekapta piszkos, aranypaszományos zöld sapkáját, feldobta a levegőbe és úgy dudolta :

Hej, haj, — Bagamér —

Majd eljáróm magamér !

Liza nevetett, jóízűen, mint aki egész lelkével rátalált az otthonára. Egyszerre mozgékony, friss lett, mint a hal, mikor szárazföldi vergődése után visszadobják a megszokott folyóba.

Jósika a feleségére nézett, aztán az apósára. Hát ennek az öreg bohócnak a leánya az ő Lizája ? Mert, hogy Kállay Leót nem kell komolyan venni, azt bebizonyította ő maga már egyéni öltözékével is. Kurta sárga spencert viselt, kicsit rövid szürke pantalon és hosszú, bő tarka mellényt. Nagy piros zsebkendőjét a vállán átvetve s hónalján áthúzva hordta és kezében állandóan egy sallangos dohányzacskót lóbált, amelyben elért legalább egy hétre való dohány. Az egész ember olyan volt, mint egy napaszalta sárga, gyűrött dohánylevél.

Az öreg karonfogta Jósikát és tréfásan rávert hátulról a leányára.

— Eridj már, nézz utána, hogy kapjunk egy pohár bort.

Aztán bevezette vejét az ebédlőbe. Az ebédlő mindjárt a tornácra nyílt, akkora volt, mint egy táncterem, de nem volt más benne, mint egy nagy

asztal, egy csomó szék, egy pipatórium, két ágy a fal mellett és sok, sok légy.

Liza már levette a köpenyét és fehér kötényben terített. Három mezitlábos szolgáló segédkezett neki.

Jósika odament a feleségéhez, megsimogatta kipirult arcát :

— Nem vagy fáradt, Lizi édes ? — kérdezte gyengéden.

— Fáradt ? Hát mitől lenne fáradt ? Ettől a kis utazástól, vagy talán te vagy olyan fene gyerek ? Ej haj, — Bagamér — majd eljáróm magamér. Ugy-e, Lizi ? — Kállay Leó úgy kacagott, hogy a pipa szópókája odaverődött fekete fogához.

Jósika kedvetlenül fordult el. Nem mert rá nézni a felségére, az izetlenkedés bántotta és nem akarta látni, amint a leány apjáért szégyenkezik. Az öreg észrevette a rossz benyomást, amelyet vejére tett és dohogni kezdett :

— Hát nem értesz egy kis tréfát ? Talán katoná volnál vagy mi ? Én is voltam ám katona, Obeslájtránt az insurrekciónál. Persze, te kamarás is vagy és azok finnyásak. Rám ugyan nem bízta a császár a Kammer-Schlissliját. Az is az ő baja. Én majd eljáróm magamér. Na gyere, igyál egyet, Lizi, te pedig siess, estére idejön az egész rokonság, szomszédtság, hogy megbámulják a szép uradot, és azok a te főztedet akarják enni. Mutasd meg, hogy mit tudsz, adta teremtette rongyos menyecskeje.

— Igen, apám — mondta Liza engedelmesen és mosolygott, éppen úgy mosolygott, tágranyitva szép szemét, mint mikor Jósika a szívét, lelkét tárta fel neki.

*

Hajnali három órakor még folyt az ivás a nagy ebédlőben. A férfiak ott ültek a terített asztal mellett, ahova nyolckor telepedtek a vacsorához.

Az asszonyok jöttek-mentek, meg-megálltak pletykálni és nagyokat nevettek a férfiak tréfáin, akik addig itták a magas cilinderekből a híg nyíri bort, míg kidülledt a szemük, rekedt lett a hangjuk és nem tudták már, mit beszélnek. Jósika végignézett a társaságon és undorodva törölte meg mindig újra a száját, amelyet ezek mind, mind rokonilag, barátilag végigesókoltak. Érezte, hogy idegen, hogy mindig idegen marad, és mégis itt kell élnie közöttük. Lizát kereste :

— Hol van Lizi ? — kérdezte az apósát.

Az öreg úr ittasan nevetelt :

— A konyhában. Ja, barátom, a parádésloból igazságot lesz, a jányból meg asszony lesz.

A társaság röhögött :

— Pompás ember vagy, öreg — dicsérte a szomszédja és kórusban bömbölték :

Hej, haj, — Bagamér,
Majd eljáróm magamér !

Igazi szabolesi mulatság volt, amely mindig reggelig tart és megvan a maga műsora. Egy hosszú, sovány, nagykezü, kopott bajuszu volt tisztel kineztek, ha nem jutott más eszükbe, aki a vacsoráért tűrte a sok rossz tréfát és beállt urak bolondjának. Órákig fujták róla a gunyversüket :

Mit ér a subickos stibli !

Ha az ember hibli, hubli !

Haj, — az ember — haj, az ember — hibli-hubli !

A hibli-hubliság arra vonatkozott, hogy a szegény ördögöt Fintának hívták és nem voltak ősei.

Hiszen azért ezek mind derék emberek, jó magyarok, gondolta Jósika. Megpróbálta velük inni a rossz nyíri bort, velük nevetni sületlen tréfáikon, de éreznie kellett, hogy ők sem igen fogadják be maguk közé, és jó modora, műveltsége, ha még úgy rejtegeti is, feszélyezi mulatságukat. Aztán nem

birta tovább. Megszökött a társaságból, vett egy gyertyát és végigbolyongott a házon, amely most már otthona lett.

— Mindig Napkoron fogunk lakni, ugy-e? — ez volt Liza első kérdése, mihelyt megérkeztek.

Tehát itt fognak élni, ezekben a kopár, sivár szobákban, a düledező emelet alatt? — Úgy látszik, hibás fogalmaim voltak a nagy urról, a grand-seigneurról! — elmélkedett Jósika, míg gyertyájának fénye végigimbolygott a kopasz falakon. Sehol egy műtárgy, sehol egy kép, egy könyv, de még egy ujság sem. Szőnyegnek, tükörnek nyoma sincs. Ágy az van minden szobában legalább egy. Vendégekre, idegenek számára berendezve az egész élet. A többi mindegy, másra rá sem érnek. Esznek, isznak, alszanak, kicsit politizálnak, pipáznak, az őseikkel dicsekszenek és ezzel eltelik az élet. És Liza! Szánakozó gyöngédség fogta el Jósikát, hogy megvédje, megmentse, elvigye innen. Szegény, kis Lizi, ha tudná, hogy milyen más lehet az élet, hogy van a világon selyemkárpitós szoba, hogy vannak könyvek, csendes, szelid esték. Hogy az ember tarthat magának francia szakácsot, csinos cselédeket, pompás fogatot, hogy neki is van rá módja, hogy uri hölgy lehet ő is, olyan, mint Rozália meg Zsuzsanna.

Kiment a hátsó tornácra. Már pitymallott, a kakasok kukorékkoltak, két szolgáló fejni ment az istálló felé. A kert aljában egy nagy asztal mellett kocsisok mulattak, éppen olyan kitartással, mint a gazdáik. A bokrokra konyharuhák voltak kiterítve száradni, a lépcsőn törött üveg hevert és savanyu borszaga volt a szürke hajnalnak.

— Első éjszakánk ittthon! — sóhajtotta Jósika, de saját magánál jobban sajnálta Lizát.

A folyosó végén nyitva volt a konyha ajtaja. Szolgálók szaladgáltak ki-be. Vajjon hány ilyen mezitlábos személy van itt mozgásban reggeltől estig?

A felesége kedves hangja kihallatszott a konyhából, amint rendelkezett a meztlábásokkal :

— Ejnye, ne hagyjátok kialudni a tüzet. A süteményből rakjatok egy tálra. Van boruk a kocsi-soknak ? Hova tettétek a tejmerőt ? Vágjátok le a csirkéket.

— Lizi, édes ! — szólt be Jósika.

Liza engedelmesen tette le a lábost, amely éppen kezében volt :

— Tessék ? — kérdezte és kijött a tornácra. Nem látszott meg rajta az éjszakázás, pirosabb volt, mint rendesen, nyitott, nagy szeme világított. — Valami kell talán benn ? — érdeklődött buzgón. — Mindjárt készen lesz a reggeli.

— Nem kell semmi, Lizi, csak nekem kellesz egy kicsit te — és Jósika a felesége keze után nyult.

De Liza elkapta :

— Ne fogd meg, zsiros — mondta és hátra téve kezeit, lábujjhegyre állt és megcsókolta férjét.

Jósika dereka köré fonta karját :

— Szegény, drága kicsikém ! — sugta egy csókban a füle alá.

— Miért sajnálsz engem ? — csudálkozott Liza. — Ugy-e milyen jó volt a vacsora ? — kérdezte aztán boldogan. — Egyáltalán szép este volt. Nem mennek el ezek innen holnap délig ! Már le is vágattam a csirkéket. Sietnem kell, bizonyosan várják a reggelit.

Jósika nem engedte el a Liza derekát :

— Neked kell ezt mind csinálnod ?

Lizának a szeme mégegyszer akkora lett, mint rendesen, a csudálkozástól :

— Hát ugyan ki csinálná ? Mit szólna Majtényi néni, ha én leülnék, mikor vendégeim vannak ? Péter bácsiék különben is itt maradnak három napig.

— Szóval ez most mindig így lesz ? — tört ki a Jósika keserősége.

— Dehogy ! — felelte Liza szeliden és megint

nagyon szép volt. — Soká nem lesz így, mert mielőtt megint hozzánk jönnének, nekünk kell elmennünk mindazokhoz, akik ma nálunk voltak. Most pedig menj vissza az urakhoz.

— Én veled akarok lenni! Bánom is én az urakat, az ördög törődik velük — mondta Jósika haragosan.

Liza egyszerre kiperdült a karjából és megállt előtte, ennivalón, komolyan, gögösen :

— Ilyet egy Kállay nem mondana a vendégeiről. Te még, úgy látom, nem tudod, mi illik Napkoron.

X.

Kolozsvár! Jósika mélyet lélezett, mikor egy hideg téli napon a monostori kapun át behajtottak a régi városba, ahol iskolába járt, ahol minden házat ismert és ahol majd Lizájának is legjobban kell éreznie magát.

Ünnepi hangulat vett erőt lelkén : viszontlátta az öreg Jósika-házat a Monostor-utcában, s találkozott újra egész származásával és a történelmi múlttal, amely ebben a városban örökre él és melynek egy-egy emléke fogadta minden sarkon.

Szorosan magához ölelte Lizát és még egyszer megpróbálta meghódítani. Mintha szerelmes verset mondana, úgy mutogatta neki a várost, elringatva karjában szép testét, hogy magához kábítsa vele a lelkét is, melynek ürességében nem akart himni.

— Látod, Liza, — magyarázta fényes szemmel — itt a Nagy-utca meg a Linceg-utca. Gyerekkorunkban, ha erre jártam pajtásaimmal, mindig kórusba énekeltük :

Linceg-utca poros utca,

De porosabb a Nagy-utca,

Legporosabb a Kis-utca.

— Egyszer Bánffy György, a kormányzó, találkozott velünk és hazáig kísértette magát ezzel a nótával. A Fő-téren lakott a Bánffy-palotában. Fejedelmi módon élt az öreg úr. Mindig hat lóval járt és még most is látom őt hintájában ülve titkárával, aki kocsizás közben felolvasott neki. Majd meglátod, milyen pompás a Bánffy-palota! A szobák még ó-dívat szerint: vörös selyem-damaszttal vannak kárpitozva, azt hívjuk mi, erdélyiek kamukának. És a sok gyönyörű családi butor, ereklye, múkincs, az ősök képei. A francia királyi kastélyokban sem láttam szebbeket. Értsd meg, Lizácska, nem azon mulik, hogy az ember mindig csak hangoztassa, hogy nagy úr, hanem, hogy bebizonyítsa. Az igazi nagy úrnak ne csak a neve legyen fényesebb, mint a másoké, hanem a műveltsége is! A születésünk nem csak kiváltságokat, hanem kötelességeket is ró ránk. Meg fogod te is szeretni ezt a várost. Kolozsvárt mindenki jól érzi magát. Itt még él valami a multunkból, a régi krónikákból. Nézd csak a sok gátoros fedelű házat. Nem hasonlít a kupakjuk valami ódon fejkötőhöz? Mennyi vidám napot töltöttem én itt!

Jósika nem akart egyenesen hazamenni, ahol Zsuzsanna várta őket. Előbb végigkocsizott a kis városon. Az utolsó percben még nevelni akart egyet Lizin, mielőtt az öleléséből a családja karjába engedi. Valami félős, lázas volt az örömeben és izgatottan mesélt. Kinált komolyat, vidámat, felajánlott mindent, amit tudott, hogy ez a nagy néző szempár látásra ébredjen és a szeliden mosolygó asszony végre elvegyen valamit abból, amit ő szívéből kinált neki. Mert Liza jó volt és szelid. Nem ellenkezett soha, csak egybe nem engedett beleszólni: abba, amit ő háziasszonyi kötelességének érzett.

De itt nincs háztartása, nincs szabolesi vendégjárás, végre elvált meztlábos vezérkarától — most az övé. A hosszú hónapok alatt Napkoron alig látta Lizát. Liza főzött, káposztát savanyított,

a baromfi után járt vagy vendégeket fogadtak és vendégségbe mentek. Jósika pedig alig vette észre, hogy lassan komoly lett és szóttalan s csak akkor tud már felmelegedni, ha társaságban van. Most azonban eltűnt szótlansága. Mi helye volna csaldott komolyságának itt, ezen a drága Kolozsváron, szép felesége mellett, aki megint egyedül érte és neki van? Az övé? Csak az az emberé, amit meg tud hódítani, és a dolgok azáltal lesznek becsesek, ha küzdünk értük.

Jósikának felébredt egész hajdani hódító virtusa. A Liza nagy, kérdő szemébe nézett, amely úgy ragyogott rá, mint egy idegen világba tévedt csillag. Csak haza kell csalogatni ezt a szempárt és neki fog világítani, az ő egén fog fényleni.

A koesi végigdöcögött a Torda-utca rossz közevetén. Jósika a piarista gimnáziumra mutatott:

— Látod, Lizi, ide jártam iskolába. A Farkas-utcában van a református kollegium, a Magyar-utcában az unitárius. Csak vig lehet az a város, ahol ennyi diák van, ugy-e? Meglátod majd a diákokat. Az én időmben a katolikusokat kopóknak hívták, a reformátusokat sócéknak, az unitáriusokat meg berbécseknek. Vajjon most is úgy hívják őket? Itt laktam a konviktusban páter Gullal. Látod azt az ablakot az első emeleten? Az volt a szobám. Jaj de szépen énekeltem én akkor a coelesta liliomot! Mert akár hiszed, akár nem, csudásan szép hangom volt. Sajnos, tizennégyéves koromban úgy elvesztettem, mintha sohasem lett volna. Kár, mert nem bánám, ha most olyan gyönyörűen énekelhetnék neked egy szerelmi dall, mint ahogy a páter Gul kanárimadara fujta reggelenként.

A Liza szemét erre elfutotta a könny. Jósika közelebb hajolt hozzá: ezt még nem látta eddig. Aggódó, de örvendő gyengédséggel kérdezte:

— Mi baj, Lizi édes?

Liza elővette a zsebkendőjét és bánatosan szipogta :

— Jaj istenem, adnak-e azok enni a kanárimnak Napkoron ? És most kelnek ki az első kis csirkék is.

Napkor ! Ez a szó mint valami nagy felhő úgy jelent meg a kolozsvári égen.

— Haza ! — mondta Jósika a kocsisnak. Nem vigasztalta feleségét, mikor először sírt mellette és a mindig mosolygó Lizát pirosra sírt szemmel fogadta be az öreg családi ház.

Az olyan ember, mint Jósika, nem mond le könnyen a küzdelemről. A megérkezésbe vegyült keserőséget hamar elfelejtette.

Elfoglalta a kolozsvári élet, a sok viszontlátás, a színház, a bálók, a társaság és mivel Liza mindenüvé engedelmesen ment vele és mindenki megbámulta arcát, haját, termetét, lassan úgy nézett rá, mint boldog birtokos értékes kincsére.

— Milyen gyönyörű ! — mondta Zsuzsanna, valahányszor látta.

Boldog hetek voltak, de egy szép reggel, mikor Jósika hazajött a Biazini vivóterméből, ahol barátjaival szórakozott, Lizát sirva találta. Hiába vigasztalta, csókolgatta, dédelgette, Liza tovább zokogott és egyre csak azt ismételte makacs kitarással :

— Napkor . . . Napkor . . . Napkor !

Jósika megpróbálta megnyugtadni magát azzal, hogy ez majd elmulik, hogy természetes, ha eleinte hazavágyik, de a jókedvének vége lett. Hiába magyarázta magának, hogy az a Liza otthona, úgy, amint az övé Erdély — és végre ő is vágyott ide. Napkor fogalom volt számára, egy világot jelentett, mely elválasztotta őket egymástól.

Lassan felébredt az álomból, melyet házassága köré szőtt, hiába takarta el szemét, kezdte meglátni a valót. S ahogy fokként kiábrándult Lizából, úgy támadt fel ismét érdeklődése más nők

iránt. Egy este Rozália néniénél a kis szalon egy sarkában már hevesen udvarolt Kendeffy Micinek.

Samu is ott volt, bejött Ófenesről, ahol az apjával lakott. Samuról mindenki tudta, hogy szerelmes az egyik Kornis leányba és a két család már házassági terveket szőtt.

Samu alig szólt bátyjához, mióta megházasodott. Mikor Zsuzsanna neki is elmondta, hogy Liza gyönyörű és a véleményére várt, válasz nélkül hagyta, csak vállat vont és elkerülte a Monostorutcai házat.

Ezen az estén folyton figyelte Miklóst. Liza nem volt ott a társaságban és a bátyja sokat táncolt a szép Micivel, aki mindig boldogtalan házasságán méltázott, mint aki vigaszra vár és kész vigaszt nyújtani. Samu hallotta beszélgetésük egy-egy fozslányát :

— Én nem hiszem, hogy volna ember, aki apróra el tudná mondani, miért szerencsétlen — mondta Miklós, miközben a Mici vállát legyezte.
— Lassan nő az ár, sarjadjik fel a dudvas egyszerre csak arra ébredünk, hogy szeretnénk fel nem ébredni.

Samu egyre kedvetlenebb lett. Az ajtót támasztotta mogorván, mikor Rozália belépett a kis szobába. A Jósika-családban a férfiak mind magas emberek voltak, de a nők kicsik és kecsesek. Azért Rozáliának is lábujjhegyre kellett állnia, hogy közelről, halkán mondhasson valamit az öccsének. Rozália mindig víg volt és örökösen gyötörte a rendesen levert, komor Samut. Nem bírt szomorú arcokat látni. Nézete szerint a bölcs és fölényes ember számára nincs melankólia a világon. A járása is olyan volt, könnyű, tipegő, mintha csak a cipője orrával érintené a földet.

Szembeállt az öccsével, két kezével belekapaszkodott a vállába és felnevetett hozzá :

— Min busulsz megint ? — ingerkedett vele.
— Ágnes szeret, nekem elárulta. Miért nem udva-

rolsz neki? Meg is kérheted. — Aztán a divány felé kacsintott, ahol Miklós ült Micivel. — Látod, Miklós házasember és mégis jobban ért az ilyesmihez, mint te. Miklós, — mondta büszkén, — Miklós nagy betyár. Tanulhatnál tőle. Na gyere táncolni.

Samu levette a két kis kezét a válláról:

— Nem megyek, nincs kedvem, hagyj békén.

— Miért?

— Mert szomorú vagyok.

— Éppen azért élj vidáman.

— Ha csörgősipkával a fejünkön ugráljuk is végig, mint a bolondok, azért az élet csak szomorú marad.

— Nem hiszem, velem nem utáltatod meg olyan könnyen — és Rozália otthagya Samut, eltáncolt a másik szobába.

Samu éjfél után hazakisérte a bátyját. Hallgatva ballagtak a Közép-utcán végig, egészen a Minoriták templomáig. Ott Miklós hirtelen belekarolt az öccsébe és mintha más gondjába, örömébe akarna menekülni gondolatai elől, megkérdezte:

— Hát te mikor nősülsz meg?

— Soha! — jelentette ki határozottan Samu.

— Miért? Olyan rossz véleményed van a házasságról?

Az utca sötét volt, Samu nem láthatta a bátyja arcát, ha látta volna, hogy milyen szomorú, talán nem mondta volna annyi kegyetlenséggel:

— Neked mindenesetre elég magasztos fogalmid voltak róla. De, amint látom, az sem segít. S ha már te sem vagy boldog!...

Miklós kihuzta kezét az öccse karjából és most először vallotta be hangos szóval nagy csalódását:

— Ami az egyiknek nem sikerült, az még a másiknak sikerülhet.

Mindketten elmerültek gondolataikba és a város nem zavarta őket. Mélységes sötétség és csend

volt körülöttük. A szép kis gótikus templom mint nehéz tömeg ülte meg a Fő-tér közepét. Nem csoda, ha az, aki az utcán járt, sulyosabbnak érezte sorsát a csillagtalán téli éjszakában. A Monostor-utca sarkánál megállt Samu :

— Hidd el nekem, — szólalt meg komolyan, — az élet csupa tisztázatlan érzelmekből és komplikált félhelyzetekből áll. Kristálytisztá, világos, egyszerű — csak a halál.

Miklós nem látta öccsét, hangja messziről jött és amit mondott, arra sötéten nehezedett az éjszaka. Nem tudta, mit feleljen neki, de Samu nem is várt választ. A bátyja keze után nyúlt és megszorította hosszan, melegen :

— Isten veled, Miklós ! — szinte ünnepélyesen hangzott. Vagy ezt is csak az éjszaka okozta ? — Én Kornishoz megyek. Férfitársaság van nála és fontos elintézni való vár ott rám. Szervusz ! — Kicsit várt, még fogta a bátyja kezét, aztán hirtelen elengedte és vidáman mondta :

— Ugy-e, megjósoltam Bécsben, hogy te is fogsz még bolondot tenni életedben ?

Miklós felelni akart, de Samu már nem volt mellette.

Ezek voltak az utolsó szavak, melyeket hallott tőle. Másnap holtan hozták haza egy párbaj után, amelyet erőszakosan idézett fel még azon az éjszakán, valami semmiségért. A tanuk azt beszélték, hogy ellenfele először nem is akart löni, de Samu mellére tette pisztolyát és úgy parancsolta : „Lőjj rögtön ! Vagy véged van !“ Erre a tiszt pisztolya elsült és Samu holtan esett össze.

Samu meg akart halni. Nem hagyott egy sor írást, egy szó üzenetet sem. Csak nehéz gyászt és szomorúságot. Miklós tudta jól, hogy Samu végleges elkeseredéséhez az ő csalódása is hozzájárult, mert számára mindig ő jelentette a boldogságot és a szerencsét.

Samu halála a gyász nyugalmába mentette

házasságát. A társaságoknak, udvarlásoknak vége lett és az önvád, mellyel megtért Lizához, bátorságot adott neki újabb küzdésre. Ha visszanézett a kolozsvári télre, belátta, hogy az sem volt élet. Végre csakugyan munkás, egyszerű, nyugodt napokat kell teremtenie, amelyekből még talán megszülethetik az egyetértő boldogság. Amitotta magát, pedig azon a hajnalon, mikor a Samu holttestét hazahozták, nem költötte fel alvó feleségét. Egyedül akart maradni kétségbeesésében, egyedül a testvéreivel.

Tavaszkor elhatározta, hogy átveszi végre a csetelki uradalmat, amelyet nászajándékkul kaptak az öreg Jósikától. Mikor egy májusi napon becsomagoltak, hogy odautazzanak, Liza összekulcsolta kezét és könnyes szemmel könyörgött :

— Miklós, menjünk inkább haza Napkorra.

A Samu halála óta először mondta ki ezt a szót. Megadó szelidséggel unatkozott a gyászoló család mellett. Nehéz megpróbáltatás volt számára, mert neki nem jelentett mentséget az olvasás és nem szerette az asszonyok időülő esendes kézimunkáit sem. Miklós, aki azt hitte, hogy szótlansága az ő bánatának testvére, most megtudta, hogy honvágy volt, amely elvitte Lizát mellőle, s az csak az első alkalomra várt, hogy követelődzve kérje a maga orvosságát.

— Csetelkére megyünk haza, az lesz az otthonunk — mondta Miklós ridegen, de aztán mindjárt meghatódott, amint a felesége szép, kérő szemébe nézett : — Hát nem szeretsz te engem, Liza ?

Liza szeme még nagyobb lett a csudálkozástól :

— Hogyne ! — mondta meggyőződéssel. — Hiszen a feleséged vagyok.

Jósika leküzdötte a hidegséget, amely az asszonyból áradt. Megfogta puha kezét, úgy kérte :

— Akkor gyere velem Csetelkére !

— Igenis, — suttogta Liza megadással, ahogy

a cselédek engedelmeskednek a gazda parancsának. Nem vásárolt be még konyhaedényeket sem, csak hagyta, hogy vigyék magukkal, mint egy alvajárót.

Zsuzsanna is elkísérte őket, hadd segítsen Lizának, amíg megszületik a kis ócska házban az ott-honuk. Mert Csetelkén még nem volt kastély, csak egy apró falusi kuria. Csetelke kis mezőségi falu volt, szegényes oláh viskókkal. De a birtok maga gyönyörű, jó földje, jó bora, erdeje! Aztán május van, minden virágzik, teremni készül és Jósika örült, hogy ő maga fogja megépíteni a tűzhelyét.

— Milyen szép, — mondta Zsuzsanna, mikor megérkeztek. — És ez mind a tied, Lizi. Én soha sem jártam itt, de most sokszor fogok ide jönni hozzátok, haza. — Megölelte Lizát, és gyengéd pillantásával, amely úgy emlékeztetett a Miklóséra, megsimogatta a sógornője durcás arcát.

— Napkor szebb! — sóhajtott Liza, aztán többet egyet sem szólt.

Jósika a tisztartóval tárgyalt, átvette a birtokot, a kasszát, egész tevékenysége felébredt. Úgy érezte, hogy mindazt, amit tanult, amit látott, egész Európát el kell hoznia a Mezősége. Itt van egy darab föld, amely az övé, amelyen műveltséget teremthet . . . jövőt vehet el, amelyen építhet, ahol dolgozhatik reggeltől estig. Ruganyosan, fiatalon, vidáman ment Lizi és Zsuzsanna felé, akik a ház előtt jártak fel és alá.

— A legszebb terveim vannak — mondta boldogan. — Gyertek csak! — Karonfogta mindkettőjüket és elindult velük lefelé a dombon, amelyre a ház épült. A domb alatt egy nagyobbacska mezőségi tó volt. A tavat középen széles, ódon gát szakította ketté. A gátra kis malom volt építve, úgy, hogy a kerekekre omló víz egyik tóból a másikba zuhatagot alkotott. Jósika a gátra vezette a két nőt, aztán megállt és a házra mutatott:

— Először is egy másik lakást kell építenem. — magyarázta. — Nem nagy, nehéz kastélyt, ha-

em szép, vidám, szellős faházat, amelyeneket Ti-
olban láttam. A palotánk már a nyáron elkészül-
net és olyat nem látott eddig Erdély.

Átölelte Lizát és most a tavat környékező dom-
bok felé mutatott :

— Látod a kis erdőt, Lizi? Az persze meg-
marad, de a másik dombot beültetjük gyümölcs-
fákkal. Milyen gyümölcsösöket láttam én Francia-
országban! A ház elé kis fenyvest ültetünk, apám
kékbükki havasáról akár szekérszámra hozatha-
tunk csemetéket. A falut is rendezni fogom, azt
akarom, hogy nálam is gazdagok és önérzetesek
legyenek a parasztok, amilyenek Németországban!
Kineveljük a bocskoros oláh népséget. Három év
mulva paradicsom lesz Csetelke! Mit szólsz hozzá,
Lizi?

Liza egykedvűen hallgatta végig a férjét, mint
rendesen, aztán semmivel sem törődő, ostoba ma-
kaességával jelentette ki :

— Minek kinlódjunk, mikor Napkoron min-
den készen van.

— Ugyan, Lizi, — mondta Jósika, aki most
már az életét védte, — nem olyan lesz ez, mint
Napkor, sokkal szebb. Aztán ez a miénk, csak a
miénk. Ne gondold, hogy egyedül leszünk, van itt
is szomszédság, műveltebb, finomabb, mint Sza-
bolesban. Télen Kolozsvárra megyünk. Lizi, te hoz-
zám jöttél feleségül és nekem itt az otthonom. Lá-
tod a malmot, amint a két tó közt dolgozik, te vagy
a tó egyik része, én a másik, de egynek kell lenni
a szivünknek, a lelkünknek és egy főből kell fa-
kadni gondolatainknak, úgy, amint egy malom áll
a két víz felett. Érted, Lizi? Most fogunk mi csak
igazán együtt élni kezdeni, te meg én.

— De mért nem élhetünk Napkoron? —
megint csak ez a kérdés volt a Liza válasza és sírva
szaladt el a ház felé.

Zsuzsanna megfogta a Miklós kezét, aki szo-
moruan és csüggedten nézett a felesége után :

— Nézd, — kezdte vigasztalni, — az csak természetes, hogy hazavágyik, majd megszokja nálunk. Időnként el kell menned vele persze Napkorra is.

— Természetes, nem is arról van szó, Zsuzsa — felelte Jósika. — Én nem érzem jól magam Napkoron, de élnék ott is szívesen, ha ott Liza az enyém volna, de nem enyém itt sem, ott sem. Napkor fogalom, amely elválaszt bennünket, mert nem a hely kell Lizának, az ottani élet kell neki. Tőlünk fél, mint egy vad leány az európaiaktól. Ő tudja jól, hogy nálam nem szaladgálhatnak mezitlábos szolgálók, akik vele együtt mozgásban vannak reggeltől estig. Az én házam úrnője nem főzhetne felgyürközve a konyhában, ha vendégeim vannak. Ő pedig nem tud és nem akar tudni mást. Ugyan miről is beszélgetne ő a vendégekkel?

— Ne túlozz, Miklós, — mondta Zsuzsanna, — Liza jó, szelid, kedves és olyan szép.

— Igaz! Mindez igaz, éppen ezért nem tudok rossz lenni hozzá. De mégis Samunak volt igaza, hogy nagy bolondot tettem. Ez volt az utolsó, amit mondott nekem — a halálával pecsételte meg.

Zsuzsanna átölelte a bátyját és sírva kiáltotta:

— Miklós, de hiszen akkor . . .

— Itt nincs akkor, — vágott szavába Jósika, — Lizát feleségül vettem és Liza a feleségem akar lenni. Majd csak lesz valahogy. — Aztán megsimogatta a síró Zsuzsanna arcát: — Éridj, Zsuzsa, vigasztald meg szegénykét.

Három napig voltak Csetelkén. Liza hallgatóan ült a szoba sarkában, a bőröndjein, nem érdeklődött semmi iránt és ha szóltak hozzá, sírva fakadt. A negyedik nap reggelén Jósika nem bírta tovább és egyszer csak kitört belőle a lemondás:

— Pakkolj, Liza, visszamegyünk Napkorra.

— Köszönöm! — mondta Liza szeliden mosolyogva.

Az öreg Jósika nagyon megharagudott a menyére, hogy ilyen röviden visszautasítja ajándékát. Miklós kénytelen volt a felesége pártját fogni és összekülönbözött ő is az öreg úrral.

— Na most aztán igazán egyedül vagyok! — gondolta, mikor Napkoron viszontlátta a szobáját. A konyhából felcsengett a Liza hangja, amint szaporán, boldogan rendelkezett. A tornácon pedig az öreg Kállay dudolta vidáman:

Hej, haj, Bagamér,
Majd eljárom magamér!

— Egyedül vagyok és egyedül maradok. Most már nem lehet terveket szőni a jövőről, most már kész a sorsom és bele kell törődnöm. „Kristálytisza, világos, egyszerű csak a halál“ — mondta Samu. De vajjon érdemes volna-e élni az életet, ha nem lenne tele kérdéssel, rejtéllyel, csalódással? Én csalódtam! De hát ha csalódásnak lennie kell, nem mindegy-e a nagy mindenségben, hogy enyém a bánat vagy másé? Az élet nem veszi el az értékét, azért, mert én szomorú vagyok. Ha csalódtam, akkor tudom mi az csalódni, ha harcoltam, tudom mi a harc, ha gyászoltam, tudom mi a gyász, minden tapasztalat gazdagabbá tesz és képessé arra, hogy megértsem a világot. Csak ki kell emelkednem magamból és úgy olvasnom a lelkemből, mint valami idegen könyvből. Liza nem olyan, amilyennek én szeretném, és igazam van. De én sem vagyok olyan, amilyen Lizának megfelelné és bizonyosan neki s igaza van. A világon pedig sok-sok millió Liza és Miklós van. Gazdagabb lettem egy tapasztalattal és szegényebb az álommal, melyet a házasságról szőttem.

— Mennyi mindent kezdtem el és hagytam újra abba! De kezdtem-e igazán el valamit? Csak hagytam, hogy csináljon velem az élet, amit akar

és amit éppen kínált, annak átadtam magam egészen. Megérdemlem a sorsomat!

— Samu elhasználta magát, Samu belevetette magát az életbe, mielőtt megtalálta volna önmagát. Minden energiájával és minden idegével nyütte a testét, a lelkét, csak a büszkesége maradt, amely aztán megölte.

— Mácsi, teríts vacsorához. Hozzatok bort a pincéből. Apám, Ibrányiék is itt lesznek estére?

Milyen vidáman csengett Liza hangja!

— Most boldog — gondolta Jósika. — Boldogabb, mint én, mert ő valamiben él és a mezitlábosok, a főzőedények, a kis csirkék között emelt fővel jár, mint birodalmában a korlátlan uralkodó.

— Hol az én birodalmam? Egyszer azt hittem, hogy a katonaság, aztán azt képzeltem, ez a házaság, Csetelke újraépítése, muló kalandok, a haza jövője... Most lesz megint valami más! Mert lesz! Nem hagyom magam! Nem hagyom magam? — Elszomorodott megint nagyon. Alkalmazkodom majd úgy, mint eddig!

— Mindenbe beleidomulok, mint a tészta a formába, ezt is Samu mondta egyszer. Minden emberhez hozzáidomulok öntudatlanul, lelkesedem ma ezért, holnap másért. De akartam-e egyszer is igazán, voltam már én, én meggyőződéssel, kitarással, szent elhatározással?

Elgondolkozott a multon, a katonakorán, a háborukon. Visszavágyott oda? Nem! Visszavágyott Bécsbe? Nem! Hol van egy nyugvópont, hol a nap, melyben otthon volt, melynek örömét megérti ma is? Behunyta szemét, arcok jelentek meg előtte, nők, akiket szeretett, képek, egy-egy társaság, tánctermekek, parkok, városok! Aztán lassan kivált az egészből egyre éleledőn, egyre világosabban a Lothringer sörház törzsasztala. Érdekes! Jósikának nevetnie kellett, úgy érezte, hogy ott aztán igazán legkevésbé volt otthon. Vagy talán mégis? Nem sikerült darabjának sok, sok betűjét látta

gyyszerre és mint egy megszakadt szerelem, örökre lő gyönyöre, úgy lepte el a boldogsága annak a vasas órának, mikor azt mondta a drámájára :
Ész !

Egyetlen igazi boldogsága és egyetlen végleges kiábrándulása ahhoz a munkához fűződött.
„Rossz ! Nem írok többé !“

— De hiszen nem írok többé ! — gondolta el most is keserőség nélkül, vidám lemondással és menteni igyekezett képzeletét a Raimund szomorú, vörös fejének víziójától. Nem írok, nem gondolkodom, nem kinezom magam. Élek !

— Miklós ! — hívta a felesége.

— Szervusz, barátom ! — lenn a tornácon az öreg Kállay csókolódzott már, Jósika a nyitott ablakhoz ment. — A vőm uram a szobájában morfondiroz, — hallotta az apósát dohogni. — Vagy talán szépíti magát, a körmét fényesíti. Kényes úr, finom úr, kamarás. Büszkék lehetünk rá ! Mi, Liza ? De ha nem jön, az sem baj.

Nem kell nekünk egy vagy két sor !

Maga jöjjön az assessor !

— Dehogy nem jön az uram ! — Nevetett Liza, aztán újra szólt : — Miklós ! . . . Miklós !

— Megyek már ! — kiáltotta Jósika és kiugrott az ablakon, a káposzták közé.

— Miklós ! — sikitotta Liza.

Jósika egy másik ugrással a felesége mellett volt a tornácon, átkapta derekát, megforgatta maga körül és megsókolta. — Így ni, — mondta vidáman és maga sem tudta, milyen keserű a vidámsága. — Most meg ne sikongass, hanem menj főzni, mert éhesek vagyunk.

A Liza szemében ragyogó lett a bámulat, boldog alázattal nézett a férje szemébe :

— A vacsora kész, édes uram, — jelentette szeliden. Biztató gyöngédséggel mosolygott rá és

megkönnyebbült sóhajban kérdezte : — Ugy-e, milyen jó Napkoron ?

— Éljen Napkor ! — kiáltotta Jósika.

A férfiak vállukra kapták, Kállay Margit lelépte kebléről a piros rózsát és feléje dobta.

— Elfogadom a kihívást ! — mondta Jósika és megcsókolta a rózsát.

— Erre iszunk ! — ordították az urak.

Jósika Lizára nézett, de nyomát se látta rajta féltékenységnek. Liza örült, előre szaladt az ebédlőbe, rózsaszín szoknyája röpdösött körülötte, diadallal hozta a vacsorát. Soha ilyen boldog nem volt, az ura mulatott a szabolesiakkal, az ura végre becsipett Napkoron !

XI.

— Hajts ! — mondta Jósika a kocsisnak. — Aztán, hogy csak nem haladtak gyorsabban, felállt a kocsiban, megrázta a kocsis vállát és úgy ismételte : — Hajts, ha mondom !

— Nem bírják a lovak ! Koldussá teszem őket ! — dörögött a kocsis.

— Mi közöd hozzá ! Ha beledöglenek, se bánom, estére Nagykállóban akarok lenni ! — adta ki a parancsot Jósika.

— Hiába no, — szólalt meg mosolyogva Kállay Ágoston, a Liza unokabátyja, aki Jósika mellett ült a kocsiban, — négy ilyen szegsárga mén, a legszébb fogat Szabolesban, sem kár egy szép asszony szeszélyéért. Sohasem okosodol te meg, Miklós !

— Nem ! — mondta Jósika. Csakugyan asszonytól jött és Nagykállóba ment Kállay Miklós alispánhoz vacsorára, mulatni, új asszonyt találni, szeretni, keservesen, éhesen csókolni, leányt boldogítani.

Hány hosszú év óta folyik ez már így ? Nem egyformán, mindig vadabbul, mindig szenvedélyesebben, — de elégedetlenül, vergődve.

Jósika megváltozott. Eltűnt arcáról a rajongó
 fonás, a bajusza sűrű lett, a vonásai férfiasan ki-
 leződtek, a szája körül elszánt lett a vad mohóság,
 amely fiatal korában csak vágy volt még. Férfi lett,
 szenvedő, erőszakos, szép férfi.

Mióta az apját eltemették Szurdukon, azon a
 félig kopár sziklatetőn, ahol Rákóczi Ferenc költötte
 el utolsó ebédjét magyar földön, Jósika nagy ur
 lett, gazdag ember. Övé volt Branyicska, övé Szur-
 duk. Válogathatott a birtokok között. Ő azonban
 Napkoron maradt, gyilkos lemondással. Napkoron,
 ahol Liza boldogan mosolyogva hizott, ahol már a
 harmadik gyermekét várta, egyforma kezes mosoly-
 lyal.

Asszony volt, jó, szelid, engedelmes, nem érde-
 kelte semmi a világon, csak éppen az asszonyvolta.
 Nem szerette Jósikát, de hű volt hozzá. Nem adta
 oda senkinek még egy pillantását sem. Sohasem
 kérdezte, hova megy a férje, mit csinál? Hiába
 hívta ki Jósika a féltékenységet, nem féltett ő sem-
 mit, csak a csacsiságát, de azt aztán őrizte, jobban
 mint a szépségét és fiatalságát. Azok lassan eltűn-
 tek, mint sötét, nagy szeme a kövéredő, piros arc-
 cában, amelyen egyre jobban kiterjesztette korlát-
 lan birodalmát makacs ostobasága.

Jósika már rég nem nevelte, lemondott róla és
 vele önmagáról is. Az első években még harcolt,
 még megpróbálta felrázni egyre mélyebb, álmatlan
 álomba merülő boldogságát. Foglalkozást keresett
 Napkoron, hogy legalább némiképen izléséhez ido-
 mitsa azt az elátkozott helyet. Kiépíttette a ház eme-
 letét, egy Olaszországból odatévedt építőmesterrel,
 kifestette a szobákat. Az udvart felásatta, gyeper-
 vetett a káposztás helyére és virágokat ültetett a ház
 elé. Be sokat morgott az öreg Kállay. Jósika nem
 törődött vele. Nyolc szobája volt az emeleten és egy
 nagy kandallós ebédlője. Boldogan utazott el Ko-
 lozsvárra, bútort akart hozni, képeket, családi
 ezüstöt. Mikor visszaérkezett Napkorra a nagy

megkönnyebbült sóhajban kérdezte : — Ugy-e, milyen jó Napkoron ?

— Éljen Napkor ! — kiáltotta Jósika.

A férfiak vállukra kapták, Kállay Margit lelépte kebléről a piros rózsát és feléje dobta.

— Elfogadom a kihívást ! — mondta Jósika és megsókolta a rózsát.

— Erre iszunk ! — ordították az urak.

Jósika Lizára nézett, de nyomát se látta rajta féltékenységnek. Liza örült, előre szaladt az ebédlőbe, rózsaszín szoknyája röpdösött körülötte. diadallal hozta a vacsorát. Soha ilyen boldog nem volt, az ura mulatott a szabolesiakkal, az ura végre becsipett Napkoron !

XI.

— Hajts ! — mondta Jósika a kocsisnak. — Aztán, hogy csak nem haladtak gyorsabban, felállt a kocsiban, megrázta a kocsis vállát és úgy ismételte : — Hajts, ha mondom !

— Nem birják a lovak ! Koldussá teszem őket ! — dörmögött a kocsis.

— Mi közöd hozzá ! Ha beledöglenek, se bánom, estére Nagykállóban akarok lenni ! — adta ki a parancsot Jósika.

— Hiába no, — szólalt meg mosolyogva Kállay Ágoston, a Liza unokabátyja, aki Jósika mellett ült a kocsiban, — négy ilyen szegsárga mén, a legszébb fogat Szabolesban, sem kár egy szép asszony szeszélyéért. Sohasem okosodol te meg, Miklós !

— Nem ! — mondta Jósika. Csakugyan asszonytól jött és Nagykállóba ment Kállay Miklós alispánhoz vacsorára, mulatni, új asszonyt találni, szeretni, keservesen, éhesen csókolni, leányt boldogítani.

Hány hosszú év óta folyik ez már így ? Nem egyformán, mindig vadabbul, mindig szenvedélyesebben, — de elégedetlenül, vergődve.

Jósika megváltozott. Eltűnt arcáról a rajongó
 fonás, a bajusza sűrű lett, a vonásai férfiasan ki-
 leződtek, a szája körül elszánt lett a vad mohóság,
 amely fiatal korában csak vágy volt még. Férfi lett,
 szenvedő, erőszakos, szép férfi.

Mióta az apját eltemették Szurdukon, azon a
 félig kopár sziklatetőn, ahol Rákóczi Ferenc költötte
 el utolsó ebédjét magyar földön, Jósika nagy ur
 lett, gazdag ember. Övé volt Branyicska, övé Szur-
 duk. Válogathatott a birtokok között. Ő azonban
 Napkoron maradt, gyilkos lemondással. Napkoron,
 ahol Liza boldogan mosolyogva hizott, ahol már a
 harmadik gyermekét várta, egyformá kezes mosoly-
 lyal.

Asszony volt, jó, szelid, engedelmes, nem érde-
 kelte semmi a világon, csak éppen az asszonyvolta.
 Nem szerette Jósikát, de hű volt hozzá. Nem adta
 oda senkinek még egy pillantását sem. Sohasem
 kérdezte, hova megy a férje, mit csinál? Hiába
 hívta ki Jósika a féltékenységét, nem féltett ő sem-
 mit, csak a csacsiságát, de azt aztán őrizte, jobban
 mint a szépségét és fiatalságát. Azok lassan eltűn-
 tek, mint sötét, nagy szeme a kövéredő, piros ar-
 cában, amelyen egyre jobban kiterjesztette korlát-
 lan birodalmát makacs ostobasága.

Jósika már rég nem nevelte, lemondott róla és
 vele önmagáról is. Az első években még harcolt,
 még megpróbálta felrázni egyre mélyebb, álmatlan
 álmomba merülő holdogságát. Foglalkozást keresett
 Napkoron, hogy legalább némiképen izléséhez ido-
 mitsa azt az elátkozott helyet. Kiépíttette a ház eme-
 letét, egy Olaszországból odatévedt építőmesterrel,
 kifestette a szobákat. Az udvart felásalta, gyepet
 vetett a káposztás helyére és virágokat ültetett a ház
 elé. Be sokat morgott az öreg Kállay. Jósika nem
 törődött vele. Nyolc szobája volt az emeleten és egy
 nagy kandallós ebédlője. Boldogan utazott el Ko-
 lozsvárra, bútort akart hozni, képeket, családi
 ezüstöt. Mikor visszaérkezett Napkorra a nagy

ládákkal, már talált butort az otthonában : nyolcbl
ágyat, minden szobában egyet.

Liza büszkén ujságolta :

— Látod, milyen jó, hogy rendben az emelet.
Most ha husz vendégünk is van, mind elférnek. De
nehéz volt ám felcipelni ide az ágyakat. Az ebédlő-
ben a kandalló mellé állítottam. Hogy fog örülni,
aki télen itt alszik. De mi bajod ? Inkább a másik
falhoz tegyük ?

Jósika kétségbeesetten nézett a kandallójára,
az új tapétára, a nagy kristály csillárra és szép sza-
kácsné feleségére :

— Liza, hát nem látod, hát nem tudod, hogy
nem illik ide az ágy ? — Magyarázott és könyörgött
egyben. — Ebédlő ez, Liza ! Ebédlő !

— Persze, hogy ebédlő, — helyeselte Liza. —
De hát mit árt neked az az ágy ? — Van még hely
elég. Olyan unalmas mindig hurcolkodni, ha ven-
dég jó. Az magyaros és barátságos, ha kész a vetett
ágy. Különben is én azt akarom, hogy a vendégem
a legszebb szobában aludjék. Te azt nem érted,
Napkoron így szokás.

— Liza, — mondta Jósika, — tudod te azt,
hogy a simogatás nem hagy nyomot, de ha az em-
bert bántják, az megannyi apró seb, soká vérzik és
a heg örökre megmarad. Én szó nélkül tűröm a
szúrásokat. Neked kellene észrevenned, hogy ne-
kem mi fáj.

— Nem értem ! — mondta Liza. — De, ugy-e,
az ágy ittmaradhat ?

Jósika pedig nem csomagolta ki a ládáit. A
nyolc ágy mindenike koporsó volt, amelyekben
halva feküdt a házassága.

Most már csak azon igyekezett, hogy megölje
Jósika Miklóst is, hogy ne tudjon és ne érezzen
semmit többé. Miért is, minek is ? Ha egyedül ma-
radt, mint kellemetlen, kolduló vendég jelentkezett
saját magánál és azért elkerülte az egyedüllétet.

Társaságból társaságba járt, asszonytól assz-

szonyhoz ment, rekedtre ordította magát a megyegyűléseken és reggelig táncolt a debreceni bálokon.

— Úgy élek, mint ahogy egy magyar mágnáshoz illik, — magyarázta magának, ha titkos érzése meg akarta állítani útjában. — Csak még különül, mint a többiek, mert jobban győzöm, mert én fenékiig ürítem a poharat, amelyből ők csak kóstolhatnak. Nem tudtam meghódítani őket, átpártoltam hát hozzájuk, de csak királynak!

A négy sárga meg repült a poros uton, a juniusi alföldi melegben. Már érett a gabona, sárgálott a mező a nap aranyában, de a kukoricaföldek zölden, szomjasan várták az esőt. Vízét akart az egyik, meleget a másik. Ha a természetben sincs egyezés, ugyan miért lenne az emberek között?

— Boldog ember vagy te, Miklós, — szólalt meg Kállay.

Jósika éppen tépelődésbe készült elmerülni, de az őszinte elismerés visszarántotta saját felszínére:

— Ki-ki saját szerencséjének kovácsa! — mondta önérzetesen.

— Akkor te jó kovács vagy, — nevetett Kállay — addig ütöd az asszonyt, míg meleg a szive.

— Mindeniknek meleg! — jegyezte meg Jósika.

Kállay tovább elmélkedett:

— Talán igazad van, hogy kalandokat kovácsolsz! Hiába, az egész élet csak sport: van, aki lovagolni szeret, a másik vivni, a harmadik vadászni, csak az utolsó sport egyforma mindenkinél, a salto mortale a másvilágra. De ezt csak közbevetve mondom. Arra akartam kilyukadni, hogy a te sportod az udvarlás. Én szeretek sakkozni, te szereted a nőket elbolondítani, aztán kész!

— Ohó! — mondta Jósika nevetve — én nem bolondítom, ők bolondulnak.

— Csak ne védekezzél! Ne gondold, hogy elítéllek, bár én is tehetném, de kicsi vagyok hozzá,

kövér is, meg még más baj is volna. Nincs annál férfiasabb szórakozás.

Jósika jóleső fölénnyel nézett végig vastag barátján :

— Szóval a te szemedben legférfiasabb dolog a szoknyavadászás ? — kérdezte ingerkedve.

— Világos, barátom, már csak azért is, mert ehhez elkerülhetetlen, hogy az ember férfi legyen és minél inkább férfi, annál több a szerencséje, meg az öröme. Egy szép, tüzes menyecskét többre becsülsz te is négy lónál, azt bebizonyítottad az imént. Vagy nemcsak *egy* menyecskéről van szó ?

— Nem szoktam ezekről a dolgokról beszélni, — mondta Jósika.

— Éppen azért tudom, hogy igaz ! — feielte bölcsen Kállay, aztán a pillanatnyi férfiirigysége után, kövér, nyugodt szuszogással aludt el a kocsisarkában.

Jósika egyedül maradt a nagy, végtelen, alföldi alkonyattal. A lovak lépésben mentek, de ő nem vette észre, mert máshol járt. Egyszerre eszébe jutott, hogy jó lenne gyalog bandukolni és gondolatban a francia határt járta, fiatalon. Vajjon, ha most megint úgy robotolna a hőségben, újra úgy kigyalogolna az életéből, önmagából, mint akkor ? Ugyan hova vezethetne még az út ? Samu ! Mit szólna, Samu, ha most látná ?

Kállayra nézett, akinek feje a mellére esett és keservesen felhorkant álmában. Visszahelyezte lógó fejét az ülés támlájára, abban a reményben, hogy felébred, de barátja nyugodtan szuszogott tovább, még csámcsogott is az alvás gyönyörében.

Hiába, öregszünk ! — gondolta Jósika keserűen. — Ez a pajtás már nem Bethlen János, nem Vécsey . . . Vécsey ! Próbálta világosan látni őt. Akik fiatalon halmak meg, azok örök időnkig olyanok maradnak az emlékezetben. Milyen jó volna látni kedves, sápadt arcát, hallani gyámoltalan, okos szavát, érezni bámuló ragaszkodását — csak

egy pillanatra is. Mellette menni a mai juniusban. annak a régi juniusnak a hitével! És Jósika már is ment vele a francia erdőn át Chatenoi felé. A nap lement, sötét lett, a tanyákat nem láthatta, amelyek mellett elhaladtak, csak a furulyaszó jutott el hozzá innen-onnan. Nagykállóból már odahallszott az esteli harangszó. A hold is felkelt és előntötte ezüst ragyogásával a tájat, úgy, mint akkor régen Chatenoiban. Csakhogy ott megbotlottombokban a fénye, melyek mögött ismeretlen tájakat ígért a képzelet, ráült erdők sötétjére, melynek fái alatt titkok aludtak.

Itt szabad volt az út, megvilágíthatta az egész kilátást, az egész, nagy, magyar pusztát. Nincs már kérdés és nincsenek titkok! Bethlen megházasodott, meghizott, szép haja lassan kihull. Vécsey meghalt! Samu sincs már és Jenny... A kis Jenyből vajjon mi lett? És én belőlem, vajjon én belőlem mi lesz?? Hirtelen átugrott a bakra, kivette a gyeplőt a kocsis kezéből, a négy sárga közé vágott, hogy csak a törött ostornyél maradt kezében. Messze dobta magától s úgy hajtott be Nagykállóba, az alispán háza elé.

Kállay Guszti még mindig aludt. Jósika leszállt a kocsiról. A ház előtt, a kis kertecskében, ahol néhány poros akácfa szomorkodott, megállt egy pillanatra, de aztán egyet pattintott az ujjával és bement az ebédlőbe.

Nagy szoba, hatalmas asztal, a fal mellett ágy, a ritkán sikált puhafa pallón kutya lábnyomok, köpőláda a sarokban, pipatórium, éppen úgy, mint Napkoron.

A társaság már együtt volt, vagy harminc férfi, asszony, leány a nagy asztal körül. Jósika ismert mindenkit, legalább azt hitte. Nem kellett külön köszönetni és a zsibaj elnyelte, amint belépett.

Kállay Miklós nagy úr volt, bécsi zenekart tartott és hozzá vagy hat rettenetesen nyámogó énekesnőt. Kállay Leó előttük állt egy széken, a lábá-

val rugta a taktust és mindenáron meg akarta tanítani nekik kedvenc nótáját :

Hej, haj, Bagamér.
Majd eljáróm magamér !

Jósika odament az apósához, átnyalábolta, letette a földre, felállt a székre és teli torokból kiáltotta :

— Kinn még van valaki !

— Ki ?

— Hol ?

— Guszti, kinn alszik a kocsiban ! — mondta Jósika. — Hozzuk be !

— Hozzuk be ! — kiáltották a többiek és felugráltak az asztal mellől. — A zene is jön !

Mind kivonultak, még a visongó szolgálók és a két megyehusár is. Jósika is menni készült, de az ajtóban megfordult, hogy lássa, maradt-e még valaki a szobában ?

Csak hárman voltak : Niczky László, háttal hozzá, az asztal mellett, egy kis tizenötéves parasztfiu, aki az öreg úr széke előtt állt és a hátsó kert felé vezető üvegajtóban egy magas, fehér leány. Ki az ? Jósika még nem látta soha. Most sem látta az arcát, csak sötétszőke magasra tűzött haját, finom, könnyü ruháját, amely egy lépéssel már előbb járt, mint a szabolcsi divat. Nem tudta levenni róla szemét. Hogy egy női konty és egy fehér ruha mennyi emléket felidézhet, mennyi üdvözetet hozhat egy már majdnem feledett, szebb, finomabb világból !

Az öreg Niczky megfordult és megcsipve a kis, mamlasz parasztkölyök arcát, negédesen mondta :

— Eszem a szádat, édes lelkem, Andriskám ! adj egy pohár vizet.

Jósikának a vér az arcába szökött, tanácstalanul állt az ajtóban, szeme az öreg úr és a fiatal leány közötti távolságot méregette. Be messze is

lehetnek egymástól ezek ketten! És mégis vajjon hallotta? Vajjon tudja? Vajjon érti mindezt az a távoli ruha, az a finom, sima haj? — Menjen innen, meneküljön, — szerette volna feléje kiáltani és aztán egyszerre undor fogta el önmaga ellen, akinek már kergetnie kell közelségéből azt, aki fehér, azt, aki tiszta.

Az öreg Niczky, amint megfordult, meglátta Jósikát és szemével a kis Andris felé kaecintva, németül kérdezte:

— Mondja csak, Jósika báró, látott valaha életében ennél szebb fiut és szellemesebb arcot?

— Valóban egyetlen a maga nemében — felelte Jósika. Gúnyosan akarta mondani, de mire kimondta, szomoruan hangzott. Nagyon szégyelte magát, hogy ilyesmiről kell beszélnie a fehér ismeretlen háta mögött.

Künn a ház előtt örült lett a zsbaj, a zene szólt, az ajtót felrántották, a két megyei huszár hozta a kapálódzó Gusztit. Egy fiatalember borosüveget tartott föléje és igyekezett beleönteni az italt a szájába.

Jósika háttal állt hozzájuk és az idegen leányt nézte, aki lassan megfordult. Halvány, finomcsontu, keskeny arca volt, amelybe egy pillanatra élénk pir szökött, amint észrevette, hogy Jósika különválva a társaságtól őt nézi. Aztán összeszorította az ajkát, vállat vont és lement a kertbe.

— Ki ez a leány? — kérdezte Jósika az apósát.

— Melyik? — csudálkozott Kállay Leó.

— Melyik, hát az az idegen, fehérruhás.

— Vagy úgy! Várj csak! Nem jut eszembe a neve. Báró, báró... Julia... azt tudom. Ibrányiék vendége. Julia, Julesa, Juliska. Szép jány, eszem a száját, csak sápkóros egy kicsit, de... — Kállay nem folytatta, az asztal felé nézett és ordítani kezdte: Meghalt, meghalt, kimult!...

Gusztit a többiek az asztal közepére fektették, odakötözték és szépen felravatalozták. Letakarták

egy abrosszal, gyertyákat raktak a fejéhez és az egyik, már meglehetősen részeg, bécsi énekesnőt, fekete fátyolba burkolva, melléje térdeltették, mint özvegyét. Egy kis forró viasz a Guszti orrára csöp-pent és a halott ordítani kezdett.

— Kuss, hulla! — mondta Kállay Leó. — Látod, ronda porhüvelyed még itt büzlik, szegény Kállay Ágoston, de lelked már a pokol kinjait szenved. Gyere, Miklós, bucsuztassad el szegény rokonodat, — hívta a vejét.

— Nincs kedvem — mondta Jósika és kiment a tornácra.

Amint leült a kis padra, az ebédlő ablaka alatt, a vadszőlő között megmozdult valami. Jósika arra fordult. Szemben a korlátról Julia ugrott le és vissza akart menni az ebédlőbe.

— Ne menjen be, — szólalt meg Jósika, — nem érdemes, megbánja ha bemegy, én is kijöttem.

A leány megállt egy pillanatra, aztán tovább akart menni, szó nélkül. Jósika mozdulatlanul ült és halkán, intőn mondta, mint öreg a fiatalnak.

— Nem kegyednek való!

A leány jól láthatta a holdfényben, amint ez a szép férfi csüggédten lehajtotta fejét. Egy kicsit még tétovázott, aztán egy lépést tett feléje:

— Honnan tudja, hogy mi való nekem? — kérdezte és még egy lépéssel közelebb jött.

Jósika nevetett:

— Én is jobb sorsra érdemes számüzött vagyok itt. Kegyed mint vendég, én életfogytiglan!

— Jósika Miklós báró, ugy-e? — érdeklődött a leány.

Jósika felállt és meghajolt:

— Parancsára, Julia kisasszony.

A leány könnyü, keskeny, kicsit esontos kezével minden kényeskedés nélkül szoritotta meg a Jósikáét. Nőknél szokatlan nyílt, öntudatos kézfogás volt. Jósika nem engedte el a leányt, hanem a pad felé húzta:

— Jöjjön, üljön le egy kicsit. Ha beszélget velem, alamizsnát ad egy szegény öreg koldusnak.

Julia nevetve ült le a padra :

— Hogy volna ön öreg és koldus ?

Jósika még a leány előtt állt :

— Nem hiszi, Julia kisasszony ? Pedig igaz. Csak áruhában vagyok.

Julia holdfény megvilágította arcát Jósika felé fordította és komolyan mondta :

— Miért tréfál velem ? Én nagyon jól tudom, hogy ön ki. Elmondta Ibrányiné. Tudom, hogy felesége van és két fia, tudom, hogy katona volt, hogy sokat tanult és mindent elfelejtett. Tudom, hogy Napkoron lakik, hogy . . . Ó én mindent tudok.

— Mindent ? Talán az egy kicsit mégis sok. — Jósika leült a leány mellé. — Mindent én sem tudok magamról, Julia kisasszony. Mindent ! Nézen csak le egy kicsit a kertbe. Ugy-e, látja a fákat, a bokrokat a holdfényben, látja az utat és a templom tornyát ? De a bokrok alá nem lát be, ott sötétek az árnyékok, mert oda bujt el az éjszaka. Mennyi szomorúság, mennyi nehéz gond telepedik ott meg ! Mi nem tudunk róluk és nem kutatjuk, mert elkábítatjuk magunkat az ezüstös ragyogástól.

Julia az ölében összekulcsolt kezére nézett. Nem biztatta Jósikát egy szóval, egy parányi mosollyal sem. Az arca merev volt, Jósika nem láthatta őt tisztán, de tudta, hogy most bizonyosan összeráncolja sűrű szemöldökét, amely oly különös volt átlátszó, keskeny arcában. Azt is tudta, hogy érdekli ezt a leányt, hogy érdekelte, mielőtt valaha látták volna egymást. Miért ? Valaki mesélhetett róla neki és bizonyára nem jót. Ő pedig nem akarta, hogy Julia rossz véleménnyel legyen róla. Julia idegen, messziről jött, mintha valahonnan üzenetet hozott volna neki, már a ruhájával, a hajának illatával is. Bosszantotta, hogy a leány nem veszi mindjárt észre, mennyire másként bánik vele, mint rendszeren szokott a nőekkel.

— Miért haragszik rám? — kérdezte rövid hallgatás után. Előrehajolt és a Julia arcába nézett.

A leány hirtelen hátra hajtotta fejét, az ebédlőablak zsalujához és most már a Jósika feje felett járt a tekintete. Egy ideig hallgatott, talán a választ kereste, aztán halkán mondta:

— Valaki multkor nagyon sírt ön miatt. Egy asszony!

Szigoruan akart hangzani, megvetően, de a hangja lágy volt, ábrándos. Érdeklődött már a férfi iránt, aki olyan hatalmas, hogy asszonykönnyek hullnak érte.

Jósikát ebben a pillanatban elhagyta hódító hiúsága. Fialat szeretett volna lenni, először mondani gyengéd szót és tisztán örülni annak, hogy ezzel a nővel találkozott.

— Julia, — mondta csendesesen, — a feleségem sohasem sírt sem értem, sem velem, egyetlen könnyet sem.

Julia most szembenézett Jósikával:

— A felesége szép, jó és kedves, szereti önt, azt is tudom. És mégis idegen asszonyok sírnak. Rendjén van ez, mondja?

— Dehogy is van rendjén, dehogy is . . .

— Na lássa! Amiért ön esetleg boldogtalan, azért még nem kellene boldogtalaná tennie másokat is.

— Mondja csak, Julia kisasszony, — kérdezte Jósika, — ismeri kegyed az én feleségemet? Nem, ugy-e? Tudja-e, mi a szenvedés, a keserűség? Tudja, mi az, mikor az ember nem akar belenyugodni abba, hogy elvesztette fiatal hitét és keres, mindig keres tovább? Nem magának keres, hanem csak a hajdani ábrándjaira akarja megtalálni a választ. Kegyednek nincs fogalma arról, milyen az, mikor az istennek két áldozata összeláncolva van egy börtönbe zárva. Ne vessen követ az ilyen szerencsétlenekre, ha ott keresik a vigaszt, ahol éppen találják.

— De hát vigasz-e legalább igazán? — A Julia hangja már nem volt olyan határozott.

— Ha nem vigasz, legalább feledés. Bennem mindig volt és még most is van valami titkos sóvárgás, sőt több annál, valami szent előérzet, hogy egyszer meglelem én is azt, akit többé nem tudok felejteni. Minden almának csak *egy* másik fele van, de mindeniknek van. Miért ne lenne hát nekem is? És akkor? — kérdezheti most kegyed és kérdem én is nem egyszer magamtól. Nem tudom, de azt hiszem, akkor megnyugszom. Csak egyszer nézhetnék bele abba a szempárba, melynek tekintete a szívemig hat, csak egyszer mondhatnám felszabadult boldogsággal: szeretlek, csak egyszer ölelhetném magamhoz azt a finom, csendes, derüs, komoly, drága nőt, aki . . .

Julia felállt, a szempillája csendesen remegett, megilletődött, mert magára gondolt, a saját álmaira, melyekben éppen ilyenek látta magát, ilyenek a szerelmet, melynek ő a hősnője.

— Önnek felesége van és gyermekei, báró, birtokai, egy csomó embere, akiket boldoggá tehetne. Ön sokat látott, tanult és tapasztalt. Hát nincs semmi más, amiben egy férfi vigaszt és feledést kereshetne, csak a szerelmi kalandok? Mondja csak, báró . . .

Jósika nézte a szép, fehér leányt, akinek mély hangjában a világ megváltó, az irgalmas női gyengédség csengett. Egy lépést hátrált, hogy jobban lássa őt és hizelegve vágott szavába:

— Az asszonyok szépek, olyan szépek, érdemes érettük szenvedni és százszor csalódnni is.

— De egyért élni és küzdeni, ugy-e, nem érdemes? — kérdezte Julia, aztán megfordult, sértődötten menni készült, mert ő most nem hódítani akart, s ha ezt Jósika nem érti meg, nincs szava hozzá. Leányos komolyságában mentőangyalnak érezte magát és minden bölcseségét elővette ehhez a szerephez. Az eszébe sem jutott, hogy azok az

asszony-könnyek, amelyeket véletlenül ezért az emberért látott hullani, elsősorban a kíváncsiságát ébresztették fel és nem gondolt rá, hogy a nő, aki férfit indul megmenteni, félig már is elveszett. Azért terhére volt ebben a pillanatban a szépsége, amelyre Jósika most merészen hivatkozott. Ott akarta hagyni szó nélkül. Csak lássa ez az elkényeztetett, hiu ember, hogy nem minden nővel lehet egyformán bánni.

Jósika gyorsan eléje állt :

— Mondja, hát olyan hüin az, ha fehér homloka és kedves, finom keze még többet mond nekem, mint komoly szavai? Ne tiltsa meg a szépségének, hogy beszéljen és nekem sem, hogy megértssem, amit mond. Higyje el, az asszonyok szépsége azt a nyelvet beszéli, amelyet a lelküktől tanul. Ne tartson tőle, nem értem félre és ne szaladjon el. Az imént még kérdezni akart valamit, igazán, nagyon érdekel és őszintén fogok felelni rá.

Julia most már szemrehányást tett magának, hogy félreismerte Jósikát. Kérdése már nem is hangzott olyan szigoruan, amilyennek az imént szánta. El is mosolyodott hozzá :

— Csak azt akartam tudni, hogy dolgozott ön már valaha életében komolyan valamit?

— Nem hinném, — felelte Jósika őszintén. Aztán elgondolkozott és lassan valami boldog érzés fogta el, lázasan tapogatózó órák emléke. — De igen, mégis, néhány hétig, Bécsben, még katonakoromban, egy német drámát írtam! Akkor dolgoztam . . .

Nem folytathatta. Ibrányiné Juliát kereste, kihallatszott a hangja a tornácra, amint szólított, Julia felelni akart.

— Ne, ne, — kérte Jósika, — mindjárt bemehet a többiekhez, csak még el szeretnék bucsuzni kegyedtől. A nevét sem tudom, nem is kérdezem. Jobb így! Talán sohasem látom többé. De ma este a saját fiatalságommal beszélgettem. Julia!

Okos, kedves Julia, köszönöm! Sok keserves esztendőfő törült ki az elmúlt életemből ez az óra. Jó éjszakát.

— Isten áldja meg, — mondta Julia csendesen.

Jósika megkerülte a házat és észrevétlenül kijutott az utcára. Az ebédlöben énekeltek, egy női szoprán belevisított az éjszakába. Jósika elfordult a világos ablakoktól, félt, hogy visszahívják, visszarántják oda, ahonnan ma olyan csudálatosan kimentette a június. Megint június van! Hogy mondta egyszer Lizának?

— A június az oka! Júniusban nem mi irányítjuk az életünket! . . . Minden június meghozza azt az italt, amelytől megrészegszünk! . . . Júniusban asszony az asszony, jázminillat, nyíló hársfa, madárénekek, kaszára váró rét, élet és elmulás . . .

Julia!! Nem Lizának mondtam én azt, hanem neked, te fehér, te okos . . . Csak el innen, el, minél gyorsabban.

XII.

Hajnali négy órakor ért haza Jósika. Mikor szobájába lépett, az az érzése volt, hogy éppen most osont ki onnan valaki, aki megelőzte, akárhogy menekült előle. Már várta és soha többé nem is hagyja egyedül.

Csuda történt benne és körülötte.

Ki az a leány, hogy ilyen nagy a hatalma?

Ki ő, hogy nem tud elmenni mellette?

Az asztalán írások heverték, levelek, amint ott hagyta, mikor elment. A széktámláján kikészítve a házikabátja, minden a szokott helyén.

Kinézett az ablakon, az udvarra, a ház elé. Mintha megváltoztak volna a virágágysok is. Még a kutyák ugatása, a kakas reggeli kukorékolása is másként hangzott, mint rendszeren.

Nehéz napok jöttek számára és még nehezebb éjszakák. Az álom megfélekedezett róla. Életének régi élményei táncoltak a szeme előtt. Katonapaj-

tásait hallotta nevetni, asszonyokat csókolt, akikre már alig emlékezett, most pedig egyszerre világosan látta minden vonásukat. Multjának zürzavaros lármája zúgott az agyában és nem tudta lecsendesíteni, míg nem hívta segítségül Julia emlékét: világoszöld szemét, amely olyan, mint az eleven, friss víz, ideges, átlátszó arcát, szelid, halvány száját, a kezét és a hangját. Mélyebbre hatott az a hang, mint a fülébe. Szerette volna csukott szemmel hallgatni sokáig, mint a zenét. Reggelig azon törte a fejét, hogyan láthatná viszont Juliát, reggel pedig, mikor a kisfiai elébe futottak, és áldott állapotban levő felesége sürgött-forgott a reggeliző asztal körül, szégyelte előttük az éjszakáját.

Nem szabad még gondolni sem rá, pedig ha itt marad a közelében, menthetetlenül kinyújtja utána kezét. Ez pedig nem lenne kaland, felejtés, hanem élet, halál, szerelem, ügy, amint Julia akarná. Mit akar Julia? Éppen ezt nem szabad megtudnia soha, ez elől a kérdés elől kell menekülnie, a világ végéig is.

— Liza, — mondta a feleségének és a gyengédséget, amellyel szólt hozzá, régen elmúlt napoktól kérte kölcsön. — Nekünk el kell utaznunk. Branyicskára megyünk. Dolgom van ott, rendet kell csinálnom a birtokon. Liza, ugy-e, velem jön? Ugy-e, szívesen jön velem?

Átölelte az asszony vállát, könyörögve nézett rá. Mint a megmentőjének, úgy leste szavát: várta, hogy belesimuljon a karjába, hogy más, új arccal mosolyogjon rá, hogy megérezze az áldozatot, melyet érte hoz. Csodát várt, de csodák ritkán, vagy sohasem történnek. Liza kelleetlenül húzódott el az öleléséből és szokott, akarat nélküli makacsságával felelte:

— Én azt akarom, hogy Napkoron szülessék meg ez a gyermekem is.

Jósika nem adta fel a küzdelmet, most már világosabban próbált beszélni:

— Hátha engem itt nagy veszély fenyegetne ? Engem, léged, a gyerekeket ?

— Ugyan, — kérdezte Liza mosolyogva, — mi veszély fenyegethetne Napkoron ? Rosszat álmodtál talán ?

Jósika kétszer végigment a szobán. Hát most is úgy lesz, mint rendszeren ? Végig akarta játszani azt, amit már annyiszor játszottak. Hirtelen megállt Liza előtt és keményen mondta, mint parancsot :

— Liza, pakkolj, Branyicskára megyünk !

Lizának előntötte szemét a könny :

— Jó ! — zokogta azzal a cseléd-alázatossággal, amely úgy megszégyenítette mindig Jósikát. Aztán mint egy megvert, szomorú kutya, ment ki a szobából.

„Mondja, báró, dolgozott ön valaha életében ?“

— Ez a kérdés nem hagyta többé nyugodni Jósikát. Amint Branyicskára ért, nekilátott a munkának, amelyet közelfekvőnek és természetesnek ítélt. Kitataroztatta a házat, építettett csúrt, pincét, rendbehozta a gazdaságot, hajnalban kelt, gondja volt mindenre. A jobbágyainak örök időre elengedett egy napot a heti szolgálatból és elengedett egy csomó dézsmát. Boldogítani akart mindenkit, mióta kivirított lelkében az a fájdalmas boldogság.

Branyicskán született meg augusztus végén a harmadik kis fia. Mint a sors ajándékát, úgy fogadta. Erdélyben volt ! Otthon ! Volt szép kis kastélya, felesége, gyermekei, birtoka.

— Beatus ille . . . — mondta egyszer Samu. — Az még nem mindenkinek elég, Miklós ! — Nekem elég ! — beszélte rá magát Jósika és a félmegyét meghívta fia keresztelőjére.

Branyicskán nem álltak ágyak a szobákban. Családi képek lógtak az ebédlő falán és a himzett abrosz szelíd, fehérarcu anyja kelengyéjéből maradt rájuk emlékül. Liza szép volt, még kicsit gyenge, sápadt, nem főzhetett. Itt nem szaladgáltak körülötte a mezitlábások. A ház előtt ült, a kis fiu

bölcsője mellett és Jósika leánykori mosolyát látta bágyadt szája körül.

Oly sok esztendő nehéz hajszája után megnyugodott Jósika, minden kétségét belefojtotta a sorsrendelte békességbe. Folyton jött-ment, a terítésnél rendelkezett, a borokat válogatta ki és minden intézkedését közölte a szótlan Lizával.

— Liza, ugy-e a kertben fogunk uzsonnázni ?

— Nem várt választ, — ugyis hiába várt volna, — de ma a Liza hallgatása beleegyezés volt, a mosolya sohasem szünő derü. — Hát nem szebb itt, mint Napkoron ? — kérdezte egy nagy sóhajjal.

Liza lehajtott fejt és nem felelt. Jósika közelebb ment hozzá, hogy biztató simogatással ölelje magához. — Abban a pillanatban félrekondult a falu harangja.

Liza felugrott és nagyot sikoltott :

— Látod ! — Aztán zokogni kezdett.

— Nyugodj meg, Liza ! — mondta Jósika, de rajta is babonás ijedtség vett erőt.

A ház felé indult, de a küszöbön megállította a Liza újabb sikolya :

— Tűz van, tűz van !

— Tűz van ! — a eselédesség is kirohant versenyt jajgatni úrnőjükkel.

Jósika a falu felé szaladt, de néhány perc múlva visszajött :

— Csak egy elhagyott pajta ég az alvégen, — nyugtatta a zokogó Lizát. — Már küldtem embereket, hogy segítsenek oltani. A harangozást is mindjárt abbahagyják. Nincs semmi baj, ne sírj, Liza.

— Én nem akarom, hogy ma megkereszteljék a kis Leót, én itt félek, én . . . — sírta Liza, aztán felkapta a bölcsőből a fiát és bement a házba. Jósika is elindult utána, hogy megvigasztalja, de az ajtóban hirtelen megfordult, nem birt uralkodni azon a kínos érzésen, amely elfacsarta szívét.

— Minek ? Mindegy ! Hiába ! — gondolta, fel és alá járva a fák alatt. A vendégei minden percben

jöhetnek, igyekezett összeszedni akaraterejét, hogy legyűrje levertségét.

A falu végén magas, fekete füstoszlop szállt lassan a kék, őszi ég felé. „Mintha háboruban volnék, — gondolta Jósika, — háboruban magammal, az egész világgal.“ Enyhe szél kerekedett, az úton kavarogni kezdett a por, a füst gomolyogva terpeszkedett a falu felett. A kert is megtelt az égés szagával. Jósika nem tudta tűrni, egyszerre hullaszagot érzett, mint a nagy csaták után és émelygő rosszullét kavarta fel a gyomrát.

Bement messzebb a fák közé, ahol a tisztáson kedves őszi virágai nyiltak. A kertésze a virágház előtt pipázott :

— Eridj csak, Péter, nézz le a Maros felé és szólj, ha meglátod az első fogatot a vendégekkel.

A kertész elment. Jósika leült egy padra. A nap az arcába sütött, az augusztusi nap, amely nem éget már, csak simogat, vigasztalón, lágyan.

— Nem szabad gondolkoznom, nem szabad, — mondta magának és hátrahajtva fejét, lehunyta szemét.

Elkábult, talán el is aludt. Mikor felriadt, nem tudta, hogy tulajdonképen mi keltette fel : a kertész, aki jelentette, hogy a vendégek már jönnek, az utcáról felhangzó örült sikoltozás, vagy az a vad száraz szélroham, amely arcába seperte haját ?

— Mi történt ?

Felugrott és választ várt egy pillanatig. A kertész, aki eddig szintén mit sem tudott, mert az ellenkező irányból jött a kert végéből, ahol a Maros felé látott az országútra, csak tátott szájjal állt és lassan reszketni kezdett.

Jósika, amint a rémült emberre nézett, visszanyerte hidegvérét és a ház felé sietett. Amint kiért a fák közül, vad szélroham fogadta és oly látvány, amelytől kiverte a hideg verejték.

Égett a falu ! A hirtelen kerekedett szélvihar néhány perc alatt végigseperte a lángokat vagy har-

mine házon és hozta gyors iramban a gazdasági udvar felé.

Mindez olyan gyorsan történt, ahogy csak a természet dolgozik, ha hadat üzen az embereknek. A házból Liza rohant ki jajgatva. Karján tartotta négyhetes kis fiát, a két nagyobbik a szoknyájába kapaszkodott :

— Jaj ! — sikította Liza. — Napkor ! . . . Napkor ! . . . Hazamenjünk, haza !

Jósika vállon ragadta rohanó inasát és a Liza szobalányát :

— Kisérijétek le a bárónét a tulsóvégre, a révészhez, odáig nem fog terjedni a tűz, — rendelkezett.

Ekkor már befordult az első kocsi a vendégekkel a ház elé.

A eselédek ide-oda futkostak, a falubeliek sajátárokkal, csákányokkal rohantak fel és alá céltalanul, asszonyok visitottak, ahogy csak oláh asszonyok tudnak óbégatni. A szériüskertben pedig nagy lángokban kezdett égni a csűr. A termés égett !

Az idei buza, a tavasz és a nyár munkája, a tél reményége !

Most már tudta Jósika, hogy a kastély is elveszett, de ha az leégett, akkor megáll a tűz, parkján túl nem volt már ház a közelben.

Menteni hát, amit menteni lehet. Az állatokat az istállókból, a bútorokat, a terített asztali és a keresztelői ebédet.

Amint nem hallotta már a Liza jajgatását, megnyugodott, rendelkezni kezdett. Mindenütt ott volt ; szinte jól esett az idegeinek ez a nagy elemi felfordulás. A vendégeket, amint érkeztek, besorozta mentőcsapatába, erősnek érezte magát, felszabadultnak, mintha a purgatóriumban égetnék tisztára.

A szél kergette a tüzet. A lángok belekaptak a kastély fedelébe. Eltűntek az emeleten és kicsaptak ismét az ablakon. Jósika nem ért rá nézni, nem ért rá gondolkozni. Később is, ha visszagondolt erre

az órára, nem tudott világosan emlékezni a történtekre. Füstszag maradt belőle, veres lángok, szaladgáló emberek és halálra kész elszántság a szívében. Égő házakba szaladt be, nehéz bútorokat cipelt, kis oláh porontyok ordítottak karjában. A keze összeégett, a haja lepörköldött.

„Nem baj, nem baj, ha meghalok, nem baj, ha vége most igazán mindennek!” — kiabálták az agya, az idegei.

— Úgy viselkedett, mint egy hős, — mondták róla utólag. — Úgy viselkedtem, mint egy elkeseredett ember! — gondolta Jósika. Ha pedig csakugyan annyi kis gyermeknek, annyi gyámoltalan állatnak mentette meg életét és oly sok embernek valamit a kis vagyonkájából, nem jóságából tette, ő tudta.

Egy óra múlva lecsendesedett a szél, a tűznek sem volt már mit pusztítania, Branyicska üszkösen füstölt a napsugárban.

Jósika a kertben állt megmentett bútorai között és mögötte ablakok nélkül, fedetlenül szomorodott rá leégett otthona.

Ő is lecsendesedett, az élet szólította, a józan mindennapokkal.

Mennyi dolog várt rá!

— A keresztelői ebéd a falué! — rendelkezett. — Terítsetek a fák alatt!

És Liza? Úgy, amint volt, kormosan, lepörkölt hajjal, vérző kézzel ugrott fel az első vendégkocsira, hogy Lizához menjen. A bolthajtásos szobák a földszinten épen maradtak, van hova meghuzódni.

Lizát csendesen sírdogálva találta. Uj, apróvirágos, friss nyári ruhájában épen maradt sziget volt a pusztulásban. Most jó lett volna hozzá menekülni és Jósika megpróbálta a menekvést:

— Liza, édes, ne sírj már, mindegy! Ujraépítjük Branyicskát. Mindent megmentettem, ami a tied volt, Liza!

Liza felemelte könnyázott arcát, de a pillanása nem állt meg fáradt férje arcán :

— Én nem maradok itt. Hazamegyek. Az Isten sem akarja, hogy itt lakjunk.

Magához ölelte a gyermekeit, akik félve húzódtak el, piszkos, kormos apjuktól.

Jósika még mindig gyengéden kérte :

— És ha nekem itt kell maradnom ? Nekem kötelességem itt maradni.

— Én el akarok menni, — ismételte makacsul Liza. — Haza akarok menni Napkorra.

A Jósika arca most kegyetlen lett és a hangja kemény.

— Válassz, Liza ! Én vagy Napkor ?

— Te is gyere Napkorra, — zokogta Liza.

Jósika egy pillanatig küzdött magával, de Liza nem látta ezt a sorsdöntő küzdelmet, amely ott volt előtte a férje arcán és szemében.

— Jól van, Liza, — mondta aztán Jósika elszánt szomorúsággal — most mindjárt elmehetsz Solymosra Barcsayékhoz és mihelyt itt némiképen rendet teremtettem, hazaviszlek Napkorra.

Liza letörülte könnyeit és hálás, alázatos mosollyal szipogta :

— Ott kereszteljük meg a kicsi fiamat, ugy-e ? Köszönöm !

Hosszu, magános heteket töltött Jósika egyedül Branyicskán. Nem volt más társasága, mint a könyvei. Könyvek, amelyeket mindenüvé magával vitt, de melyeket nem olvasott újra, mióta elhagyta kis szobáját az Alser-laktanyában. Azért ezek a könyvek nem is emlékeztették mulatságban elpazarolt, haszontalan éveire, csak a fiatalságára és onnan hozott bizalommal ígértek jobb jövőt.

Egész őszön egyetlen egyszer sem látta Lizát, ő nem ment hozzá és Liza nem hívta. Világos volt már, hogy a branyicskai tűzvészben minden odaégett. „De az a minden nem volt tulajdonképen az enyém soha.“ — gondolta Jósika. Mennél több

nap telt el anélkül, hogy Liza vágya, vagy ragaszkodása eljött volna hozzá, annál biztosabban törődött ki az életéből az egész házasság és annál nyugodtabban, annál világosabban jelent meg előtte egy fehér leány képe. Most már marasztalta, ha jött és szobájának éjjeli csendjében soká beszélgetett vele.

Eleinte nem is Julia volt. A nő volt, amilyenek ő képzelte azt, akit hűségesen tudna szeretni, akit már annyi asszonyszemben keresett és aki végre testre vágyva, a Julia alakjában kereste fel és a Julia hangján szólt hozzá.

„Dolgozott ön már valaha komolyan, báró?”

Jósika gondolatban folytatta, amit már nem mondhatott el Nagykállóban:

„Igen, egyszer, régen Bécsben, egy drámát írtam, akkor dolgoztam hetekig, éjjel-nappal, akkor boldog voltam, akkor hálás voltam minden élményemért, sőt minden szenvedésemért a sorsnak, mert közelebb vitt az igazsághoz és megértéshez, melyet kerestem. Közelebb vitt magamhoz is. Gyönyörű hetek voltak, de kudarccal végződtek és...”

„Hátha most tudnám, amit akkor nem tudtam!” Jósikának emberek jutottak eszébe, szavak, történetek, melyekről tudott, mesék nőttek körülötte, leégettnek hitt élete újra épült képzeletében és összefüggésre talált a messi multtal. Ember más-ként nem élhetett, nem érezhetett, nem szenvedhetett, mint én és ha egyszer világosan tudom, amit én éreztem, éltem, busultam, örültem, akkor tudom, az egész világ kacagását és könnyeit.

Vágy fogta el a régi kézírata után, mint könyvelmüen elhagyott gyereke után az anyát. A kézirat Napkoron volt, oda kellett mennie érte. Mihelyt tehát Jósika némiképen rendet teremtett Branyicskán, hogy szállást tudott adni a hontalanoknak, hazavitte Lizát Napkorra. Éppen szüretre érkeztek.

Liza megköszönte mosolyogva, mint váratlan ajándékot, aztán elveszett a szüretelők között. Nem

kérdezte egy szóval sem, hogy Jósikának jó-e így, nem érdekelte, hogy kalandok után jár-e újra; vagy hű lesz hozzá, mint Branyicskán?

Jósika egyetlen látogatást tett csak a környéken, Ibrányiéknál. Julia már nem volt ott. Amint Jósika a leány iránt érdeklődött Ibrányiné arcán azonnal széles, kellemetlen, tolakodó mosoly jelent meg és készségesen kezdte a nyelvvel tépni azt, ami olyan szép volt Jósikának. Mindegy, a bölcs tanácsok között, az intelmek áradatában volt egy ragyogó, biztató hír:

— Különös, — elmélkedett az asszony, — Julia sohasem türte, hogy rosszat mondjanak önről, báró. Mindig védelte. Pedig hát csak egyszer látta, ugy-e?

— Csak egyszer látott, csak egyszer beszélt velem, de még találkozunk, ha én megérdemlem azt a viszontlátást. És én meg fogom érdemelni! Ezt izenem én Juliának.

Hazatérve bezárkózott szobájába. Nem ment le vacsorára sem. Most már nem akarta, hogy elzavarják mellőle a Julia képét. Odaajándékozta neki a szívét örökre. A lidércnyomás, amely hónapok, sőt évek óta nehezedett rá, eltűnt a lelkéről. Megkönnyebbülve lélegzett fel, élvezve a megváltást, mint hosszú betegség után a lábadozó.

Becsomagolta könyveit, régi írásait és mikor elkészült vele, boldogan nézett a nagy ládára. A fiatalsága volt benne. Ha majd kibontja, ismét huszéves lesz. Ujra kezdheti az életet, a régi ruganyossággal, de a ma tapasztalataival. Semmi, semmi, semmi sem volt hiába!

Nyugodtan, mélyen aludt, mint aki tudja, mit akar és senki sem másíthatja meg elhatározását. Mielőtt lehunyta szemét, Samu jelent meg előtte úgy, amint szökése előtt, a fogságban látta. Most ő is olyan elszánt, de higgadtan, éretten az, és sok szenvedés ad neki jogot a cselekvésre.

Hideg őszi napra ébredt, de vele ébredt nagy

elhatározása is. Így nem maradhat tovább. Lizával nem élhet együtt és a házasságát fel kell bontania az emberi törvényeknek is.

Szó nélkül befogatott. Felrakatta a kocsira holmiját, aztán útrakészen kiszólt a konyhába, ahol Liza dirigálta a mezitlábosokat, mint rendesen.

— Liza!

Liza előkerült, Jósika az első tornácra vezette. Liza meglátta a kocsit és csudálkozás nélkül, egykedvűen kérdezte:

— Elutazol?

— Isten veled, Liza! — mondta Jósika és megcsókolta a felesége haját. Ebben a pillanatban mégis csak megingott nagy elhatározása.

— Mikor jössz vissza? — kérdezte Liza.

— Soha! El kell mennem innen örökre.

— Soha? Örökre? — Liza sírni kezdett. — Miért? . . . És a gyerekek? — Üres, felületes sírás volt. Így sírt akkor is, ha egy kis csirke megdöglött, vagy ha a szolgáló elégette a süteményt.

— Más szavad nincs hozzám, Liza? — kérdezte Jósika. — A gyerekek és minden gondod az enyémeik is maradnak.

Liza levette a zsebkendőt az arca elől. És egy pillanatig hallgatva néztek szembe egymással. Mélységes csend volt közöttük, mint egy szimfónia végén, amely számtalan apró akkordban foszlik szét. Nem hallszott csak a játszó gyermekek kacagása a kertből.

Jósika lehajtotta fejét.

Amint Liza látta, hogy szomorú, ez a szomorúság pedig kiszolgáltatja neki, felül is kerekedett és kegyetlen ostobaságával vágta oda:

— Menj csak, jobb is, ha mész!

Jósika szó nélkül ugrott fel a kocsira és elment Napkorról örökre.

XIII.

Két nap mulva, ködös, őszi délután, mikor az ég a nehéz felhőkkel közelebb jön a földhöz, egy férfi szállt le a Szamos partján utazókocsijából. Megállt a Rákóczi-hegy tetején, egy sir mellett és lenézett a folyóra. A külsején, a mozdulatán, amellyel levette kalapját, meglátszott, hogy nem mindennapi ember, akit komoly gondolatok kísérik útjában.

Figyelmesen, soká vizsgálta a távoli kastély tornyát és a kert magas fenyőit, aztán visszanézett, mintha ezzel a pillantással felmérhetné az egész hosszú utat, melyet idáig megtett.

Jósika otthon volt, Szurdukon. Lassan ment le a völgybe, amelyet olyan nagyon szeretett gyermekkorától fogva mindig. Késő este volt már, mikor fáradtan, mint egyszerű vándor, ott állt végre az ősi ház előtt. Nem várta érkezését senki. Elhagyottan állt a bezárt kapunál.

A falu már aludt, elszórva égett csak világ az apró ablakok mögött. Egy varju károgtott panaszosan a magas jegenyén, hogy ne legyen mégsem olyan siriasan csendes a novemberi éjszaka.

Kis parasztfiu ment el az úton, a kerítéshez lapulva :

— Eridj csak, keltsd fel az ispán urat — szólta oda Jósika.

— Dicsértessék a Jézus Krisztus! — sikitott a gyerek és rohanni kezdett a falu felé.

Jósikát hidegen, szinte fájdalmasan érintette, hogy ez a fiu fél tőle. Meg akarta nyugtatni és utána kiáltotta :

— Ne szaladj el, te pulya, mondd, hogy megérkezett a báró és a kulcsokat várja.

A gyerek megállt, visszanézett, de a magas, ismeretlen alak a kerítés mellett sehogyan sem tudta megnyerni bizalmát :

— Igenis, instálom, — nyögte fogvacogva,

aztán szedte megint a lábát és elsietett a girbe-görbe falusi úton, amelynek feneketlen sarában alig tudott tovább vergődni.

Jósika ismét egyedül maradt. Türelmesen várt, ráért, nem kergette már semmi, révbe ért.

Nehéz, nedves köd szállt fel a Szamos felett, és permetezve hullott az arcára. A nyirkos hideg ellepte, lassan megülte a kalapját, köpenyét és megborzongtatta, mintha már a csontjáig hatolt volna.

Eltelt egy jó félóra, amire az ispán előkerült. Jósika átvette tőle a kulcsokat és egyedül lépett be az öreg, kopott családi házba.

„Valami vár rám Szurdukon!” — Kíváncsian nézett szét. Pedig nem volt itt más uj, mint a por. a fegyvereken, a bútorokon, a régi kőlépcsőn. Gyermekkora óta nem mozdult meg egy szeg sem, és az ócska pallón ősei nyomába lépett. Minek is a gyertya kezében? Vaksötétben megtalálná útját, úgy, amint megtalálná az apja, a nagyapja.

Lassan ment fel az emeletre, mintha a régen halott Jósikák processzióját vezetné, akik mind érte jöttek, hogy megmentsek és vigyázzanak rá.

Ebben a halott kíséretben van minden titok, az egész megoldás. Ezeknek az életét kell megérteni, megtalálni őket a maguk korával.

Magasra emelte gyertyáját és hosszan elnézte a szerencsétlen, nagyravágyó, szenvedélyes Jósika István képét. Báthory Zsigmond fejeztette le, miután neki ajándékozta fél Erdélyt. Huszonhat éves volt.

— Samu vagy! Ismerlek! A Samu halála nekem ad téged. Samu vagy, idegen világban, más lehetőségek között, Samu! A képednek lelket ad az ő gőgös csalódása.

A kutyaugatás is kísértetiesnek hangzott a csendes éjszakában. Mintha a világ ködös kriptájában ő lenne ma az egyetlen élőlény.

Melyik szobában töltse el ezt az estét? Ott az

anyja szobája. Mennyit köhögött szegényke és fehér arca nem lett piros a napfényen.

Tovább a nagyterem, ahol táncolni tanultak, meg a Zsuzsanna és a Rozália szobája és az az összerugdalt ajtó !

Elmosolyodott, aztán türelmetlenül nyitott be, mint a sétájából hazatérő gyermek.

Körül sem kellett néznie, hogy szemébe fogadja a szobát, s a szoba befogadja őt. Jó ismerősök voltak. A kalapját messze hajította egy székre és meggyújtotta a félig leégett gyertyákat.

Az a néhány lépés, amely idehozta, husz évvel vitte vissza az életében.

A kis poros polcon ott vannak még iskolakönyvei, fölötte a saját képe. Fialat, rózsás arcú fiú, barna fürtökkel, akihez már alig-alig hasonlít. Ezek a képek ! Samu ! Imre ! Az apja és az anyja az ágy fejénél. Felvett egy gyertyát és közelebb ment hozzánk. Ez a régen eltűnt asszony és ez a halott férfi, akiktől született, küzdöttek és küzdenek benne. Milyen világos, átlátszó egyszerre ez a küzdelem : az anyja életvidám, szelid kedélye és az apja érzéki örömeben feledést kereső, tépelődő gögös esze között. Azért tud cinikusan, fölényesen nevetni az érzések felett, de természete mélyén viszont szereti megszépíteni, felcicomázni az életet, hogy olyannak láthassa, amilyennek az a fehérarcú asszony is szerette. De ezzel még nincs elintézve, megoldva az élet. Minden ember valami ujat is hoz magával a világra és annak ki kell virágozni, mint a magnak, amelyet a jól ismert termőföldre vetnek. Nem szabad tétlenül megállni a kriptában.

Jósika kitérte az ablakot, hogy friss levegő érje a halottak képeit. Mert az őszi éjszakán tul, amely nedves ködével betolakodott a hideg szobába, Julia élt, akit szeretett és akihez méltóvá kell lennie, leküzdve az egyetlen akadályt, amely közöttük van, önmagát.

Az ajtón kopogtak. Az ispánné jött, friss ágyneműt hozott és egy kosárba fát.

— Jó estét, báró úr! Isten hozta nálunk!

Csendesen kezdett rakosgatni. Tüzet gyújtott, megvetette az ágyat, húzódozva, lassan, mint aki beszélgetésre vár, de Jósika köpenyébe burkolódzva, szó nélkül állt a nyitott ablakban.

— Most megyek, — mondta az asszony, miután abroszt terített az asztalkára. — Nem tudok valami finom vacsorát adni. Egy kis tejes puliszka maradt, ha megeszi a báró úr. Egy darab szalonna is akad a háznál és a kenyereink nagyon jó. Az uram majd felhozza. Nyugodalmassal jó éjszakát.

— Jó éjszakát!

Kisvártatva jött az ispán egy álmos szolgálóval, aki a vacsorát az asztalra rakta.

Jósika megvárta, amíg a leány megint ment, aztán lassan megfordult és a vigan lobogó tűz egyszerre eszébe juttatta, hogy fázik és éhes. Leült a terített asztal mellé a tűz előtt.

— Becsukjam az ablakot? — kérdezte az ispán.

Jósika bólintott és az ispán az ablakhoz csoszogott. Nagy botosaiban, ócska bundájával, amelyet még a nagyapjától örökölhett, beleillett a multat idéző hangulatba. Egyszerre nagyot lobbant a gyertyák lángja. Az ispán kihajolt az ablakon, aztán falusias jóslásba kezdett, mint akinek az idő kormányozza az életét.

— Szél kerekedik. Alkalmasint havat kapunk éjszakára. Megint eltemetkezhetünk ide tavaszig, s ha be nem fagy a Szamos, még postát sem kapunk.

Behúzta a függönyöket, aztán megfordult és várakozva nézett a gazdájára.

Eltemetkezhetünk tavaszig! Jósika közel hajolt a tűzhöz, de csak egy pillanatig tépelődött:

— Itt maradok télen át, — mondta nyugodtan.
— A felesége majd főz nekem.

Az ispán hirtelen át se tudta gondolni, hogy mi mindent jelent számára ez a váratlan úri szeszély.

— Igenis, instálom! — nyögte ki. Parancsol még valamit a báró úr? — Nagyon szerette volna már hazavinni a felesége mellé, a meleg ágyba az izgató ujságot. Jósika elmosolyodott:

— Nem, köszönöm! Jó éjszakát! — és csak akkor fogott a vacsorához, mikor az ispán után már bezárult a kapu.

— Itt maradok egész télen át! — Mint egy leckét, úgy ismételtette magának és köpenyét meg kalapját szép rendesen felakasztotta a fogasra. Már kezdett berendezkedni. Itt fog lakni ebben a szobában, több nem is kell neki. Az ágy készen várja. Milyen kedves a gyerekkori, öreg íróasztal a régi tentafoltokkal. Tele van firkálva a lapja görög nevekkel, évszámokkal. A régi kalamárisba beszáradt a tinta, de a jól kihegyezett toll még ott hever a porzó mellett. Tíz éves korában írónak készült, itt, ebben a szobában, miközben Pater Gul a „Tentamen litterarum“-ból magyarázott neki.

Milyen különös is, hogy az ember tizenhét éves korában mindig elfelejti, amit tíz éves egészséges ösztöne akart, hogy harminc éves korában elfogja érte a megbánás.

Jósika fel és alá járt a szobában. Egyszerre nem találta helyét. Talán legjobb lesz, ha lefekszik! Odament az ágyhoz. Nyirkos, dohos szag csapott fel a párnákból. Megsimította a lepedőt, de a rég nem használt falusi ágy nedves hidege elriasztotta.

Liza jutott eszébe, a megszokott meleg. Szinte bűnbánat fogta el és gyorsan menekült a lefekvés elől, amely a maga állatias csábításával visszaránt-hatná megutált életébe.

Nem szabad Lizára gondolnia. A kegyetlenség, amellyel el tudta hagyni, az első igazán férfias tette. Bűn? Egy bizonyos mennyiségű bűn mindnyájunk

számára eleve ki van szabva és azt magunkra kell vállalnunk, ha a tökéletesedés felé akarunk haladni.

Jobb lett hát az által, hogy eljött tőle? Majd elválnak! Minden pillanatot át kell előbb élnünk, hogy megtudhassuk, hogyan mult el felettünk.

Az embernek, hogy önmagától való félelmét leküzdje, csak három narkotikum áll rendelkezésére: az ital, a szerelem és a munka.

Az első kettőt már ugyancsak kipróbálta! És a harmadik? „Mondja báró, dolgozott ön már valaha?”

Szóval, hozzá kell látni, még pedig azonnal. Vízet öntött a kalamárisba, gondosan, lassan feloldotta a tentát, aztán kihúzta a nyikorgó fiókot. Van-e papír? — Nevetnie kellett! Ezen mulik az egész.

Egy nagy csomó megsárgult lap került a kezébe. A legfelsőnek sarkába fel volt írva szépen rajzolt betűkkel: Nicolaus Jósika 3. classis gramm. Alatta egy félbemaradt matematikai feladat, aztán gyerekes írással néhány sor.

Közelebb emelte a lapot a gyertyához, hogy elolvassa. Semmi sem érdekli az embert jobban, mint amit valaha tett, vagy írt és amire már nem emlékszik.

„Egyetlen életheletőség: a kiábrándulásban is ahhoz ragaszkodni, ami van s a vágyakat odautasítani, ahol azoknak a sors mutatott helyet.”

Jósika hangosan nevetett: — Ejnye de nagy bölcs voltam én harmadik grammatista koromban, ha talán csak ez a matematikai feladat is sajtolta ki belőlem.

A feladatot ma könnyű volna megfejteni! Vajjon az akkori bölcs megadáshoz is olyan könnyű az út?

Mindenesetre jó lesz mottónak. Leült az asztal mellé és alája írta: nota eminens.

És most? Most aztán írni kell, gyorsan, akármit, de ezeknek a lapoknak meg kell telni betűkkel

reggelig. Történetet, egész regényt kigondolt az elmúlt hetekben eleget. De hogyan fogja meg a mesét mi legyen az első szava? Mennyit törte fejét ez már Branyicskán is. Branyicska!

Aztán írni kezdett: „A szép Maros völgyében...”

Igen, de ki legyen a regény hőse? Természetesen ő! Más név alatt, más korban, de az ő szenvedései, az ő megváltása! Csak választani kell! Kolozsvár 1594-ben, Báthory Zsigmond, aki az őst lefejeztette. Mennyi alak tolakodik köréje! Ide utazott a ködös novemberi estében és ez az út máris megváltotta, mert máris jelentkezik száz lehetőség.

Igy kell utaznia hősének is, lóháton, egyedül megy Abafi... Abafi... Mondjuk Olivér. Szóval Abafi Olivér megváltozik, jobb, nemesebb lesz ez alatt az utazás alatt 1594-ben, éppen úgy, mint Jósika Miklós báró most.

Nagyszerű! Ez lesz hát első könyve! És nagy betűkkel írta fel: Előszó! Szinte játszott. Olyan vídám is volt, mint játéka mellett a gyermek, akinek azért ez a játék a legkomolyabb és legfontosabb a világon.

„Egy lélek-rajzot adok itt az olvasó kezébe.” A lelkem rajzát, gondolta hozzá és áhitat fogta el. „Célzása komoly, s oda megy ki, hogy erős akarattal minden aljast le lehet győzni, hogy a tökély útja nehéz, de végre a lelki erő diadalt nyer, ha tud akarni.”

Ha tud akarni! ? Leírta a feladatát, előtte volt. Magának adta fel és egyedül kell megfejtenie.

Határtalan izgalom fogta el és lázasan kezdett írni. Tudta, hogy sok mindent törülni fog majd holnap, józan fővel abból, amit most papírra vet, de mindegy, ezt az éjszakát át kell írnia mindenáron.

Hajnalban, mikor széthúzta a függönyt az ablak előtt, a havas téli reggel piszkos, sárgás fénye jött be a csendes szobába. Az ispán jó időjós, kinn fehér volt minden!

Eltemetkeztünk tavaszig! Nem baj, sőt jó! Mennyi minden fekszik ott a hó alatt! Most már egészen más színben látta a világot és az embereket. Végül is az, amit ők általában életnek neveznek, szegényes és szürke ahhoz képest, amelyet a szabadjára bocsátott képzelet bír megteremteni.

Nyolc napig havazott a Szamos völgyében, de Jósikának egyszerre nagyon mindegy lett, hogy melyik évszak van éppen soron.

Minden éjjel ott ült a régi asztal mellett és dolgozott hajnalig.

A Juliával való találkozás is nagyon távolinak tünt fel. Pillanatnyilag elvesztette nagy jelentőségét, miután máris célhoz vezette.

A leány emléke ugyis mindig vele volt. De nem zavarta meg munkájában, mert csak akkor ébredt fel benne a vágy a viszontlátás után, ha már belefáradt az írásba. Akkor maga elé idézte alakját, pillantását és szinte hallotta a hangját.

Egyetlen levelet küldött magányából. Megírta az apósának, hogy elvállik Lizitől, aztán nem hallott hírt felőle senki tavaszig.

Áprilisra elkészült a regény és ő Abafi Olivérrel küldött izenetet a családjának, a barátainak, Magyarországnak egy uj, más Jósikáról, akit nem ismertek eddig.

Vajjon hogy fogadja a könyvét Julia? Idestova egy éve, hogy elváltak és azt sem mondták egymásnak: viszontlátásra!

Az ilyen elválás szétválaszt vagy összeköt. De a nagy érzés számára nincs elszakadás, nem kell félnie sem időtől, sem távolságtól.

Ha az a leány igazán az, akinek ő hitte, akinek emléke nem hagyta el egész télen át, akkor meg kell éreznie, hogy övé ez a könyv és vele együtt az írója is.

Juniusban Pestre utazott, hogy találkozzék Juliával. Egy év! Ez alatt az idő alatt a szerelem tovább munkálkodott bennük, olyan szorgalmasan,

hogy most már leomlott minden válaszfal, szétfeszített minden féltő tartózkodás. A hosszú tizenkét hónapnak, amely sok idő az életnek és a feledésnek, nem volt egyetlen tétlen napja sem. Az év nélkülük, de számukra dolgozott.

Az első ember, akibe Jósika Pesten belebotlott, Bethlen János volt. Kövér, kényelmes barátja nagyon lenézte őt, mióta skribler lett. Nem úrnak való foglalkozás az.

— Nini, Miklós! — köszöntötte nyugalmával, amelyet bölcsnek szánt. — Ugy-e mindig mondtam, hogy rokokó vagy? Most még végül író lett belőled egy hirtelenében, csak úgy estétől-reggelig.

Jósika nagyon boldognak, fiatalnak érezte magát. Elmosolyodott:

— Igazad van, János. Csakugyan, estétől-hajnalig!

Berlin, 1921 december 2.